

PENSIOENFONDS
NOTARIAAT

JAARVERSLAG

2022

Jaarverslag 2022
Pensioenfonds Notariaat

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

KERNCIJFERS	5
VOORWOORD	6
1 MISSIE, VISIE, STRATEGIE EN DOELSTELLINGEN	8
1.1 Missie & visie	8
1.2 Strategie, doelstellingen en resultaten	8
2 ORGANISATIE	11
2.1 Bestuursmodel	11
2.2 Organogram bestuurlijke organisatie (per 31 december 2022)	12
2.3 Opdrachtgever (sociale partners)	12
2.4 Uitbesteding	12
2.5 Ontwikkelingen op het gebied van governance in 2022	13
3 IMPLEMENTATIE NIEUWE PENSIOENCONTRACT	14
3.1 Wet toekomst pensioenen en Pensioenfonds Notariaat	14
4 FINANCIËLE POSITIE	17
4.1 Inleiding	17
4.2 Beleidsdekkingsgraad	17
4.3 Actuele dekkingsgraad	17
4.4 Herstelplan	18
5 BALANSMANAGEMENT	19
5.1 Inleiding	19
5.2 Verplichtingen uitgangspunt bij technische voorzieningen	19
5.3 Ontwikkeling technische voorzieningen	19
5.4 Pensioenregelingen	20
5.5 Resultaat naar actuariële component	21
5.6 Strategische beleggingsmix	25
5.7 Portefeuilleresultaten	27
5.8 Z-score	28
5.9 Activiteiten in 2022	29
5.10 Risicohouding	30
5.11 Balansmanagement en matching	30
5.12 Renteafdekking	31
6 RISICOBEBEERSING	32
6.1 Risicomanagementbeleid	32
6.2 In control	32
6.3 Risicohouding	33
6.4 Risico's	34
6.5 Ontwikkelingen risicomanagement 2022	40
6.6 Verdere ontwikkeling risicomanagement in 2023	40
6.7 Monitoring uitbesteding	41
6.8 Sleutelfunctiehouders	41
6.9 Compliance	43
6.10 Klachten en geschillen	43
6.11 Meldingen Autoriteit Persoonsgegevens, incidenten, boetes en dwangsommen	43
7 KOSTEN	45
7.1 Inleiding	45
7.2 Kostenbewustzijn	45
7.3 Kostenontwikkeling 2022	45

7.4	Kostenvergelijking met andere pensioenfondsen	48
8	COMMUNICATIE	50
8.1	Doelen en strategie	50
8.2	Activiteiten in 2022	50
8.3	Monitoring en evaluatie	51
9	VOORUITBLIK	52
10	BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN	52
10.1	Bevindingen raad van toezicht 2022	52
10.2	Reactie bestuur op bevindingen raad van toezicht	54
10.3	Oordeel verantwoordingsorgaan	55
10.4	Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan	58
11	JAARREKENING	60
12	OVERIGE GEGEVENS	98
12.1	Actuariële verklaring	98
12.2	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	99
13	STATISTIEKEN, PERSONALIA EN CODE PENSIOENFONDSEN	109
13.1	Statistieken	109
13.2	Personalialia	113
13.3	Nadere gegevens leden bestuursorganen	116
13.4	Code Pensioenfondsen	116
14	BEGRIPPENLIJST	124

KERNCIJFERS

	2022	2021	2020
Financiële gegevens per 31 december			
Bedragen x € 1 miljoen			
Beleidsdekkingsgraad (%)	116,2	110,5	100,2
Dekkingsgraad (%)	110,2	115,2	105,4
Pensioenvermogen	2.650	3.668	3.604
Eigen vermogen	245	483	184
Beleggingen ¹	2.514	3.669	3.719
Rendement beleggingen (%)	-27,7	1,9	11,6
Voorziening pensioenverplichtingen	2.405	3.185	3.420
Nominale rente	2,8	0,6	0,0
Premiebijdragen	84	76	64
Beleggingsopbrengsten	-1.003	68	366
Pensioenuitkeringen	80	79	78
Aantallen per 31 december			
Actieve deelnemers	12.178	12.060	11.740
Gewezen deelnemers	10.583	10.298	9.966
Gepensioneerden	5.654	5.536	5.357

^[1] De beleggingen onder aftrek van de derivaten die in de jaarrekening zijn opgenomen bij verplichtingen inzake derivaten.

VOORWOORD

Het doel van dit jaarverslag, met hierin de jaarrekening en bijbehorend bestuursverslag, is om verantwoording af te leggen over het beleid dat het bestuur van Pensioenfonds Notariaat heeft gevoerd. Als bestuur hechten wij er waarde aan om op deze plek kort stil te staan bij de uitlegbaarheid van het pensioenstelsel en een samenkomst van twee -ogenshijnlijke tegenstrijdige- gebeurtenissen uit het afgelopen jaar. Daarom zetten wij deze gebeurtenissen in het voorwoord graag expliciet uiteen en hopen hiermee extra inzicht te geven.

Een positieve terugblik

Als bestuur van Pensioenfonds Notariaat kijken we positief terug op het afgelopen jaar. Het fonds heeft na lange tijd kunnen indexeren en maakt, samen met sociale partners, goede voortgang met de toekomstige implementatie van de Wet toekomst pensioenen (Wtp). Daarnaast is gekeken hoe de organisatie van het pensioenfonds verder kan worden verbeterd. Ook is in de beleggingsportefeuille het ESG-beleid (Environmental, Social en Governance) verder geïmplementeerd.

Eind 2022 konden de boeken worden gesloten met een actuele dekkingsgraad van 110,1%, na een indexatie van 8,1%.

Financiële situatie

Begin 2022 is de wereld opgeschrokken door het binnenvallen van Oekraïne door Rusland. De ontwikkelingen hebben Pensioenfonds Notariaat doen besluiten om de beleggingen in Rusland, te weten maximaal 0,1% van alle beleggingen van het fonds, naar nul te brengen.

In 2022 trad vervolgens een enorme wereldwijde stijging van de inflatie op. Deze toename werd veroorzaakt door knelpunten bij de productie van goederen veroorzaakt door de covid-pandemie, maar vooral door een forse prijsstijging van energie vanwege de oorlog in Oekraïne. In Nederland kwam de inflatie zelfs dik in de dubbele cijfers. De hoge inflatie zet een rem op zowel de vraag- als de aanbodzijde van de economie. In de eerste helft van 2022 konden de bestedingen nog op peil blijven door de extra spaargelden uit de coronatijd aan te wenden. In de tweede helft van 2022 vielen de bestedingen steeds meer terug ook vanwege een laag consumentenvertrouwen. Het vooruitzicht van een sterke groei afzwakking en mogelijk zelfs recessie, de hoge inflatie, de oorlog in Oekraïne en toenemende spanningen tussen de Verenigde Staten en China vertaalden zich in 2022 in negatieve rendementen op vrijwel alle beleggingscategorieën.

“Tegenstrijdige” gebeurtenissen

In 2022 is het vermogen van Pensioenfonds Notariaat gedaald. Tegelijkertijd zijn de pensioenen en aanspraken het afgelopen jaar geïndexeerd. Dit komt met name door het gelijktijdig effect dat de rente heeft op de beide zijden van de balans. Door de rentestijging over het jaar 2022 zijn de vastrentende beleggingen van het fonds in waarde gedaald. Tegelijkertijd heeft deze rentestijging het effect dat toekomstige pensioenen ‘goedkoper’ zijn geworden en het fonds daarom nu minder ‘nodig’ heeft om aan zijn verplichtingen te voldoen. Kortom: de verplichtingen daalden harder dan de beleggingen dat deden. Om die reden was er een voldoende hoge dekkingsgraad (verhouding verplichtingen en bezittingen) om te kunnen indexeren, ondanks dat het vermogen met een groot bedrag was gedaald. Nagenoeg alle pensioenfondsen hebben het afgelopen jaar een vergelijkbaar scenario doorgemaakt. Naast de reguliere indexatie, heeft de toepassing van een aangepaste wet- en regelgeving, die voorsorteert op het nieuwe stelsel, eraan bijgedragen dat bovendien extra kon worden geïndexeerd.

Overgang naar nieuw pensioenstelsel

In 2021 is het fonds gestart met de voorbereidingen op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Sociale partners en het fonds trekken in dit project gezamenlijk op, ieder vanuit hun eigen verantwoordelijkheid. Om dat zo goed mogelijk te kunnen doen is een projectplan opgesteld en is een programmamanager aangesteld. Deze programmamanager is tevens onafhankelijk voorzitter van de werkgroep Wtp (Wet toekomst pensioenen) sociale partners. De overleggen van de werkgroep Wtp sociale partners verlopen zeer constructief. De werkgroep heeft uitgangspunten voor de nieuwe pensioenregeling geformuleerd en werkt nu een voorstel voor de contouren van de nieuwe pensioenregeling uit. Dit vormt een basis voor het fonds om de overgang naar het nieuwe stelsel verder te kunnen uitwerken en voorbereiden.

ESG

In het afgelopen jaar is verdere koers gezet naar een implementatie van het ESG-beleid. In de aandelenportefeuille ontwikkelde markten heeft het fonds een maatwerk benchmark, c.q. een klimaatbenchmark, gecombineerd met een best-in-class benadering, geïmplementeerd. In 2022 heeft het bestuur besloten aan de LDI-portefeuille green, social en sustainable bonds toe te voegen. De implementatie van dit besluit is afgerond in 2023. Voor de overige beleggingscategorieën wordt ook onderzocht of er een passende ESG-integratie mogelijk is. Per 10 maart 2021 is de Verordening met betrekking tot informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector van toepassing. Deze Verordening is beter bekend als de *Sustainable Finance Disclosure Regulation* (SFDR). Begin 2021 heeft het fonds zich moeten classificeren als een artikel 6 of artikel 8 fonds. SPN heeft zich geclassificeerd als een artikel 6 fonds. Dit was de eerste fase van de SFDR. Per 1 januari 2023 diende het fonds in het kader van de SFDR (fase 2) op twee onderdelen een keuze te maken. Het bestuur heeft gekozen voor artikel 8 SFDR met *opt in* als bedoeld in artikel 4 SFDR.

Governance

In 2022 heeft het bestuur besloten de governance te versterken. Als gevolg van een verruiming in de wetgeving waardoor sleutelfuncties anders kunnen worden ingevuld, is een technisch voorzitter niet meer nodig. De functie van technisch voorzitter is komen te vervallen en de rol van voorzitter is binnen het bestuur belegd. Het bestuur heeft twee bestuurders aangewezen die de rol van dagelijks bestuur vervullen. De leden van het dagelijks bestuur zijn tevens voorzitter dan wel vicevoorzitter. Het afgelopen jaar is daarnaast belangrijke aandacht besteed aan het systematische en integrale risicomanagement, het uitvoeren van audits op de belangrijkste bedrijfsprocessen en het intensief monitoren van uitbestedingspartijen. Dit alles draagt ertoe bij dat het fonds met een solide organisatie een antwoord kan geven op de uitdagingen die het de komende jaren te wachten staat.

Groei in deelnemers

De notariële beroepsgroep groeit nog steeds, daarmee groeit ook het aantal deelnemers van Pensioenfonds Notariaat. Het totaal van (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden is gegroeid met 521 tot 28.415.

Tot slot

Het jaar 2022 was een enerverend jaar door onder andere een uitloper van de COVID-19 pandemie, de inval door Rusland in de Oekraïne en een sterk stijgende inflatie maar ook door de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel. Het jaar is desondanks met een mooi bericht afgesloten, dat het fonds een indexatie kon toekennen.

Namens het bestuur van Pensioenfonds Notariaat,
mr. N.E. Bijlholt (voorzitter)
drs. H.D. Panneman AAG (vicevoorzitter)

1 MISSIE, VISIE, STRATEGIE EN DOELSTELLINGEN

1.1 Missie & visie

Missie: Pensioenfonds Notariaat voert in opdracht van sociale partners (de werkgeverscommissie en de werknemerscommissie - samen de PensioenKamer ingericht door de KNB - en de Bond van Medewerkers), de collectieve pensioenregelingen uit voor de (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat. Het fonds streeft ernaar dit op een solide en transparante wijze te doen, waarbij het belang van de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden centraal staat in zijn denken en doen.

Visie: De pensioenregelingen worden op kritische en eigentijdse wijze uitgevoerd, gericht op het behalen van een zo goed mogelijk pensioenresultaat en met betrokkenheid van alle belanghebbenden van het fonds. Deelnemers, ex-deelnemers en pensioengerechtigden bij Pensioenfonds Notariaat hebben helder zicht op hun pensioensituatie.

1.2 Strategie, doelstellingen en resultaten

Om invulling te geven aan zijn missie heeft het fonds de volgende strategische doelstellingen voor de komende jaren geformuleerd:

- Het verschaffen van een zoveel mogelijk waardevast en toekomstbestendig pensioen voor (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat op basis van door hen vastgestelde kaders, waaronder de risicohouding;
- Het zorgdragen voor realistische verwachtingen in brede zin en hier transparant over communiceren met het oog op het bevorderen van het vertrouwen onder (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en andere belanghebbenden;
- Het zorgen voor een toekomstbestendige uitvoering van de pensioenregeling.

Doelstellingen

Om de geformuleerde strategische doelstellingen te bereiken, zijn de doelstellingen 2022 van Pensioenfonds Notariaat gebaseerd op de volgende onderwerpen:

Toekomstbestendig fonds

Het fonds heeft de ambitie om per 2025 over te stappen naar het nieuwe pensioenstelsel. Dit brengt veranderingen voor vrijwel alle activiteiten met zich mee. Maar ook andere wet- en regelgeving en de externe omgeving vragen voortdurend wijzigingen in de organisatie en activiteiten. Bij de aanpassingen die dat vraagt, houdt het fonds zich steeds voor ogen dat het een pensioenfonds wil zijn dat een optimale dienstverlening kan leveren aan de beroepsgroep. Dit vraagt om een flexibele organisatie met een beheerste en integere bedrijfsvoering. Het risicomangement binnen het fonds krijgt daarom steeds meer aandacht. De organisatie van het fonds wordt periodiek getoetst aan de criteria die toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB) op het gebied van kwetsbaarheid heeft geformuleerd. Denk aan kosten, premieruimte, deelnemersbestand, kwaliteit van de administratie en bestuurlijke en operationele risico's.

Resultaat

Om voorbereid te zijn op toekomstige ontwikkelingen, besteedt het fonds aandacht aan de financiële opzet. Daarnaast volgt het fonds nauwgezet de veranderingen in wet- en regelgeving. Dit jaar is gewerkt aan de voorbereiding op de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel.

[Besluit over mogelijkheid tot extra indexatie](#)

Indexatie is wettelijk mogelijk vanaf een beleidsdekkingsgraad van 110%. Vooruitlopend op de Wet toekomst pensioenen (Wtp) is een algemene maatregel van bestuur (AMvB) in werking getreden die het mogelijk maakt om bij een lagere dekkingsgraad te kunnen indexeren. Het indexeren kan op basis van deze AMvB worden gedaan volgens de regels die in de overgangsfase naar de Wtp gaan gelden (indexeren is mogelijk vanaf een dekkingsgraad van 105%). De mogelijkheid om extra te indexeren geldt voor fondsen die verwachten in te varen. De keuze om van deze mogelijkheid gebruik te maken ligt bij de pensioenfondsen.

Resultaat

De financiële situatie is in 2022 verbeterd en laat een stijgende lijn zien. De beleidsdekkingsgraad steeg naar 116,2% (2021: 110,5%). Op het jaarlijkse meetmoment in oktober 2022 lag de beleidsdekkingsgraad boven de 110%. In december 2022 heeft het bestuur besloten tot indexatie van de pensioenen van 8,1%. Deze indexatie bestond uit de reguliere indexatie van 3,26% en een indexatie die mogelijk was op basis van de AMvB van 4,84%. Het bestuur heeft in de besluitvorming met betrekking tot de hoogte van de indexatie nadrukkelijk rekening gehouden met de aspecten die spelen rondom de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

[Indirect vastgoed in de portefeuille](#)

In 2020 heeft het fonds een ALM-studie gedaan. De beleggingscategorie indirect vastgoed is in de ALM-studie meegenomen. Vanuit de berekeningen van de ALM-studie is door het bestuur het besluit genomen dat 10% van de totale portefeuille wordt belegd in indirect vastgoed waarbij de helft van de portefeuille bestaat uit Nederlandse woningen en de ander helft uit Europees multi sector vastgoed

Resultaat

Het fonds heeft twee search trajecten doorlopen, één voor Nederlandse woningen en de ander voor Europees multi sector vastgoed. De uitkomst van deze twee search trajecten is dat voor de Nederlandse woningen twee partijen zijn geselecteerd, te weten Altera en Bouwinvest en voor het Europees multi sector vastgoed CBRE is geselecteerd. Bij alle drie de fondsen staat het Pensioenfonds Notariaat in de wachtrij om een allocatie toegewezen te krijgen.

[ESG](#)

Het door het bestuur vastgestelde ESG-beleid wordt verder geïmplementeerd. Daarnaast worden de ontwikkelingen op dit gebied nauwlettend gevolgd en worden nieuwe ontwikkelingen opgenomen in het ESG-beleid en geïmplementeerd.

Resultaat

In 2021 heeft het fonds doelstellingen rond het thema klimaatverandering verder uitgewerkt. In 2022 heeft het fonds met de implementatie ervan, deze doelen ook daadwerkelijk gerealiseerd. In de portefeuille aandelen ontwikkelde markten is de maatwerk benchmark MSCI Paris Aligned Benchmark + ESG 20% geïmplementeerd. In de LDI-portefeuille zijn green, social en sustainable bonds geïmplementeerd.

[Communicatie](#)

Door open en transparant te zijn over de (financiële) situatie bij het fonds, de plannen, de organisatie en in de verantwoording, werkt het fonds aan een positief imago bij deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers. Ook verbetering van de dienstverlening - waarbij de wensen en behoeften van de deelnemers centraal staan - draagt hieraan bij.

Resultaat

Dit jaar zijn er tal van communicatiemiddelen ingezet om inzicht te geven in de resultaten en activiteiten van het fonds en voor het vergroten van het pensioenbewustzijn. In 2022 zijn er naast de wettelijk verplichte communicatiemiddelen ook doelgroepgerichte campagnes geweest, bijeenkomsten gehouden en maakt het fonds gebruik van LinkedIn. Daarnaast vraagt het fonds waar mogelijk actief om inbreng van de achterban. Overige voorbeelden van gebruikte communicatiemiddelen zijn het jaarverslag, de website, digitale nieuwsbrieven, mailingen voor specifieke doelgroepen, etc. Ook is de achterban gevraagd om zijn stem te laten horen inzake pensioenkeuzes voor toekomstige regelingen.

2 ORGANISATIE

2.1 Bestuursmodel

Pensioenfonds Notariaat kent een bestuursmodel dat bestaat uit:

- een paritair bestuur met vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers, een vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden en onafhankelijk deskundigen. De KNB draagt twee notarissen voor en één toegevoegd notaris dan wel kandidaat-notaris. De BMN draagt 2 bestuursleden voor. De vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden wordt benoemd na verkiezingen. De twee onafhankelijke leden worden benoemd vanwege hun specifieke deskundigheid op het gebied van vermogensbeheer, balansmanagement en risicomanagement. Het bestuur werd tot oktober 2022 voorgezeten door een technisch voorzitter zonder stemrecht. Vanaf oktober 2022 wordt gewerkt met een statutair voorzitter;
- een raad van toezicht;
- een verantwoordingsorgaan.

Bestuur

Het bestuur van Pensioenfonds Notariaat bestaat uit 8 leden en is onder meer verantwoordelijk voor het beleid van het fonds, de uitvoering van de pensioenregelingen zoals vastgesteld door sociale partners en het beheer van het vermogen van het fonds. Om hier op goede wijze invulling aan te geven, wordt gewerkt met bestuurlijke commissies voor de beleidsvoorbereiding. Het gaat dan om de commissies voor balansmanagement, risicomanagement, interne audit en een voor communicatie, governance, compliance en pensioenregelingen. Een externe adviserend actuaris en een externe onafhankelijke accountant staan het bestuur bij. Ook wordt het bestuur ondersteund door een fondseigen bestuursbureau. Jaarlijks voert het bestuur een zelfevaluatie uit.

Invulling sleutelfuncties

De voorzitter van de risicomanagementcommissie is binnen het bestuur de houder van de sleutelfunctie Risicobeheer. De vervuller van de sleutelfunctie Risicobeheer is de risicomanager binnen het bestuursbureau. De certificerend actuaris is zowel de houder als de vervuller van de sleutelfunctie Actuarieel. De voorzitter van de interne auditcommissie is binnen het bestuur de houder van de sleutelfunctie Interne Audit; de vervuller is een externe specialist op dit terrein.

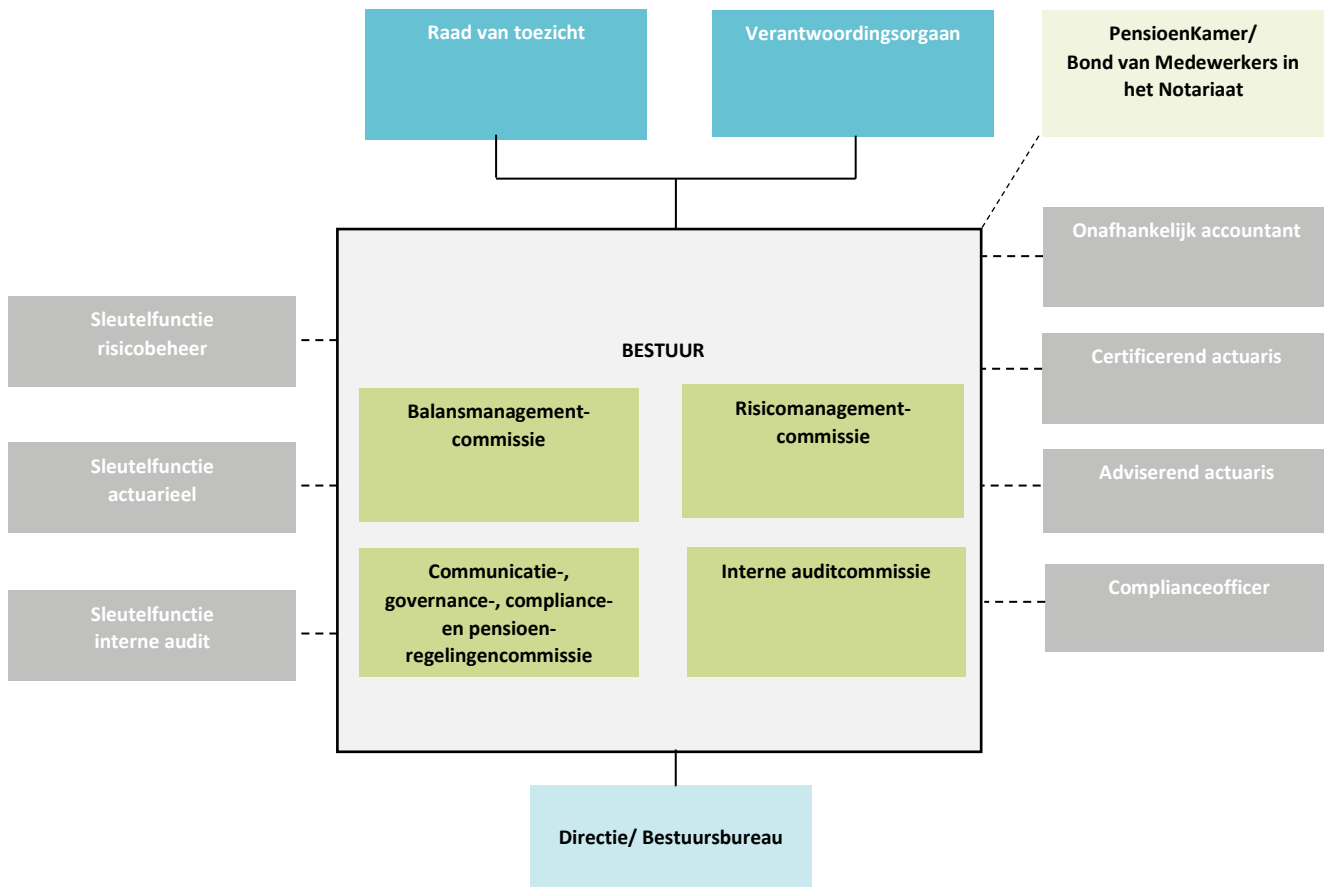
Raad van toezicht

De raad van toezicht houdt toezicht op het functioneren van het bestuur en de afwegingen die het bestuur maakt bij de vaststelling van het beleid van het fonds. Daarnaast heeft de raad van toezicht een goedkeuringsrecht betreffende een aantal onderwerpen. De raad van toezicht bestaat uit 3 onafhankelijke deskundigen.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan geeft zijn oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan adviesrecht voor een aantal onderwerpen. Het verantwoordingsorgaan kent 7 leden: 1 lid namens de gewezen deelnemers, 2 leden namens de pensioengerechtigden en 4 leden namens de deelnemers.

2.2 Organogram bestuurlijke organisatie (per 31 december 2022)

2.3 Opdrachtgever (sociale partners)

De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) treedt samen met de Bond van Medewerkers in het Notariaat (BMN) op als opdrachtgever van Pensioenfonds Notariaat voor de uitvoering van de pensioenregelingen. De KNB heeft hiervoor een Werkgevers- en Werknemerscommissie ingericht die samen de PensioenKamer vormen. De Werkgeverscommissie en Werknemerscommissie stellen de inhoud van de pensioenregeling voor kandidaat-notarissen in loondienst en de toegevoegd notarissen vast. De Bond van Medewerkers in het Notariaat en de Werkgeverscommissie stellen de inhoud van de pensioenregeling voor de medewerkers in het notariaat vast. De Werkgeverscommissie alleen bepaalt de pensioenregeling voor de zelfstandigen. Dit zijn de notarissen en de kandidaat-notarissen met een onderneming voor eigen rekening en risico. De opdrachtgevers maken gebruik van eigen externe adviseurs en worden zo nodig inhoudelijk ondersteund door het fonds.

Pensioenfonds Notariaat geeft bij de opdrachtaanvaarding aan onder welke voorwaarden (zoals de kostprijs van de pensioenopbouw) de pensioenregeling kan worden uitgevoerd.

2.4 Uitbesteding

Pensioenfonds Notariaat besteedt de pensioenadministratie uit aan TKP Pensioen B.V. (TKP). Daaronder valt onder meer het innen van de pensioenpremies, het verzorgen van de uitkeringen en het administreren van de werkgeversgegevens en de pensioenopbouw van de deelnemers. TKP speelt ook een belangrijke uitvoerende rol in de communicatie van het fonds.

A.s.r. Nederland N.V. (a.s.r.), voorheen De Amersfoortse, voert voor de (toegevoegd) notarissen en kandidaat-notarissen de arbeidsongeschiktheidsregeling uit en neemt het risico van arbeidsongeschiktheid voor haar rekening op basis van herverzekering. Re-integratie in het arbeidsproces en de begeleiding bij het (medische) proces van arbeidsongeschiktheid behoort ook tot de taken van a.s.r.

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan zes vermogensbeheerders: Cardano Risk Management B.V., Aegon Investment Management, a.s.r. vermogensbeheer N.V., BlackRock (Netherlands) BV, Stafford Capital Partners en Aberdeen SVG Private Equity. Daarnaast zijn in 2022 Altera, Bouwinvest en CBRE toegevoegd.

De rol van fiduciair adviseur is ondergebracht bij NN Investment Partners B.V. (NN IP). Deze organisatie adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over onder andere het (strategisch) beleggingsbeleid, de inrichting van het (strategisch) beleggingsproces en de (strategische) beleggingsportefeuille en de invulling van het ESG-beleid. Ook behoren het monitoren en evalueren van de vermogensbeheerders en de beleggingscategorieën tot haar taak. Tot slot vervult de fiduciair adviseur een aantal operationele taken voor het fonds.

The Bank of New York Mellon SA/NV (BNY Mellon) verzorgt onder meer de beleggingsadministratie, de compliance monitoring van de mandaten van de vermogensbeheerders, de toezichthoudersrapportage en de performancemeting.

Aon stelt voor het fonds de risicorapportage op. De IT-ondersteuning van het bestuursbureau is uitbesteed aan Computerwacht B.V.

2.5 Ontwikkelingen op het gebied van governance in 2022

Halverwege 2020 is besloten dat het bestuur gaat werken met een technisch voorzitter. Met de introductie van een technisch voorzitter werd mogelijk gemaakt dat de overige bestuursleden konden worden ingezet voor commissies en de sleutelfuncties. Als gevolg van een verruiming in de wetgeving, waardoor sleutelfuncties anders kunnen worden ingevuld, is een technisch voorzitter niet meer nodig. De rol van voorzitter kan binnen het bestuur worden belegd. Per oktober 2022 is daardoor de functie van technisch voorzitter komen te vervallen en wordt gewerkt met een statutair voorzitter. Tevens heeft het bestuur twee bestuurders aangewezen die de rol van dagelijks bestuur vervullen. De leden van het dagelijks bestuur zijn ook voorzitter dan wel vice-voorzitter. Als gevolg van deze wijziging is in 2022 een groot aantal fondsdocumenten, inclusief de statuten, herzien.

3 Implementatie Nieuwe Pensioencontract

3.1 Wet toekomst pensioenen en Pensioenfonds Notariaat

Voor een adequate transitie en implementatie hebben sociale partners en Pensioenfonds Notariaat vele vraagstukken op te lossen, waarbij meerdere stakeholders betrokken zijn. Eén en ander vereist een goed doordachte en afgestemde aanpak. In 2021 is het fonds reeds gestart met het voorbereiden op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

In 2022 is de voorbereiding geïntensiveerd en als project Implementatie Nieuw Pensioencontract (INPC) geoormerkt. In het project INPC is een vijftal fases gedefinieerd. Dit zijn de oriëntatiefase, verkenningsfase, verdiepingsfase, besluitvormingsfase en implementatiefase. In iedere fase wordt een stap dichterbij besluitvorming en implementatie van het nieuwe pensioenstelsel gezet.

Het pensioenfonds heeft een programmamanager aangetrokken om het gehele traject te begeleiden. De programmamanager is, in overleg met sociale partners, ook aangewezen als voorzitter voor de werkgroep Wtp sociale partners. Uitgangspunt is dat sociale partners de nieuwe pensioenregeling bij het pensioenfonds onderbrengen en dat het fonds ook de opgebouwde pensioenen blijft beheren.

Om het project goed te kunnen managen is een Plan van Aanpak met daarin een werk- en projectstructuur uitgewerkt. Dit Plan van Aanpak is op 24 maart 2022 door het bestuur vastgesteld. In de projectstructuur zijn een werkgroep Wtp sociale partners, een werkgroep Wtp vanuit bestuur, een projectgroep en een stuurgroep opgenomen.

In een overall projectplanning is de volledige scope van het project verwerkt en in de tijd uitgezet. Hierbij is rekening gehouden met de tijdslijnen die voor alle betrokken gremia (bestuur, sociale partners, verantwoordingsorgaan, raad van toezicht) en partijen (o.a. TKP en de custodian BNYM) gelden. Op regelmatige basis wordt de planning door de projectgroep en daarna stuurgroep beoordeeld op haalbaarheid. Terugkoppeling hierover aan het bestuur vindt plaats door de voorzitter van de stuurgroep.

Einddoel van het project is een adequate transitie en implementatie van een nieuwe pensioenregeling onder de Wet toekomst pensioenen voor SPN.

Om dit doel te bereiken zijn onderstaande deelresultaten vereist. Deze zijn voorgeschreven in de aanstaande wetgeving.

1. Sociale partners hebben een transitieplan opgesteld met daarin afspraken over:
 - a. De keuze van het type contract
 - b. De inhoud van de pensioentoezegging en beleidsuitgangspunten
 - c. Wel of niet invaren van de bestaande opbouw & rechten en effecten per leeftijdscohort
 - d. Compensatie voor de afschaffing van de doorsneesystematiek en de financiering daarvan
2. Het pensioenfonds heeft de opdracht tot uitvoering aanvaard en een implementatieplan opgesteld met daarin:
 - a. Een uitgewerkte risicohouding, vertaald naar beleggingsbeleid en vormgeving contract
 - b. Een uitgewerkte rekenmethodiek voor het invaren alsook voor de compensatie afschaffing doorsneesystematiek
 - c. Een toets op evenwichtigheid en bijvoorbeeld gelijke behandeling
 - d. Een toets op uitvoerbaarheid, kosten en risico's

Bij dit implementatieplan hoort ook een concrete uitwerking voor het administratieve pensioenbeheer (keuze PUO, mensen, processen & systemen, feitelijke transitie).

3. Het pensioenfonds heeft een communicatieplan opgesteld waarin wordt aangegeven:

- a. Hoe de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden persoonlijk inzicht krijgen in de hoogte van hun pensioen dat zij voor de overstap mochten verwachten en het verwachte pensioen na de overstap
- b. Hoe de maatregelen om deelnemers adequaat te compenseren worden toegepast.

Werkgroep Wtp sociale partners

De werkgroep, waarin een delegatie van de drie geledingen van sociale partners en het fonds zit, is dit jaar meerdere malen bijeengekomen. In deze bijeenkomsten hebben alle onderwerpen waar sociale partners keuzes over dienen te maken op de agenda gestaan. Sociale partners hebben werkaannames gemaakt voor de keuze van het pensioencontract en de inhoud van de pensioentoezegging en beleidsuitgangspunten. Deze werkaannames worden in 2023 verder uitgewerkt en vertaald naar een pensioenopdracht.

Werkgroep Wtp bestuur

Ook deze werkgroep is dit jaar meerdere malen bijeengekomen. Deze werkgroep, waarin een delegatie van het bestuur en bestuursbureau zit, heeft een voorbereidende rol voor onderwerpen waarover het bestuur keuzes dient te maken. Na behandeling in deze werkgroep worden betreffende onderwerpen op de bestuursvergadering of een studiedag geagendeerd.

Studiedagen

In 2022 heeft het fonds een aantal studiedagen georganiseerd waarop onderwerpen zijn behandeld die onderdeel zijn van het INPC. Voor de behandeling van deze onderwerpen is aan specialisten uit de branche gevraagd hierover toelichting te geven. Hiermee heeft het bestuur (en andere genodigden) aan beeld- en oordeelsvorming kunnen doen aangaande deze onderwerpen. Later in het traject komen deze onderwerpen ter besluitvorming op de bestuursagenda.

Risicopreferentieonderzoek (rpo)

Pensioenfondsen zijn met de ingang van de Wtp verplicht om een rpo uit te voeren en de uitkomsten van dit onderzoek te gebruiken bij de vaststelling van de risicohouding voor de nieuwe regeling. Pensioenfonds Notariaat heeft in november 2022 het rpo uitgevoerd onder alle geledingen. Het onderzoek is digitaal en per post uitgezet. Begin 2023 zijn de uitkomsten van het onderzoek ontvangen. De uitkomsten vormen een belangrijke bron voor het bepalen van de risicohouding van het fonds.

Uitvoeringstechnische implicaties

Gedurende het jaar hebben diverse overleggen met de pensioenuitvoerder (TKP) en de custodian (BNYM) plaatsgevonden om de uitvoeringstechnische implicaties van INPC in kaart te brengen. De overgang naar het nieuwe pensioencontract is een gecompliceerde operatie. Het fonds moet alle processen en tijdslijnen goed in kaart hebben om op adequate wijze tijdig over te kunnen gaan naar het nieuwe pensioencontract. In 2022 zijn deze gesprekken vaak oriënterend en oordeelsvormend van karakter geweest. In 2023 zal de frequentie van de gesprekken worden geïntensiveerd en zal de focus meer liggen op het juist en tijdig kunnen overgaan, waarbij de uitvoerende partijen de processen hebben ingericht binnen de risicohouding die het fonds hiervoor heeft vastgesteld.

Datamanagement

Datamanagement en datakwaliteit is als prominent onderwerp in het project INPC opgenomen. Echter dient datamanagement los van de implementatie van het nieuwe pensioencontract geborgd te worden in de processen en rapportages van TKP. Datamanagement is daarom ook een onderdeel van IT-risicomanagement. In 2022 is, naast de overall projectplanning INPC, voor datakwaliteit een aparte planning opgezet aan de hand van het kader van de Pensioenfederatie. Deze planning is op

hoofdpijnen gemaakt. In 2023 zal een start worden gemaakt met dit (sub)project gezamenlijk met de uitvoeringsorganisatie en zal de planning hier nader op worden ingevuld.

In het kader van dit (sub)project is op 16 juli 2022 door het bestuur het datakwaliteit beleid vastgesteld. In 2023 wordt gestart met de implementatie van het beleid Datakwaliteit om tijdig inzicht te hebben in de datakwaliteit, verbeterlagen te maken, kritieke processtappen beter te beheersen en hierover periodiek rapportages te ontvangen.

4 FINANCIËLE POSITIE

4.1 Inleiding

De dekkingsgraad is de financiële graadmeter van een pensioenfonds. Het is de verhouding tussen het vermogen en de voorziening die nodig is om de huidige en toekomstige pensioenuitkeringen (de pensioenverplichtingen) te kunnen betalen. Is de dekkingsgraad 100%, dan heeft het pensioenfonds precies genoeg geld om alle pensioenen te betalen (exclusief indexering). Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële situatie. De actuele dekkingsgraad is een momentopname: het geeft de financiële situatie op één moment weer. Besluiten over het verhogen of verlagen van de pensioenen worden genomen op basis van de beleidsdekkingsgraad. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad over de laatste twaalf maanden.

4.2 Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is in 2022 gestegen van 110,5% naar 116,2%. Daarmee lag de beleidsdekkingsgraad eind 2022 boven het niveau van de door de wet minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2%, en boven de vereiste beleidsdekkingsgraad van 114,7%. Daarom is een vernieuwing van het herstelplan vanaf het eerste kwartaal van 2023 niet meer nodig.

4.3 Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad van Pensioenfonds Notariaat is per eind 2022 110,2%. Eind 2021 bedroeg de actuele dekkingsgraad 115,2%. Daarmee is er sprake van een daling van de actuele dekkingsgraad in het afgelopen jaar. In de actuele dekkingsgraad per eind 2022 is de indexatie van 8,1% per 1 januari 2023 verwerkt. Deze indexatie bestond uit een reguliere indexatie van 3,26% en een extra indexatie van 4,84%.

Mutaties in de actuele dekkingsgraad

In de volgende tabel zijn de belangrijkste oorzaken voor de verandering van de actuele dekkingsgraad opgenomen, inclusief het effect ervan.

	2022	2021
	In procentpunt	
Premie	-0,6	-0,1
Uitkering	0,4	0,1
Indexatie	-6,0	0,0
Beleggingsrendementen (inclusief renteaafdekking)	-31,5	2,5
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	48,8	7,3
Overige wijzigingen (inclusief wijziging grondslagen)	-16,1	0,0
Totaal	-5,0	9,8

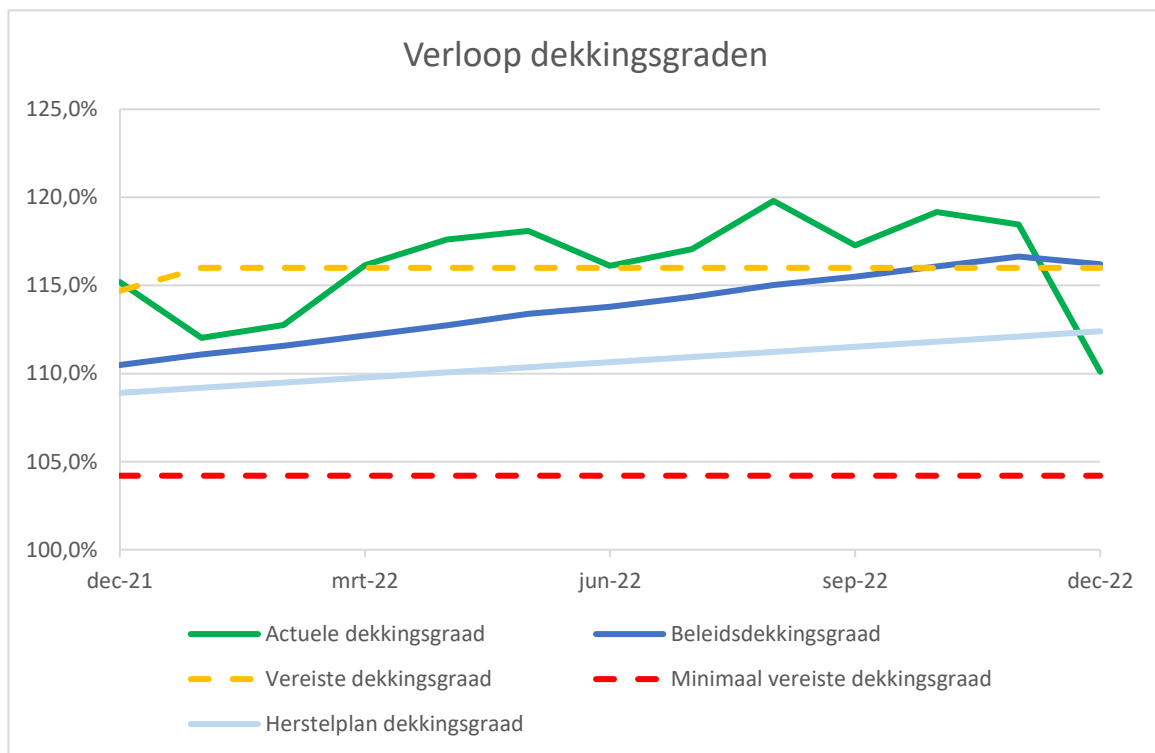
De overige wijzigingen van -/- 16,1% bestaan uit de overgang op Prognosetafel AG2022 ter grootte van -/- 0,6% en kruiseffecten ter grootte van -/- 15,50%. De kruiseffecten zijn nogal groot dit jaar, met name vanwege het rente-effect, het overrendement en de indexatie. De cumulatie van deze oorzaken zorgen voor het hoge percentage, een beeld dat breder in de markt wordt gezien.

Het vermogen van Pensioenfonds Notariaat daalde in 2022 met € 1.018 miljoen tot € 2.650 miljoen. Deze daling werd voornamelijk veroorzaakt door stijging van de rente (€ 467) en daling van de

waarde van aandelen (€ 551). Deze daling van de waarde van aandelen ligt in lijn met wat andere pensioenfondsen laten zien. De daling door de stijging van de rente komt tot uiting in de matchingportefeuille van het fonds. Dit deel van de portefeuille wordt gebruikt om het renterisico (wat zich met name manifesteert in de verplichtingen die het fonds heeft) te mitigeren. De mutatie in de verplichtingen, als gevolg van de rentemutatie, is met behulp van deze matchingportefeuille voor ongeveer 60% opgevangen.

De vermogensmutatie is het saldo van de beleggingsopbrengsten, de ontvangen pensioenpremies, de betaalde pensioenuitkeringen, de mutatie van de technische voorziening en de uitvoeringskosten. Het rendement over het belegd vermogen bedroeg -27,8% (2021: 1,9%). De voorziening pensioenverplichtingen daalde in 2022 met € 780 miljoen tot € 2.405 miljoen (zie ook hoofdstuk 3). Indien geen rekening gehouden wordt met de indexatie (, zijn de pensioenverplichtingen met € 956 miljoen gedaald en zijn de verplichtingen daarmee procentueel gezien harder gedaald dan het vermogen van Pensioenfonds Notariaat, namelijk 30% en is de financiële positie uitgedrukt in de dekkingsgraad verbeterd.

In onderstaande grafiek is het verloop van de verschillende dekkingsgraden in 2022 weergegeven.

4.4 Herstelplan

Indien er sprake is van een tekortsituatie (beleidsdekkingsgraad lager dan het vereist eigen vermogen), dient het fonds een herstelplan op te stellen en jaarlijks te evalueren en een nieuw herstelplan op te stellen. Omdat de beleidsdekkingsgraad eind 2022 hoger is dan 116,0%, heeft DNB aangegeven dat Pensioenfonds Notariaat geen nieuw herstelplan hoeft in te dienen. Het huidige herstelplan is begin 2021 ingediend bij DNB en daarin wordt aan het einde van het herstelplan (ultimo 2030) een beleidsdekkingsgraad van circa 127,5% verwacht.

5 BALANSMANAGEMENT

5.1 Inleiding

Een pensioenfonds kent verplichtingen (de (toekomstige) pensioenuitkeringen) en bezittingen (de beleggingen van het fonds). Het afstemmen van de beleggingen op de verplichtingen van een pensioenfonds heet balansmanagement. In dit hoofdstuk staat hoe de verplichtingen en de beleggingen zijn samengesteld, hoe de ontwikkeling ervan verliep en hoe in 2022 de afstemming plaatsvond. Om de beoogde pensioenuitkeringen op korte en lange termijn veilig te stellen belegt het fonds de toevertrouwde middelen op een verantwoorde en solide wijze. In lijn hiermee is de hoofddoelstelling van het beleggingsbeleid: 'het behalen van optimaal rendement op de beleggingen ten gunste van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden, tegen acceptabele risico's.'

Om deze doelstelling te realiseren, voert het fonds een gecombineerd beleid, waarbij enerzijds een deel van de portefeuille is ingericht om de risico's ten opzichte van de rentemutaties in de verplichtingen te beperken (matchingportefeuille) en anderzijds een deel van de portefeuille is ingericht om het voor risico gecorrigeerd rendement van de beleggingsportefeuille te optimaliseren (returnportefeuille).

VERPLICHTINGEN

5.2 Verplichtingen uitgangspunt bij technische voorzieningen

De verplichtingen van een pensioenfonds bestaan uit de pensioenuitkeringen die het fonds in de toekomst moet uitkeren aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Hiervoor houdt het fonds een voorziening aan die wordt gewaardeerd op basis van de actuariële grondslagen. Deze voorziening, in de jaarrekening aangeduid als technische voorzieningen, wijzigt door veranderingen in het deelnemersbestand, de marktrente en wijziging van de actuariële veronderstellingen.

5.3 Ontwikkeling technische voorzieningen

De technische voorzieningen bestaan uit een voorziening pensioenverplichtingen voor rekening en risico van het pensioenfonds en de voorziening die is ondergebracht bij een verzekeraar met een garantiecontract. De technische voorzieningen laten een grote daling zien in 2022, wat grotendeels is veroorzaakt door de hard gestegen marktrente. In onderstaande tabel is de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor rekening en risico van het fonds opgenomen (bedragen x € 1.000).

	2022	2021
Stand per 1 januari	3.144.863	3.383.626
<i>Toevoegingen:</i>		
Aanspraken en risicopremies	85.381	69.162
Overgenomen pensioenverplichtingen	4.889	2.873
Wijziging actuariële grondslagen of methoden	192.830	9.654
<i>Onttrekkingen:</i>		
Uitkeringen	-77.379	-76.636
Overgedragen pensioenverplichtingen	-7.981	-1.467
Vrijval van kosten	-1.706	-1.692
Mutatie marktrente en interesttoevoeging	-963.084	-238.307
Resultaat op kanssystemen, correcties en overige resultaten	-2.793	-2.350
Stand per 31 december	2.375.020	3.144.863

De totale technische voorzieningen zijn als volgt opgebouwd (bedragen x € 1.000):

	2022	2021
Aanspraken voor risico van het fonds	2.375.020	3.144.863
Herverzekerde aanspraken voor rekening van het fonds	30.252	39.801
Totaal	2.405.272	3.184.664

5.4 Pensioenregelingen

Pensioenfonds Notariaat kent drie pensioenregelingen, vastgelegd in twee pensioenreglementen. Het betreft een pensioenregeling voor de zelfstandig (kandidaat-)notarissen, een pensioenregeling voor toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen in loondienst en een pensioenregeling voor medewerkers in het notariaat. Elke regeling kent een eigen doorsneepremie. De PensioenKamer en de Bond van Medewerkers in het Notariaat zijn als sociale partners verantwoordelijk voor de inhoud van de pensioenregelingen.

Kenmerken pensioenregelingen

De drie pensioenregelingen kennen de volgende overeenkomsten:

- de regelingen zijn gebaseerd op het middelloonsysteem met voorwaardelijke indexatie;
- de regelingen bieden naast het ouderdomspensioen een nabestaandenpensioen;
- bij arbeidsongeschiktheid is sprake van premievrije voortzetting van de pensioenopbouw;
- de regelingen bieden keuzemogelijkheden bij pensionering (eerder/later met pensioen, hoog/laag-constructie, uitruil van partnerpensioen);
- de pensioenrichtleeftijd is 67 jaar.

De pensioenregeling voor kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen voorziet bovendien in een arbeidsongeschiktheidspensioen.

De belangrijkste verschillen in de pensioenregelingen zijn het salarisdeel waarover pensioen wordt

opgebouwd, het pensioenopbouwpercentage en de invulling van het arbeidsongeschiktheidspensioen. Verder zijn de karakteristieken van de deelnemersgroepen onderling sterk verschillend.

Hieronder staan de franchise en het maximum pensioengevend salaris per pensioenregeling op een rij (2022).

Pensioenregeling	Franchise in €	Maximum pensioengevend salaris in €
Zelfstandig gevestigde (kandidaat-) notarissen	15.859	59.706
Toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen in loondienst	15.859	70.000
Overige functies in het notariaat	17.984	105.395

Toeslagambitie

Pensioenfonds Notariaat heeft de ambitie om de pensioenen waardevast te houden door verhoging van de (opgebouwde) pensioenen. Op basis van de financiële situatie eind 2022 was het verhogen van de pensioenen mogelijk. Per 1 januari 2023 zijn de pensioenen dan ook verhoogd met 8,1%. Deze indexatie bestond uit een reguliere indexatie van 3,26% en een extra indexatie van 4,84%. De reguliere indexatie was mogelijk door de gestegen (beleids)dekkingsgraad. Bij de reguliere indexatie is er gebruik gemaakt van het alternatieve ingroeipad zoals door DNB is gepubliceerd. Voor deze indexatie is het toeslagenbeleid van het fonds gevolgd. Het besluit over de extra indexatie is genomen op basis van de AMvB vooruitlopend op het transitie-FTK.

Bij het vaststellen van deze extra indexatie is door het fonds ook vooruitgekeken. Het fonds wil financieel voorbereid zijn op de overstap naar het nieuwe pensioenstelsel. Het dient hierbij rekening te houden met alle generaties: zij die pensioen opbouwen, zij die hebben opgebouwd en zij die al met pensioen zijn. Een evenwichtige belangenafweging is van groot belang. Het fonds vindt het daarom niet verstandig om het maximaal mogelijke nu uit te geven en houdt daarom een buffer aan. Met deze buffer kunnen eventuele tegenvallers in de toekomst worden opgevangen en kan het fonds zorgdragen voor een evenwichtige overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

5.5 Resultaat naar actuariële component

Het resultaat van het fonds kan worden geanalyseerd naar actuariële oorzaken. Hieronder een overzicht van het resultaat, uitgesplitst naar diverse componenten (bedragen x € 1.000).

	2022	2021
<i>Resultaat op beleggingsopbrengsten en interest</i>		
Beleggingsopbrengsten	-1.003.030	67.543
Benodigde interest/mutatie marktrente	963.084	238.307
	-39.946	305.850

De beleggingsopbrengsten zijn gelijk aan de in de jaarrekening verantwoorde opbrengsten. De mutatie van de verplichtingen door rentewijziging en de lasten voor indexatie worden gefinancierd uit de beleggingsopbrengsten. De lasten van de indexatie betreffen de kosten van de inkoop van toegepaste verhoging (toeslag) van de pensioenaanspraken per 1 januari volgend op het verslagjaar. Eind 2022 heeft het bestuur besloten om per 1 januari 2023 op de pensioenaanspraken een voorwaardelijke toeslag te verlenen. Het resultaat illustreert de effectieve werking van de renteafdekking strategie van het fonds.

Bij de vaststelling van de actuariel benodigde interest voor 2022 is de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur gehanteerd. Dit resulteerde in een verlaging van de technische voorziening van € 951.253. De benodigde interest bedroeg negatief € 15.177, wat leidde tot een verlaging van de technische voorziening.

Vanaf 2021 wordt conform advies van de commissie Dijsselbloem, de geadviseerde Ultimate Forward Rate (UFR)-methode in vier gelijke stappen ingevoerd. De verhoging van de technische voorziening die hiervan het gevolg is er 1 januari 2022 (€ 3.346) is in de jaarcijfers verwerkt.

	2022	2021
<i>Resultaat op premie</i>		
Feitelijke premie	83.837	76.484
Actuariel benodigde premie	-91.641	-75.396
	-7.804	1.088

De actuariel benodigde premie is gelijk aan de niet-gedempte kostendekkende premie (€ 105.070), exclusief de opslag voor vereist eigen vermogen bij de pensioenopbouw in 2022 (€12.722) gecorrigeerd voor de kostenopslag (€ 707 negatief).

De totale pensioenlasten bestaan uit de kosten van de pensioenopbouw, risicopremies, de actuariel benodigde rente en een opslag voor de uitvoeringskosten. De jaarlijkse pensioenpremie wordt vooraf vastgesteld. Voor de pensioenopbouw in het verslagjaar wordt jaarlijks vooraf een actuariel benodigde premie berekend. Het verschil tussen de (gedempte) actuariel benodigde premie en de feitelijke premie vormt het resultaat op de premie. Dit resultaat is beschikbaar voor het bereiken of in stand houden van het vereist eigen vermogen. Het resultaat is in tegenstelling tot 2021 negatief. Dit betekent dat de pensioenpremie niet voldoende is om op basis van de huidige rentestand de pensioenopbouw volledig te financieren.

Financiering van toeslagen vindt plaats vanuit het overrendement.

De niet-gedempte kostendekkende premie, de gedempte kostendekkende premie en de feitelijke premie ontwikkelden zich als volgt (exclusief de premies voor herverzekering):

	2022	2021
Niet-gedempte kostendekkende premie	105.070	84.705
Gedempte kostendekkende premie	79.836	57.214
Feitelijke premie	83.837	76.484

De niet-gedempte kostendeekkende premie is als volgt opgebouwd:

	2022	2021
Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	87.132	71.663
Opslag voor uitvoeringskosten	5.216	3.655
Opslag voor vereist eigen vermogen bij deze pensioenopbouw	12.722	9.387
Niet-gedempte kostendeekkende premie	105.070	84.705

Het fonds hanteert een premiesystematiek waarbij demping wordt toegepast (gedempte kostendeekkende premie). Het Financieel Toetsingskader biedt deze mogelijkheid. Demping geeft een stabielere pensioenpremie over een periode van telkens vijf jaar.

Door demping kan er in een bepaald jaar meer of minder premie binnenkomen dan nodig is voor de feitelijke pensioenopbouw in het betreffende jaar. Dit wordt uitgedrukt in de premiedekkingsgraad. Bij de bepaling van de premiedekkingsgraad wordt de feitelijk ontvangen premie (verminderd met de premie die is ontvangen voor herverzekering en uitvoeringskosten) afgezet tegen de actuarieel benodigde premie.

In onderstaande tabel wordt weergegeven hoe de premiedekkingsgraad wordt berekend:

Premiedekkingsgraad	2022	2021
A. Feitelijk ontvangen premie	83.837	76.484
B. Premie benodigd voor herverzekeringcontract	3.459	3.874
C. Uitvoeringskosten	3.508	2.282
D. Premie beschikbaar voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst (risico fonds) (A-/-B-/-C)	76.870	70.328
E. Actuarieel benodigd voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst (risico fonds)	85.381	69.162
Premie dekkingsgraad (D / E)	90%	102%

Een premiedekkingsgraad lager dan de dekkingsgraad primo jaar heeft een negatief effect op de dekkingsgraad van het fonds. Het fonds vindt dit acceptabel voor zover de premie op langere termijn naar verwachting kostendeekkend is. Vanwege de in de voorgaande jaren aanhoudende lage premiedekkingsgraad heeft het bestuur met sociale partners afspraken gemaakt voor de nieuwe periode van vijf jaar, die inging per 2021.

De gedempte kostendeekkende premie bedraagt in 2022 € 79.836. De ontvangen feitelijke premie bedraagt € 83.837 en is dus hoger dan de minimaal te ontvangen premiebijdrage (gedempte kostendeekkende premie).

	2022	2021
<i>Resultaat op kosten</i>		
Beschikbaar uit premie en voorziening	6.215	5.425
Aanwending uitvoeringskosten	-6.922	-5.347
	-707	78

In de pensioenpremie is een opslag opgenomen om de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling te dekken (€ 4.509). De voorziening pensioenverplichtingen kent daarnaast een opslag van 2,2%. Deze komt beschikbaar bij het uitkeren van pensioenen (€ 1.706). De aanwending uitvoeringskosten betreft de dotatie aan de kostenvoorziening als onderdeel van de technische voorziening (€ 1.708) en de in de jaarrekening verantwoorde kosten (€ 5.214). In dit laatste onderdeel zijn de vermogensbeheerkosten en de aan vermogensbeheer doorbelaste kosten niet inbegrepen. Die worden ten laste van de beleggingsopbrengsten gebracht.

Het verloop van de kostenvoorziening, die onderdeel uitmaakt van de technische voorzieningen, is in onderstaande tabel inzichtelijk gemaakt.

	2022	2021
Stand per 1 januari	67.536	72.703
Toevoeging vanuit opslag op premie	1.708	1.373
Vrijval vanwege pensioenuitkeringen	-1.706	-1.692
Overige mutaties	-16.559	-4.848
Stand per 31 december	50.979	67.536

Onder overige mutaties valt onder andere het effect van het meebewegen van deze voorziening met de fluctuatie van de rentetermijnstructuur.

	2022	2021
<i>Resultaat op leven</i>		
Werkelijke vrijval en beschikbaar uit premie	34.026	40.255
Verwachte vrijval en benodigd vanwege overlijden	-34.145	-37.845
	-119	2.410

Bij de financiering van de pensioenregeling wordt uitgegaan van de gemiddelde levensverwachting in Nederland en rekening gehouden met de specifieke levensverwachting van de beroepsgroep. Doordat het werkelijke overlijden van deelnemers en pensioengerechtigden afwijkt van deze verwachting, ontstaat een resultaat op leven. In 2022 was er sprake van een resultaat op leven van € -119 (2021: € 2.410). De afname van dit resultaat wordt verklaard doordat in 2022 minder (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden zijn overleden dan verwacht.

	2022	2021
<i>Resultaat op arbeidsongeschiktheid</i>		
Beschikbaar uit risicokoopsom	4.320	3.504
Benodigde toevoeging zieke deelnemers (IBNR)	1.074	377
Mutatie in arbeidsongeschiktheid	-1.202	-2.888
	4.192	993

In de pensioenpremie is een opslag inbegrepen voor de kosten van het verlenen van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Daartegenover staat de toevoeging aan de technische

voorzieningen om dit onderdeel in de toekomst te kunnen financieren. Het resultaat op arbeidsongeschiktheid geeft aan in hoeverre de hiervoor bestemde middelen de kosten dekken. Dit resultaat was in 2022 € 4.192 (2021: € 993). De toename van het resultaat wordt met name veroorzaakt door benodigde renten en een afname van de instroom van arbeidsongeschikten. Het resultaat op arbeidsongeschiktheid heeft betrekking op de in eigen beheer gehouden premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid. De verzekering van het arbeidsongeschiktheidspensioen (en het daarin besloten arbeidsongeschiktheidsrisico) is ondergebracht bij een herverzekeraar.

	2022	2021
<i>Overige resultaten</i>		
Resultaat op uitkeringen	-16	-21
Resultaat op waardeoverdrachten	-114	15
Actuarieel resultaat op mutaties	-1.280	-1.053
Toeslagverlening	-176.194	-
Overige en correcties	-16.829	-9.678
	-194.433	-10.737

Het resultaat op uitkeringen (-/- € 16) geeft aan in hoeverre de werkelijke uitkeringen afwijken van het verwachte uitkeringenpatroon.

Het resultaat op waardeoverdrachten (-/- € 114) wordt veroorzaakt door een afwijking tussen de wettelijke rekenregels die van toepassing zijn bij waardeoverdrachten en de actuariële grondslagen die het fonds zelf hanteert. Het actuariële resultaat op mutaties (-/- € 1.280) betreft resultaten die worden veroorzaakt door de actuariële effecten van een hoog/laag-pensioen en pensioenuitstel.

De per 1 januari 2023 toegepaste verhoging bedraagt 8,1%. Deze verhoging wordt ten laste van het behaalde resultaat over 2022 gebracht. Hierdoor bedraagt het resultaat over 2022 in verband met toeslagverlening (-/- € 176.194).

Onder overige en correcties is het effect opgenomen van de reglementswijziging die per 1 januari 2023 is doorgevoerd. De hogere toekomstige pensioenopbouw heeft effect op de voorziening voor premievrije opbouw. Deze wordt verhoogd hetgeen een resultaat veroorzaakt van € -/- 16.636. Onder overige en correcties zijn tevens de overige baten en lasten verantwoord van € -/- 193.

Het resultaat van alle bovengenoemde componenten leidt tot het volgende totaal resultaat

	2022	2021
Totaal resultaat	-238.817	299.682

BELEGGINGEN

5.6 Strategische beleggingsmix

De strategische beleggingsportefeuille van Pensioenfonds Notariaat bestaat uit een matchingportefeuille en een returnportefeuille. De matchingportefeuille is bedoeld voor het beheersen van het renterisico van de pensioenverplichtingen. Uit de returnportefeuille moet het extra rendement voor de benodigde stijging van de dekkingsgraad komen.

Om de pensioenuitkeringen op korte en lange termijn veilig te stellen, worden de ingelegde premies op een verantwoorde en solide wijze belegd. Voor de vaststelling van het beleggingsbeleid is in 2020 een ALM-studie uitgevoerd. Op dat moment is het strategisch beleggingsbeleid voor de komende jaren vastgesteld. Bij een ALM-studie wordt beoordeeld of de uitgangspunten van het beleggingsbeleid nog passen bij de huidige economische situatie. Jaarlijks wordt aan de hand van een strategische asset allocatie studie (SAA) gekeken of de gekozen beleggingsmix kan worden geoptimaliseerd om een beter rendement te behalen gegeven de risicohouding van het fonds. Binnen de SAA wordt niet, zoals in een ALM-studie, op hoofdcategorieën niveau geanalyseerd, maar wordt juist binnen deze hoofdcategorieën de verdere invulling geoptimaliseerd. De uitkomsten van deze studie worden gebruikt voor het bepalen van de normportefeuille van het fonds. Aan de hand van de normportefeuille worden aan het einde van het jaar de feitelijke rendementen vergeleken met de normportefeuille. De uitkomsten en de in 2021 uitgevoerde SAA-studie geven geen aanleiding om wijzigingen in de normportefeuille voor 2022 aan te brengen.

Na uitvoering van de SAA heeft het bestuur besloten dat het strategisch gewicht van een beleggingscategorie minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille bedraagt. De beleggingscategorie High Yield voldoet niet aan deze voorwaarde. Gelet op de huidige weging, dient er ongeveer 2% extra gealloceerd te worden naar de beleggingscategorie High Yield. Het fonds is op zoek naar een nieuwe vermogensbeheerder voor de High Yield portefeuille. Op het moment dat de nieuwe vermogensbeheerder wordt aangesteld wordt de allocatie van High Yield verhoogd naar de normallocatie van minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille.

In de volgende tabel is de normportefeuille 2022 opgenomen:

Categorie	Strategisch gewicht	Minimum	Maximum
LDI-portefeuille	41,6%	32,6%	50,6%
NL Woninghypotheken	5,4%	4,4%	6,4%
Matchingportefeuille	47,0%	42,0%	52,0%
Bedrijfsobligaties	19,0%	17,0%	21,0%
High Yield obligaties	3,0%	2,0%	4,0%
Aandelen Ontwikkelde Markten	27,5%	22,5%	32,5%
Aandelen Opkomende Markten	3,5%	2,5%	4,5%
Niet-beursgenoteerd, indirect vastgoed	0,0%	0,0%	12,0%
Private Equity	0,0%	0,0%	5,0%
Valuta overlay	0,0%	-5,0%	5,0%
Liquide Middelen	0,0%	0,0%	5,0%
Returnportefeuille	53,0%	48,0%	58,0%
Totaal	100%		

De genoemde bandbreedtes kunnen worden gebruikt voor het opvangen van marktfluctuaties. Herbalanceringsmomenten zijn vastgelegd in het herbalanceringsbeleid van Pensioenfonds Notariaat.

De beleggingscategorie Private Equity voldoet ook niet aan de doelstelling dat het strategisch gewicht van een beleggingscategorie minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille bedraagt. Het fonds heeft een aantal jaar geleden besloten dat deze beleggingscategorie niet in de portefeuille past. De belegging in de twee private equity-fondsen is aangewezen als een 'legacy portefeuille'. De twee private equity-fondsen bevinden zich momenteel in een uitkerende fase. De allocatie naar

private equity wordt niet uitgebreid, ook worden de vrijkomende middelen niet herbelegd in deze categorie. De vrijkomende allocatie wordt volgens het herbalanceringsbeleid toegewezen aan de gehele beleggingsportefeuille.

Ook de beleggingscategorie indirect vastgoed voldoet niet aan de doelstelling dat het strategisch gewicht van een beleggingscategorie minimaal 5% van de totale beleggingsportefeuille bedraagt. In 2022 zijn commitments afgegeven naar twee beheerders van Nederlandse woningfondsen en naar één beheerder voor Europees multisector vastgoed. Naar verwachting wordt op zijn vroegst in Q2/Q3 2023 een start gemaakt met de daadwerkelijke allocatie naar deze categorieën.

5.7 Portefeuilleresultaten

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille heeft als belangrijkste functie het volgen van de ontwikkeling van de pensioenverplichtingen, die fluctueert als gevolg van de renteontwikkeling. Dit zorgt voor een minder bewegelijke dekkingsgraad. Hiervoor worden zowel staatsobligaties als renteswaps aangehouden met looptijden die overeenkomen met looptijden van de verplichtingen. De categorie Hypotheken maakt ook deel uit van de matchingportefeuille.

Het fonds heeft in overleg met sociale partners een kwalitatieve risicohouding bepaald. Een conclusie die uit deze risicohouding is getrokken, is dat de kans op grote kortingen beperkt moet worden. Kleine kortingen zijn acceptabel. Om invulling te geven aan deze conclusie dekt het fonds een relatief groot percentage van het nominale renterisico af dat in de pensioenverplichtingen besloten ligt. Hierdoor is meer zekerheid (uitblijven van grote kortingen) ingebouwd, maar is de kans op een positief resultaat van de portefeuille beperkt.

In 2022 is de rente per saldo flink gestegen. Door de afdekking van de rentebeweging in de pensioenverplichtingen, is het effect van deze stijging voor een groot deel opgevangen. Pensioenfonds Notariaat heeft een relatief hoge renteafdekking, wat bij een rentestijging zoals over 2022 een negatieve impact heeft op het rendement van de matchingportefeuille. Op de matchingportefeuille is een resultaat behaald van -40,3%. Het benchmarkresultaat, gerelateerd aan de rentefluctuatie in de verplichtingen, bedroeg -36,6%.

Het verschil met de benchmark wordt grotendeels veroorzaakt doordat een deel van de matchingportefeuille (circa 15%) wordt ingevuld met hypotheek. Het rendement van deze beleggingen is afhankelijk van meer factoren dan alleen de veranderingen van de rentecurve, zodat een verschil met de benchmark ontstaat. Ook is er in de matchingportefeuille nog sprake van onder andere een spreadeffect op staatsobligaties. Dit zorgt voor een afwijking van de benchmark.

Returnportefeuille

In de returnportefeuille - bedoeld voor extra rendement - zijn de volgende categorieën opgenomen: wereldwijde aandelen, aandelen opkomende markten, bedrijfsobligaties, high yield obligaties en private equity. Op jaarbasis behaalde de returnportefeuille, na het afdekken van het valutarisico, een negatief resultaat van -15,9%. Dit resultaat is ongeveer gelijk aan het benchmarkresultaat (-16,0%). Het afdekken van het valutarisico had een negatief effect in 2022, omdat met name de Amerikaanse dollar sterk is gestegen.

De Private equity bevindt zich in een uitkerende fase. In 2022 hebben de private equity partijen gezamenlijk € 4,9 miljoen uitgekeerd.

Totaalrendement

Het totaalrendement in 2022 bedroeg -27.7%. Dit was lager dan het rendement van de benchmark (-26,2%). De hoge mate van renteafdekking heeft, bij een rentestijging zoals over 2022, een negatief effect gehad op het totaal rendement. Doordat de verplichtingen nog harder zijn gedaald heeft dit echter wel een positief effect gehad op de financiële positie van het fonds.

Werkelijk rendement versus benchmarkrendement

	Werkelijk	Benchmark
Matchingportefeuille	-40,3%	-36,6%
LDI Mandaat	-43,7%	-39,8%
Hypotheken	-14,4%	-14,4%
Returnportefeuille	-15,9%	-16,0%
Aandelen Wereldwijd	-16,4%	-16,4%
Aandelen opkomende markten	-14,8%	-14,9%
Bedrijfsobligaties	-13,6%	-13,7%
High Yield	-12,1%	-12,4%
Private Equity	1,6%	1,6%
Totaal	-27,7%	-26,2%

5.8 Z-score

Pensioenfonds Notariaat is gekwalificeerd als een verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds en moet jaarlijks een Z-score berekenen en een performancetoets uitvoeren. De Z-score is een maatstaf om de verhouding van de feitelijke beleggingsresultaten van een pensioenfonds ten opzichte van de door het fonds geselecteerde benchmarks (normrendementen) weer te geven.

De maatstaf voor de performancetoets, de gemiddelde Z-score over vijf jaar, is 0 of hoger. De Z-score van Pensioenfonds Notariaat in 2022 bedraagt 0,07. Het feitelijke rendement was over 2022 met -27,80% negatief. De benchmark behaalde een rendement van -27,88%. Om de performancetoets te bepalen worden de Z-scores van de afgelopen 5 jaar opgeteld en gedeeld door de wortel van 5 en verhoogd met een wettelijke correctie van 1,28. De score voor de gecorrigeerde performancetoets in 2022 was 0,91.

	2022	2021
Feitelijk rendement	-27,80	1,84
Normrendement	-27,88	1,56
Z-score	0,07	0,23
Ongecorrigeerde performancetoets	-0,37	-0,47
Wettelijke minimumcorrectie	1,28	1,28
Gecorrigeerde performancetoets	0,91	0,81

De Z-score is positief door een minimaal hogere performance van de totale portefeuille. Deze hogere performance wordt naar twee effecten uitgesplitst, te weten het allocatie-effect en het selectie-effect. Het allocatie-effect is de afwijking tussen het feitelijke gewicht van de beleggingen en de strategische benchmarkgewichten. Door het gebruik van bandbreedtes en het niet continu herbalanceren kan de portefeuille iets afwijken. Het selectie-effect is de relatieve performance van de managers binnen de afzonderlijke beleggingscategorieën versus de Z-score benchmark.

5.9 Activiteiten in 2022

Search en transitie LDI-beheerder

In 2021 is gestart met de selectie van een nieuwe vermogensbeheerder voor de rentematching -portefeuille. Op 1 februari 2022 is het beheer van de rentematchingportefeuille-, en de valuta afdekking overgegaan naar Cardano. De transitie is succesvol verlopen.

Search indirect vastgoed

Op basis van de ALM-studie, die in 2020 is uitgevoerd, is door het bestuur het besluit genomen dat het aandeel van de returnportefeuille verhoogd wordt met 5% ten laste van de matchingportefeuille (t.g.v. vastgoed) en vanuit de returnportefeuille wordt eveneens 5% ten gunste van vastgoed gealloceerd. Indirect vastgoed komt daarmee op 10% van de totale portefeuille. Deze allocatie dient te worden gevuld. Tot die tijd wordt er gewerkt met een tijdelijke normportefeuille waarbij de beoogde vastgoed allocatie van 10% is verdeeld over de overige categorieën binnen de returnportefeuille.

In de kaderstelling is opgenomen dat 50% van de allocatie in de categorie wordt ingevuld door Nederlandse woningen en 50% door Europees multi sector vastgoed. Het fonds heeft Altera en Bouwinvest aangewezen om de allocatie naar Nederlandse woningen en CBRE om de allocatie naar Europees multi sector vastgoed te laten beheren. Het Pensioenfonds Notariaat staat in de wachtlijn voor de toewijzing van een allocatie.

Search High Yield

De invulling van deze beleggingscategorie is getoetst aan de kaderstelling, de fonds specifieke richtlijnen. De huidige invulling voldoet niet geheel aan de kaderstelling, het fonds wil dit verbeteren. De discrepantie tussen de kaderstelling en de huidige invulling is zodanig dat deze niet kan worden opgelost binnen de bestaande invulling. Het bestuur is een search naar een nieuwe vermogensbeheerder gestart.

Partiële ERB

Het bestuur heeft stil gestaan bij de gevolgen op de portefeuille van de inval van Rusland in Oekraïne. Het fonds heeft een partiële eigen risicobeoordeling opgesteld over de inval op basis van input van scenario's en triggers. De partiële ERB vervangt niet de in 2021 vastgestelde ERB. De partiele ERB heeft niet geleid tot een aanpassing in het beleid.

ESG-beleid

ESG integratie in de aandelenportefeuille

Voor de ESG-implementatie in de aandelenportefeuille heeft het fonds in 2021 onderzocht of er mogelijkheden zijn om een klimaatbenchmark te combineren met een best-in-class benadering. Het fonds heeft besloten tot een maatwerk benchmark, te weten MSCI Paris Aligned Benchmark + ESG 20%. De benchmark is begin april 2022 geïmplementeerd in het mandaat aandelen ontwikkelde markten, dat is ondergebracht bij BlackRock. Voor het mandaat aandelen opkomende markten wordt ook naar een passende ESG integratie gezocht.

Green bonds, social bonds en sustainable bonds in LDI portefeuille

Het bestuur heeft besloten dat green, social en sustainable bonds niet worden aangemerkt als een aparte beleggingscategorie. Deze obligaties kunnen worden toegevoegd aan de LDI en creditportefeuille. De LDI-manager krijgt de opdracht om een bepaald percentage van de obligaties binnen het LDI-mandaat te alloceren naar duurzame obligaties, binnen een vooraf vastgestelde termijn. De doelstelling van de eventuele belegging in duurzame obligaties volgt zoveel mogelijk de

gedachtelijk, zoals deze is vastgesteld binnen het wereldwijde aandelenmandaat. In de mandaatrichtlijn met vermogensbeheerder van de LDI-portefeuille wordt een minimum allocatie van 10% naar duurzame obligaties (te weten green, social en sustainable bonds) opgenomen. Deze allocatie dient uiterlijk binnen twee jaar na ondertekening van deze aangepaste richtlijnen ingevuld te zijn.

SFDR

Per 10 maart 2021 is de Verordening met betrekking tot informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector van toepassing. Deze Verordening is beter bekend als de *Sustainable Finance Disclosure Regulation* (SFDR). Pensioenfonds Notariaat heeft zich bij inwerkingtreding van de SFDR als een artikel 6 fonds gekwalificeerd en houdt vooralsnog geen rekening met de belangrijkste ongunstige effecten in de zin van artikel 4 van de SFDR. Per 1 januari 2023 diende het fonds in het kader van de SFDR (fase 2) op twee onderdelen een keuze te maken. Het bestuur heeft gekozen voor artikel 8 SFDR met *opt in* als bedoeld in artikel 4 SFDR.

AFSTEMMING VERPLICHTINGEN EN BELEGGINGEN

5.10 Risicohouding

Gezien het langetermijnkarakter van pensioen streeft Pensioenfonds Notariaat koopkracht behoud na. Dit kan plaatsvinden door het verlenen van (voorwaardelijke) toeslagen. Hier heeft het fonds beleid voor vastgesteld. Het fonds stelt samen met sociale partners vast binnen welke risicogrenzen (percentages) het pensioenresultaat op de lange termijn moet uitkomen. Daarbij wordt de risicobereidheid van de deelnemers en pensioengerechtigden betrokken. In 2019 werd hier opnieuw onderzoek naar gedaan. De risicohouding bepaalt uiteindelijk in welke mate een pensioenfonds risico wil lopen bij de beleggingen. De wijze waarop dit verder wordt ingericht, is onderdeel van balansmanagement. De ALM-studie die in 2020 is uitgevoerd speelt hierbij een belangrijke rol.

De vastgestelde risicogrenzen maken het mogelijk om op een vooraf vastgelegde en objectieve manier te beoordelen of het beleggingsrisico hoger of lager is dan toegestaan. Overschrijding van risicogrenzen is aanleiding voor een kwalitatieve discussie. Met name met sociale partners, rekening houdend met de situatie en de inzichten van dat moment. Dit kan leiden tot maatregelen, zoals het bijstellen van de pensioenpremie of -ambitie of het beleid van het fonds.

In overleg tussen fonds en sociale partners is deze risicohouding als volgt gedefinieerd:

- wens voor een stabiele maar toekomstbestendige premie;
- kans op grote verlagingen van de pensioenen beperken, kleine verlagingen zijn acceptabel;
- het realiseren van toeslagen, met op de lange termijn een toeslagambitie gelijk aan de prijsinflatie.

Met de komst van een nieuwe pensioenregeling dienen sociale partners en het fonds tot afspraken te komen waarbij pensioenambitie en premieniveau opnieuw worden bekeken.

5.11 Balansmanagement en matching

Een belangrijk instrument om aan de (toekomstige) pensioenverplichtingen te kunnen voldoen, is het toepassen van balansmanagement. Dit betekent dat de beleggingen voor een groot deel de beweging van de pensioenverplichtingen volgen. Een belangrijke oorzaak voor de schommelingen in de pensioenverplichtingen is de ontwikkeling van de rente. Om het renterisico te beheersen wordt een matchingportefeuille aangehouden, bestaande uit (euro)staatsobligaties, swaps en hypotheek.

Dynamisch balansbeheer is één van de mogelijkheden om aan balansmanagement invulling te geven, waarbij de afdekking van verplichtingen geborgd kan worden en ook geprofiteerd kan worden van

opwaartse bewegingen van de financiële markten. In 2022 is onderzocht of dit instrument ook voor het fonds van toegevoegde waarde kon zijn. Parallel aan de verdere verkenning van de mogelijkheden van dynamisch balansbeheer loopt het project INPC. Vooralsnog ziet het bestuur gezien de hoge kosten geen toegevoegde waarde in dynamisch balansbeheer richting het nieuwe pensioencontract en heeft het besluit voor de inrichting van dynamisch balansbeheer gearbeid.

5.12 Renteafdekking

Bij de bepaling van de technische voorzieningen wordt uitgegaan van een actuele rente conform de door DNB afgegeven rentetermijnstructuur (RTS). Dit betekent dat deze voorziening onderhevig is aan renteschommelingen. Een belangrijk onderdeel van balansmanagement is ervoor zorgen dat de mutaties in de technische voorzieningen, veroorzaakt door renteschommelingen, worden opgevangen. Hiermee wordt het renterisico gematigd. Om dit te bereiken wordt een deel van de beleggingen (met name renteproducten) op zodanige wijze belegd, dat bij een renteschommeling de beleggingen grotendeels eenzelfde beweging maken. Dit wordt renteafdekking (of rentehedge) genoemd. De vermogensbeheerder van de liability driven investing (LDI)-portefeuille heeft de opdracht een deel van de beleggingen op die manier te beleggen. Het fonds heeft ervoor gekozen om het renterisico voor 59% af te dekken op basis van de marktrente. Maandelijks monitort het fonds in welke mate deze maatregel effectief is.

Het grootste deel (97%) van de renteafdekking wordt sinds begin 2022 verzorgd door Cardano Risk Management B.V. Zij heeft gedurende 2022 vanuit haar mandaat de opdracht gekregen 57,2% van de marktrentebeweging af te dekken. Het restant van de renteafdekking wordt ingevuld met hypotheek.

6 RISICOBEEHERSING

6.1 Risicomanagementbeleid

Het doel van risicomanagement is een beheerste en integere bedrijfsvoering die bijdraagt aan de missie, visie, kernwaarden en strategische doelstellingen van het fonds welke als uitgangspunt gelden voor het risicomanagementbeleid.

De processen rondom risicomanagement zijn opgenomen in het risicomanagementbeleid, dat is gebaseerd op het Risk Appetite Value Chain (RAVC[®])-model. In dit model staan vier domeinen centraal: kapitaalmanagement, besturing, product & uitbesteding en reputatiemanagement. De strategische doelstellingen, de risicohouding en de risicobereidheid voor deze domeinen zijn benoemd, vastgesteld en vastgelegd in het beleid. Ook zijn de strategische risico's gedefinieerd. Naast de strategische risico's zijn op basis van de diverse processen die het fonds zelf uitvoert, of heeft uitbesteed, ook de financiële en operationele risico's (en beheersmaatregelen) in kaart gebracht.

Periodiek voert het fonds risicoanalyses door de gehele proces- en uitbestedingsketen uit op specifieke thema's zoals integriteit, privacy, informatiebeveiliging en cybersecurity en ESG.

De risico's worden systematisch gemonitord, geïdentificeerd en beoordeeld. Vervolgens worden er, indien nodig, acties geformuleerd en uitgevoerd. Het risicomanagement is op deze wijze integraal verbonden met de missie, visie, kernwaarden en strategische doelstellingen van het fonds. Eind 2022 is het risicomanagementbeleid herijkt en opnieuw door het bestuur vastgesteld.

6.2 In control

Het risicomanagement maakt integraal deel uit van de organisatie, processen en systemen. De risicofunctie binnen het fonds beoordeelt het geheel van risico's in hun samenhang.

Het risicomanagement is opgebouwd uit drie defensielinies:

1. Het bestuur draagt de verantwoordelijkheid voor de opzet, bestaan en werking van het beleid, de processen en de bijbehorende beheersmaatregelen. Het bestuur heeft een deel van de uitvoering van het risicomanagement gedelegeerd aan de bestuurscommissies. Daar worden in eerste instantie de potentiële risico's besproken, mogelijke beheersmaatregelen voorgesteld en conclusies getrokken. De commissies worden daarin ondersteund door het bestuursbureau met de risicomanager.

2. De tweede lijn bestaat uit de sleutelfunctiehouder Risicobeheer, de compliance officer en de sleutelfunctiehouder Actuarieel. Deze moet bewaken dat de risicobeoordeling in de commissies voldoende heeft plaatsgevonden. De tweede lijn kan ook een onafhankelijk oordeel geven ten aanzien van de voorliggende risico's. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer draagt de verantwoordelijkheid voor het risicomanagement. De risicomanagementcommissie, de risicomanager en de compliance officer ondersteunen de sleutelfunctiehouder Risicobeheer in de uitvoering van de werkzaamheden. Dat behelst verder beleidsvoorbereidende taken, zoals het onderhouden van het risicoraamwerk en het vaststellen in welke mate de beheersmaatregelen hebben gewerkt. De compliance officer ziet specifiek toe op de naleving van de voor het fonds geldende gedragscode door de verbonden personen.

3. De derde lijn bestaat uit de sleutelfunctiehouder Interne Audit met ondersteuning van de Interne auditcommissie en de vervuller van de interne audit. Zij stellen een jaarlijks auditplan op en voeren

dit auditplan vervolgens uit. Uit de uitgevoerde audits moet de effectieve werking van de beheersmaatregelen blijken.

6.3 Risicohouding

De risicohouding van het fonds is in het algemeen te typeren als ‘gebalanceerd (3)’ op een 5-puntsschaal van ‘Nul (1)’ tot ‘Maximaal (5)’. Dit betekent dat het bestuur overall geen onnodige risico’s accepteert, maar tegelijkertijd erkent dat sommige risico’s niet volledig te mitigeren zijn tegen aanvaardbare voorwaarden. En dat er ook risico’s bestaan die, wanneer bewust genomen, een beloning kunnen opleveren. Dit laatste heeft vooral betrekking op het bewust nemen van beleggingsrisico’s.

Het fonds maakt onderscheid naar een financiële en een niet-financiële risicohouding. Binnen deze risicohouding wordt onderscheid gemaakt naar vier domeinen van het RAVC-model®, omdat het bestuur meent dat de risicohouding voor het fonds verschillend is voor de vier domeinen binnen het fonds.

Financiële risicohouding

Pensioenfonds Notariaat streeft ernaar om de nominale aanspraken waardevast na te komen. De toeslagverlening is echter voorwaardelijk. Het bestuur stelt samen met sociale partners vast binnen welke risicogrenzen het pensioenresultaat op de lange termijn moet uitkomen. Daarbij wordt de risicobereidheid van de deelnemers en pensioengerechtigden betrokken. Deze risicohouding is nader behandeld in hoofdstuk 6. De risicohouding vanuit het risicobeleid is in onderstaande tabel geduid.

Domein		Duiding risicohouding
Kapitaal-Management	de financiële huishouding van het fonds de beleggingsovertuigingen	Voor het behalen van de doelstelling om meer dan een nominaal pensioen te bieden, is het bewust nemen beleggingsrisico noodzakelijk passend bij de risicohouding van de deelnemers (gebalanceerde risicohouding).

Niet-financiële risicohouding

De niet-financiële risicohouding is van toepassing op de onderstaande domeinen. Het fonds hanteert hiervoor een ‘kritische’ risicohouding; het fonds accepteert een geringe mate van blootstelling aan risico’s omdat risico’s voor onderstaande domeinen alleen kan resulteren in financiële- en/of reputatieschade.

Domein		Duiding risicohouding
Besturing	gedrag en leiderschap cultuur governance kernwaarden	Cultuur, leiderschap en gedrag van het bestuur is essentieel om de doelstellingen van het fonds als team en in lijn met de kernwaarden van het fonds te realiseren. Waar nodig voert en verantwoordt het bestuur besluitvorming principle based uit. Het bestuur stelt eisen aan de uitbestedingsketen.
Product & Uitbesteding	de pensioenregeling de kwaliteit van dienstverlening de uitvoeringsprocessen	De uitvoering van de pensioenregelingen, die geheel zijn uitbesteed, brengen minimale risico’s met zich mee. De

Domein		Duiding risicohouding
	de inrichting, de monitoring, de evaluatie van de (IT-)organisatie van het fonds en de uitbestedingsrelaties	uitvoering van de de kritieke processen is tijdig, correct en volledig. De uitvoering van de niet kritieke processen is zo veel mogelijk tijdig, correct en volledig.
Reputatie-management	het imago de identiteit de integriteit voldoen aan wet- en regelgeving reputatie gerelateerde overtuigingen	Het bestuur bewaakt de reputatie van het fonds zorgvuldig omdat het vertrouwen van deelnemers in het fonds cruciaal is. De integriteit van het bestuur is van groot belang voor een fonds als arbeidsvoorwaardelijke financiële instelling en voor het vertrouwen van belanghebbenden. Het fonds kan dit risico binnen de eigen organisatie goed beheersen. Het fonds accepteert enig risico met betrekking tot de externe omgeving omdat het fonds dit niet volledig kan beheersen.

6.4 Risico's

Strategische risico's

Het behalen van de strategische doelstellingen van het fonds is onderhevig aan risico's. De continuïteit en de geloofwaardigheid van het fonds kunnen daarmee in gevaar komen. Om dit te voorkomen, zijn voor alle strategische risico's beheersmaatregelen geformuleerd en worden deze door het bestuur gemonitord. Per kwartaal wordt over deze strategische risico's gerapporteerd in een kwartaalrapportage die wordt besproken in de bestuurscommissies en het bestuur. Het bestuur herijkt deze strategische risico's minimaal eenmaal per jaar. Ook in 2022 zijn de risico's herijkt. Het bestuur heeft daarbij de onderstaande strategische risico's opnieuw vastgesteld. Onderstaande tabel toont de strategische risico's en tevens het risicodomein waaraan deze zijn toebedeeld.

Strategisch risico	Domein			
	Kapitaal-management	Producten & Uitbesteding	Reputatie-management	Besturing
Het fonds is onvoldoende voorbereid op ontwikkelingen van sociaaleconomische aard, het toekomstige pensioenstelsel en ontwikkelingen in de branche.			X	X
Het niet kunnen beheersen van kosten, waaronder ook wordt verstaan beheersing van operationele kosten.	X			
Het kwijtraken van de verbinding met de stakeholders (onder andere sociale partners).			X	
Het onvoldoende (daadkrachtig) beheersen van de uitbestedingsketen.		X		
De schaarste van toekomstige potentiële bestuursleden vanuit de sector en de daarmee samenhangende bemensing van de commissies.				X
Discontinuïteit bij de pensioenuitvoerder.		X		

Strategisch risico	Domein			
Het risico dat de dekkingsgraad onvoldoende is om op lange termijn te kunnen indexeren.	X			
Het risico dat de verplichtstelling wegvalt.		X		X
Het risico dat de (bestuurlijke) organisatie onvoldoende functioneert.				X
Het risico dat het fonds er niet in slaagt om een duurzaam beleggingsbeleid te implementeren en te integreren.	X			

Het bestuur heeft ter mitigatie van de strategische risico's beheersmaatregelen vastgesteld. Per domein zijn de voornaamste beheersmaatregelen op hoofdlijnen weergegeven.

Domein Kapitaalmanagement
Beheersmaatregelen
Periodieke afstemming o.a. over de risicohouding met sociale partners en de achterban over ESG. Het periodiek uitvoeren van een ALM-studie. Strategisch beleggingsplan en jaarlijks beleggingsplan opstellen. ESG-beleid opstellen en implementeren. Partijen selecteren en monitoren conform uitbestedingsbeleid. Begroting en budgetten opstellen en monitoren. Bewuste kostenafweging bij beslissingen. Goede communicatie en verantwoording.

Besturing
Beheersmaatregelen
Het onderhouden van de samenwerking en relatie met sociale partners (draagvlak). Actief werven en opleiden van kandidaat-bestuursleden. Geschiktheid van leden van de fondsorganen op peil houden. Evaluatie van functioneren van bestuur en raad van toezicht uitvoeren. Deskundig geëquipeerd bestuursbureau met daarnaast deskundige externen. Naleving gedragscode en beleid 'Veilig en bewust digitaal werken'.

Producten & Uitbesteding
Beheersmaatregelen
Het onderhouden van de samenwerking en relatie met sociale partners (draagvlak) o.a. over administratieve uitvoerbaarheid van de beoogde regeling in het nieuwe pensioenstelsel. De Raamovereenkomst met KNB. Aantrekkelijk zijn en blijven als fonds (door o.a. premiebeleid, interactie, financieel gezond zijn en beheersen van de kosten). Het voeren van sterke regie op het project Implementatie Nieuwe Pensioencontract en verwachtingen managen richting stakeholders. Zeker stellen van een transitietijdsloot bij de pensioenuitvoerder.

Reputatiemanagement
Beheersmaatregelen
<p>Structureel overleg en informatieoverdracht met stakeholders.</p> <p>Op transparante wijze verantwoording afleggen aan belanghebbenden over de uitkomsten van gevoerd beleid in relatie tot de doelstellingen.</p> <p>Belanghebbenden betrekken bij het fonds en verwachtingen managen.</p> <p>Uitkomsten uit het deelnemerspanel gebruiken.</p> <p>Het monitoren van uitbestedingspartijen op het nakomen van kwaliteit van dienstverlening zoals contractueel is overeengekomen.</p> <p>Het monitoren van de vermogensbeheerder op de uitvoering van het beleggingsmandaat dat is gebaseerd op het strategisch beleggingsbeleid en de ALM-studie.</p> <p>Systematische integriteitsrisicoanalyse ("SIRA") uitvoeren.</p> <p>ESG-beleid opstellen en implementeren.</p>
<p>Het monitoren van de strategie en verandervermogen van uitbestedingspartijen. Het verbeteren van het inzicht in alle facetten van de (onder-)uitbestedingspartijen conform het uitbestedingsbeleid. Het periodiek toetsen van de toekomststrategie aan ontwikkelingen.</p>

Financiële risico's

Het pensioenfonds onderkent financiële risico's binnen het beleggingsbeleid. Het fonds heeft normen en bandbreedtes gedefinieerd waarbinnen deze financiële risico's zich mogen bewegen. De aangestelde vermogensbeheerders rapporteren over de beheersing van de financiële risico's. De beheersing van de financiële risico's van het fonds worden gemonitord en bewaakt via een kwartaalrapportage. In deze rapportage worden de volgende risico's behandeld:

- Ontwikkeling van de financiële positie van het fonds;
- toetsing van de financiële doelstellingen van het fonds;
- toezicht op het vereist eigen vermogen (solvabiliteit);
- balansrisico;
- rente- en tegenpartijrisico;
- krediet- en landenrisico;
- concentratierisico;
- valutarisico;
- liquiditeits- en onderpandrisico;
- ESG-risico's.

Deze rapportage wordt beoordeeld door de risicomanager. Het oordeel en suggesties worden opgenomen in de risicoparagraaf bij de rapportage.

De beheersing van kosten maakt geen deel uit van de financiële risicorapportage. De ontwikkeling en beheersing van kosten wordt gemonitord door het bestuursbureau en verantwoord in de kwartaalrapportage van het fonds. Deze rapportage wordt door het bestuur behandeld en vastgesteld.

Operationele risico's

Het pensioenfonds onderkent operationele risico's met betrekking tot de dagelijkse bedrijfsvoering, uitbesteding, integriteit, IT en juridisch. Deze operationele risico's van het fonds met bijbehorende

beheersmaatregelen zijn vastgelegd in een Risk Control Framework. Het fonds wil de risico's welke voortkomen uit de bedrijfsprocessen zo veel mogelijk minimaliseren.

Daartoe heeft het fonds de bedrijfsprocessen beschreven en vastgelegd in een handboek Administratie Organisatie & Interne Beheersing. De operationele risico's en bijbehorende beheersmaatregelen zijn integraal onderdeel van dit handboek. De beheersgebieden van deze operationele risico's zijn - overeenkomstig de processen van het handboek - als volgt gedefinieerd:

- aanvaarden opdracht;
- implementatie opdracht;
- uitvoering pensioenadministratie;
- vermogensbeheer;
- custody;
- financiële administratie;
- adviseren/ondersteunen/rapporteren;
- besturen.

Als het rest- of nettorisico na inzet van de bestaande beheersingsmaatregelen nog steeds buiten de grenzen van de risicohouding valt, zal het bestuur beoordelen in hoeverre dit restrisico de strategische doelstellingen bedreigt. Aan de hand van deze beoordeling wordt er gekozen voor één of een combinatie van de volgende reacties:

- accepteren: geen (aanvullende) maatregelen nemen;
- tolereren: voorlopig geen (aanvullende) maatregelen en het risico monitoren;
- mitigeren: maatregelen nemen om het risico te beheersen/voorkomen;
- overdragen: het (deels overdragen van risico's zoals verzekeren en hedgen);
- vermijden: de (bedrijfs-)activiteit niet meer uitvoeren, zoals regeling afschaffen, product, of IT-systeem, of relatie met uitbestedingspartij stoppen.

Met de getroffen beheersmaatregelen is het bestuur van mening dat het restrisico van de hierboven genoemde risico's binnen de risicohouding van het bestuur zijn gebleven. Om deze reden zijn er geen aanvullende maatregelen getroffen om het restrisico binnen de risicohouding te brengen.

De risicomanager beoordeelt de beschreven processen en risico's in het handboek AO/IB op juistheid en volledigheid. Suggesties worden vastgelegd en besproken door de RMC. Na behandeling door de RMC verwerkt het bestuursbureau de suggesties van de risicomanager in het handboek AO/IB.

Risicothema's 2022:

Implementatie Wet toekomst pensioenen (Wtp) monitoren

De risicomanager heeft een risicoanalyse opgesteld over de beheersing van het lopende project implementatie nieuw pensioencontract (INPC). De tweede lijn beoordeelt op kwartaalbasis de beheersing van het project en rapporteert hierover aan het bestuur. Onder 'Risico's en onzekerheden' wordt nader ingegaan op de risico's die samenhangen met de Wet toekomst pensioenen en die buiten de risicotolerantie liggen.

Implementatie ESG-beleid monitoren

Eind 2021 is het ESG-beleid vastgesteld. De risicomanager volgt de implementatie van het ESG-beleid zoals dat door de BMC per beleggingscategorie wordt geïmplementeerd. De risicomanager heeft geconstateerd dat de implementatie van ESG nadrukkelijk wordt behandeld door de BMC. De ESG-implementatie is gedeeltelijk maar nog niet volledig doorgevoerd in de beleggingscategorieën. De implementatie vergt doorlooptijd zeker als een nieuwe passende partij moet worden geselecteerd. Dit blijft ook in 2023 een thema.

Inval van Rusland in Oekraïne

Het binnenvallen van Rusland in Oekraïne heeft geresulteerd in reacties op de financiële markten en het afkondigen van economische sancties. Als gevolg van de oorlog zijn de geopolitieke verhoudingen onder druk komen te staan. Dit heeft geresulteerd in een toename aan cyberdreigingen, vooral vanuit statelijke actoren. Er is geïnterpreteerd of deze (geopolitieke) gebeurtenis de realisatie van de strategische doelstellingen raakt en met welke mogelijke impact zowel financieel als operationeel. De positie van belegde middelen in Rusland is inzichtelijk gemaakt en het bestuur heeft een besluit over de afwaardering genomen. Deze posities hebben een minimale impact op het fonds. Door de sanctiewetgeving is het nog niet mogelijk geweest om de posities af te wikkelen. In de IT-risicoanalyse is rekening gehouden met de toegenomen cyberdreigingen. Hierdoor is meer aandacht besteed aan getroffen cybersecurity maatregelen bij het fonds en de uitbestedingspartijen.

De inval van Rusland in Oekraïne is aanleiding geweest voor de vervaardiging van een partiële Eigen Risicobeoordeling. De inval van Rusland in Oekraïne zou mogelijk strategische impact kunnen hebben op het fonds. In de partiële ERB is onderzocht wat de impact is van vier gedefinieerde scenario's op de strategische doelstellingen en risico's van het fonds. Bij de 4 scenario's is een interne en externe impact onderzocht. De conclusie van de partiële ERB was dat de huidige beheersmaatregelen voldoende effectief zijn en dat er geen aanleiding is om extra maatregelen te nemen. Deze partiële ERB is een aanvulling op de bestaande ERB 2021 en geen vervanging daarvan.

Herijken van de strategische beleidscyclus

Jaarlijks wordt de strategische beleidscyclus opnieuw doorlopen en aangepast aan de actuele situatie. De risicohouding van de individuele bestuursleden is in 2022 uitgevraagd omdat het bestuur in samenstelling sterk is gewijzigd in vergelijking met de vorige individuele uitvraag. De risicohouding van het bestuur is gebaseerd op de individuele risicohouding van de bestuursleden. De risicohouding van het voltallige bestuur is opnieuw vastgesteld. De risicohouding op bestuurlijk niveau is vrijwel gelijk gebleven.

Het bestuur heeft de strategische risico's opnieuw beoordeeld. De komst van het nieuwe pensioenstelsel is meegewogen en dat leidt tot een nuancering van enkele risico's. De transitie naar het nieuwe pensioenstelsel doet ook een beroep op de relaties met de diverse stakeholders. Het kwijtraken van de verbinding met sociale partners is van invloed op de doorlooptijd en het resultaat van de transitie. Een ander strategisch risico betreft de wendbaarheid van de pensioenuitvoeringsorganisatie. De pensioenuitvoeringsorganisatie maakt een grote herstructurering door om de organisatie en de IT-infrastructuur tijdig ingericht te hebben voor de uitvoering van het nieuwe pensioenstelsel. De operationele voorbereiding en uitvoering van de transitie van alle opdrachtgevers legt eveneens een groot beslag op capaciteit. Het totale risicobeeld is evenwel niet significant gewijzigd in 2022.

Versterken informatiebeveiliging

Pensioenfonds Notariaat heeft een ambitie en beleid geformuleerd om op een beheerste en integere wijze de facetten rondom informatiebeveiliging te kunnen borgen. Het fonds heeft nog enkele stappen te zetten om het door DNB vereiste volwassenheidsniveau te bereiken en te behouden. Medio 2023 dient het fonds tekortkomingen in een aantal volwassenheidsniveaus van informatiebeveiliging aantoonbaar te hebben verbeterd en naar de toekomst toe op niveau te houden. Het fonds heeft een plan van aanpak opgesteld waarbij alle aspecten van de risicomanagementcyclus worden geraakt. Het bestaande beleid is op de benodigde onderdelen aangescherpt en vervolgens geïmplementeerd zodanig dat de werking van het beleid ook aangetoond kan worden. In 2023 toetst de Interne Auditfunctie de werking van het aangepaste beleid en of dat voldoet aan het volwassenheidsniveau.

Systematische Integriteits Risico Analyse

Jaarlijks wordt de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA) uitgevoerd waarbij de onderkende risico's opnieuw worden beoordeeld ten opzichte van ontwikkelingen en de hedendaagse maatschappelijke normen. Dit jaar is specifiek aandacht besteed aan sanctieregelgeving en cybersecurity. Het risico op omzeiling van sanctieregelgeving is vanwege de situatie Rusland – Oekraïne toegenomen. Daarnaast zijn de cyberdreigingen toegenomen. Het bestuur heeft samen met de externe compliance officer stil gestaan bij de laatste ontwikkeling rond het thema belangenverstrengeling en de wijze waarop daar binnen het fonds wordt omgegaan.

Risico's en onzekerheden

In 2022 heeft zich een aantal risico's voorgedaan die buiten de daarvoor gestelde grenzen vielen. Deze risico's zijn te herleiden naar de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel:

- De haalbaarheid van de beoogde transitiedatum is verder onder druk gekomen door uitstel van de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen. Het fonds en sociale partners beogen de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel per 1 januari 2025. In 2022 is gestart met het project. De verkenningsfase is doorlopen. Dat heeft geresulteerd in een principe-uitspraak van sociale partners tot een voorkeur voor de solidaire premieregeling in combinatie met het invaren van de opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten. Vervolgens wordt nu gewerkt aan de inhoudelijke vormgeving van de solidaire premieregeling en het daarmee samenhangende beleid. Het doel is dat sociale partners respectievelijk het fonds in 2023 de besluitvorming uitvoeren.
- De toezichthouder stelt eisen aan aantoonbare beheersing van de datakwaliteit alvorens het fonds over kan gaan tot invaren van pensioenrechten in een nieuwe regeling. Voor het meten en verbeteren van de datakwaliteit hebben zowel DNB als de pensioenfederatie kaders uitgewerkt. De operationele implementatie van het datakwaliteitsbeleid vindt voornamelijk plaats bij de pensioenuitvoeringsorganisatie en is een belangrijk onderdeel in de implementatie naar het nieuwe pensioenstelsel.
- De kostenontwikkeling rond de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel is nog niet volledig inzichtelijk. Het programma INPC leidt tot extra kosten door de inhuur van externe projectleider en de extra vraag naar advies van bestaande adviseurs. De eenmalige projectkosten nemen verder toe vanwege werkzaamheden die nog niet zijn begroot, zoals voor de implementatie van het normenkader datakwaliteitsbeleid. Daarnaast vraagt de pensioenuitvoeringsorganisatie haar opdrachtgevers een financiële bijdrage in de extra investeringen die nodig zijn op het gebied van IT-infrastructuur en productspecificaties. Dit betreffen eenmalige projectkosten waarvan de totale omvang zich op voorhand moeilijk laat begroten. Inzicht in de kostenvergoeding voor de reguliere dienstverlening beperkt zich tot schattingen.
- Het monitoren van de uitbestedingsrelaties in het bijzonder de pensioenuitvoeringsorganisatie. Zowel bij de pensioenuitvoeringsorganisatie alsook bij verschillende vermogensbeheerders worden omvangrijke projecten doorgevoerd met het oog op de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel maar ook vernieuwing van de IT-infrastructuur naar hedendaagse maatstaven. Het fonds ziet toe op de impact van de wijzigingen op de reguliere dienstverlening. Het fonds heeft daar tot op heden geen significante hinder van ondervonden. Er zijn periodieke overleggen met name met de pensioenuitvoeringsorganisatie over de beheersing van de projecten en haalbaarheid van de plannings. Met het oog op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is het cruciaal of de pensioenuitvoeringsorganisatie en haar onderuitbesteding op tijd gereed is en voldoende capaciteit heeft om de transitie voor te bereiden en uit te voeren.

6.5 Ontwikkelingen risicomanagement 2022

Het fonds heeft gewerkt aan verdere verbreding en verdieping van enkele risicodomeinen.

ESG-risico's

Het bestuur heeft ESG-beleid ontwikkeld en vastgesteld. Dat betekent dat ESG ook onderdeel vormt van het risicoraamwerk. De in 2021 geïdentificeerde ESG-risico's zijn uitgewerkt tot een volledige risicoanalyse. Aandachtspunt is de rapportage over ESG-specifieke elementen door de aangestelde uitbestedingspartijen zodat de beheersing van de ESG-risico's actief gemonitord kan worden.

IT- en informatiebeveiligingsrisico's

Voor het beheersen van IT- en informatiebeveiligingsrisico's heeft het fonds diverse beleidsdocumenten geactualiseerd. Een belangrijke verbetering is het uitbreiden van het Bring-Your-Own-Device-beleid tot het beleid Veilig en bewust digitaal werken. In dit beleid is niet alleen aandacht besteed aan de organisatorische, technische- en gedragsregels met betrekking tot het gebruik van privé apparaten, maar ook met betrekking tot het gebruik van de Microsoft tenant van het fonds.

Business continuity management

Het fonds heeft een Beleid business continuity management (BCM) opgesteld. Het BCM-beleid treedt in werking als zich een calamiteit voordoet die (potentieel) een bedreiging vormt voor het voortbestaan van Pensioenfonds Notariaat. Het beleid hangt nauw samen met risicomanagement (het voorkomen van calamiteiten), de incidentenprocedure (het onderkennen en registreren van calamiteiten) en de noodprocedure (governance tijdens een calamiteit) en geeft nader invulling aan het crisismanagement en herstel en evaluatie. Voor een ransomware aanval is een risicokaart uitgewerkt. Hiermee zal in 2023 geoefend worden.

Datakwaliteitsbeleid

Het bestuur heeft het datakwaliteitsbeleid vastgesteld. De operationele implementatie van het datakwaliteitsbeleid vindt plaats bij de pensioenuitvoeringsorganisatie. Na publicatie van het normenkader van de Pensioenfederatie kan de implementatie concreet worden uitgevoerd. Deze implementatie is een belangrijk onderdeel in de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

6.6 Verdere ontwikkeling risicomanagement in 2023

Risicomanagement is een onderwerp dat continu in beweging is. In 2023 staan naast de reguliere risicomanagement onderdelen de volgende onderwerpen op de agenda:

- Aanvullen en implementeren van beleid datakwaliteit. De aanvullingen betreffen punten uit het Kader datakwaliteit van de Pensioenfederatie. Concreet betreft het o.a. het bepalen van een risicohouding van het fonds én de deelnemers en een correctie- en herzieningenbeleid. Ter voorbereiding op de invoering van het NPC zal datakwaliteit bij de pensioenuitvoerder moeten worden geïmplementeerd.
- Implementeren en toetsen van de technische maatregelen ten behoeve van Informatiebeveiliging in de bestuursomgeving (waaronder gebruik e-mail, gebruik cloud applicatie).
- Het opstellen van een security awareness programma om hiermee het bewustzijn voor risico's van IB en cyber op het vereiste niveau te brengen en te houden.
- Het oefenen met het BCM-beleid binnen het fonds en met uitbestedingspartijen.
- Het verankeren van ESG-risico's in het risicoraamwerk.

6.7 Monitoring uitbesteding

Het uitbestedingsbeleid en het IT-beleid vormen het uitgangspunt van de uitbesteding van taken en werkzaamheden aan externe partijen. De afspraken over de kwaliteit en tijdigheid van de werkzaamheden (en de rapportages hierover) zijn geborgd in overeenkomsten. Op basis van rapportages en periodieke evaluaties worden de kritische uitbestedingspartijen nauwlettend gemonitord. Deze partijen beschikken over onder meer een assurancerapportage. Deze assurancerapportages worden beoordeeld op de volgende onderdelen:

- dekken de beheersmaatregelen op de processen, IT-systemen en onderuitbestedingen bij de uitbestedingspartner de gehele dienstverlening aan het fonds af?
- zijn er uit de controles van de externe accountant van de uitbestedingspartij bevindingen naar voren gekomen voor de relevante processen van het fonds en welke beheersmaatregelen worden getroffen?
- is er, bij bevindingen ten aanzien van de relevante processen, adequate opvolging aan gegeven door de betreffende uitbestedingspartij danwel door het fonds zelf?

De monitoring van uitbestedingspartijen heeft tot doel een compleet beeld van de gehele uitbestedingsketen te verkrijgen dat kan worden getoetst aan het bestaande beleid. Naast een structurele inbedding van de uitbestede processen in contracten en service level agreements (SLA's) en de monitoring hierop op kwartaalbasis is er ook specifiek gekeken naar de beheersing van IT-risico's bij uitbesteding. Bij slechte scores doet de desbetreffende commissie een voorstel aan het bestuur voor de te nemen maatregelen. In het meest extreme geval kan dit afscheid nemen van een uitbestedingspartij betekenen.

Periodiek worden met de uitbestedingspartijen service review gesprekken gehouden. Dan wordt nader ingegaan op het verloop van de samenwerkingsrelatie, strategie, actuele onderwerpen en op eventuele knelpunten.

6.8 Sleutelfunctiehouders

Sleutelfunctiehouder Risicobeheer

Jaarlijks stelt de risicomanagementcommissie een jaarplan op. Naast de reguliere werkzaamheden worden thema's en aandachtspunten onderkend aan de hand van de impact van interne en externe ontwikkelingen op de strategische doelstellingen en de strategische risico's. Het jaarplan wordt vastgesteld door het bestuur.

De sleutelfunctiehouder Risicobeheer beoordeelt de voortgang en resultaten van het uitgevoerde jaarplan. De sleutelfunctiehouder risicobeheer rapport halfjaarlijks aan het bestuur en de RvT en daarbij legt hij het bestuur de belangrijkste aandachtspunten vanuit het risicomanagement en zijn waarnemingen voor.

De voornaamste aandachtspunten van de sleutelfunctiehouder Risicobeheer zijn:

- de implementatie van het nieuwe pensioencontract
De implementatie van het nieuwe pensioencontract bevat nog een hoge mate van onzekerheid en is complex. Constructieve samenwerking tussen het fonds en sociale partners is nodig voor de besluitvorming te treffen over de nieuwe pensioenregeling en het financiële beleid. Een ander aspect is de administratieve uitvoerbaarheid en de implementatie van het datakwaliteitsbeleid.

- Het functioneren van de bestuurlijke organisatie
Het bestuur heeft wijzigingen doorgevoerd in de governancestructuur om de geconstateerde hiaten te borgen. Deze governancewijzigingen worden pas definitief doorgevoerd nadat de evaluatie de werking heeft aangetoond. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer zal met name beoordelen of de evaluatie passend en in lijn met de gestelde doelen wordt uitgevoerd.
- De monitoring van uitbestedingspartijen
De monitoring is verbeterd. Dit proces blijft intensief door omvangrijke herstructureringsprogramma's bij uitbestedingspartijen en door overname van uitbestedingspartijen.

In 2022 is het risicomanagementbeleid en de systematische integriteitsrisicoanalyse opnieuw beoordeeld en vervolgens vastgesteld. Onder regie van de risicomanagementcommissie wordt de informatiebeveiliging verbeterd.

Sleutelfunctiehouder Interne Audit

Op basis van een risicoanalyse van interne en externe factoren wordt ieder jaar een interne audit plan opgesteld door de interne audit functie (IAF) en goedgekeurd door het bestuur.

Conform het interne audit plan heeft er in de eerste helft van 2022 een audit plaatsgevonden op de beheersmaatregelen met betrekking tot processen uitgevoerd door medewerkers van het bestuursbureau ten aanzien van de financiële administratie. De effectiviteit van de gecontroleerde beheersingsmaatregelen is als toereikend beoordeeld. Daarnaast zijn enkele aanbevelingen voor verbeteringen gemaakt welke door het bestuur en het bestuursbureau worden opgevolgd.

De audit op datakwaliteit die voor de 2de helft van het jaar werd gepland, is uitgesteld omdat het datakwaliteitsdossier bij de uitvoerder TKP nog niet beschikbaar was. Er was ook geen noodzaak voor een vervangende audit. Wel heeft het fonds geparticipeerd in meerdere multi-client audits op de uitvoerder TKP.

In 2022 is daarnaast het handboek auditmethodologie vastgesteld en is er een update geweest van de Interne Audit Charter. De IAF is verder betrokken geweest bij de opvolging van aanbevelingen uit eerdere onderzoeken.

De sleutelfunctiehouder interne audit rapport halfjaarlijks en daarbij legt zij het bestuur de belangrijkste aandachtspunten vanuit de IAF voor.

Sleutelfunctiehouder Actuarieel

Elk kwartaal stelt de sleutelfunctiehouder Actuarieel een verslag op waarin hij onder andere een opinie geeft over de ontwikkeling van de dekkingsgraad van het fonds. Dit krijgt vorm in een oordeel over de betrouwbaarheid en adequaatheid van de berekening van de Technische Voorziening (TV). In de rapportages in 2022 heeft hij geconstateerd dat “de effecten op de TV op logische wijze tot uiting komen in de vaststelling van de (beleids-)dekkingsgraad”, waaronder de toeslagverlening op basis van de versoepelde indexatieregels.

Voorts doet hij aanbevelingen op het gebied van actuariële onderwerpen die voor het fonds van belang kunnen zijn.

Verder heeft de sleutelfunctiehouder Actuarieel het besluit tot toeslagverlening beoordeeld, alsmede de evaluatie van de actuariële grondslagen en de arbeidsongeschiktheidskansen. Hij heeft aangegeven hiermee in te kunnen stemmen. Tevens heeft hij geconstateerd dat de prognosetafels AG2022 zijn toegepast vanaf 30 september 2022 en dat de aanbeveling uit het certificeringsrapport 2021 inzake grenzen voor het kredietrisico zijn opgenomen in het Strategisch beleidsplan 2021-2023.

Daarnaast heeft hij op de volgende onderwerpen aandacht gevraagd van het bestuur: de gevolgen advies Commissie parameters, kritieke dekkingsgraad, kostenvoorziening, Wtp, overbruggingsplan, vrijstellingsregeling, AMvB, uitstel bedrag ineens en kader datakwaliteit.

Deze onderwerpen hebben de aandacht van het bestuur en de uitvoeringsorganisatie.

6.9 Compliance

Onder de compliance van het fonds vallen de maatregelen die zich richten op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving en de interne procedures en gedragsregels. Doel van de maatregelen is voorkomen dat de integriteit van het fonds - en daarmee zijn reputatie - wordt aangetast. Gedragsregels geven duidelijkheid over wat onder integer handelen wordt verstaan. De regels gelden voor alle aan het fonds verbonden personen, zodat zij bijdragen aan een goede reputatie en de betrouwbaarheid van het fonds. Pensioenfonds Notariaat heeft een externe compliance officer aangesteld, HVG Law LLP, om de naleving te monitoren. Op basis hiervan heeft het bestuur voldoende zekerheid dat verbonden personen zich houden aan de geldende wet- en regelgeving. Als daartoe aanleiding bestaat, dan rapporteert de compliance officer aan de raad van toezicht. Hiervoor was in 2022 geen aanleiding.

De externe compliance officer -die toeziet op de naleving van de gedragscode van het fonds- heeft geen materiële bevindingen geconstateerd ten aanzien van de naleving van de gedragscode over 2022. De compliance officer vraagt aandacht voor het melden van nevenfuncties conform de Gedragscode en roept de verbonden personen op om de verklaring inzake nevenfuncties volledig in te vullen en tijdig en op eerste verzoek van de compliance officer te retourneren. Het bestuur heeft opvolging gegeven aan de aanbeveling in 2021.

6.10 Klachten en geschillen

Het pensioenfonds heeft een klachten – en geschillenregeling. Deelnemers of pensioengerechtigden kunnen het oneens zijn met de wijze waarop de wet, de statuten of een reglement van Pensioenfonds Notariaat wordt toegepast. Maar ook kunnen zij ontevreden zijn over de wijze waarop zij zijn bejegend of behandeld. Als betrokken partijen in dat geval niet tot overeenstemming komen, wordt de klachten- en geschillenprocedure gevolgd. Daarbij wordt eerst door het bestuur geoordeeld over de klacht of het geschil. Als de belanghebbende dit wenst, kan hij of zij de klacht of het geschil vervolgens aan de Ombudsman Pensioenen of -in laatste instantie- aan de rechter voorleggen.

Klachten

In 2022 zijn er 49 klachten geweest. Deze klachten zijn onder te verdelen in 14 klachten van werkgevers en 35 klachten van deelnemers.

Geschillen

In 2022 waren er geen geschillen. Wel loopt er nog een geschil uit 2021 door in 2022. Deze zaak zit in de afrondingsfase.

6.11 Meldingen Autoriteit Persoonsgegevens, incidenten, boetes en dwangsommen

Sinds 1 januari 2016 geldt de meldplicht datalekken. Deze meldplicht houdt in dat organisaties (zowel bedrijven als overheden) direct een melding moeten doen bij de Autoriteit Persoonsgegevens zodra een ernstig datalek is vastgesteld. Organisaties moeten het datalek in bepaalde situaties ook melden

aan de betrokkenen waarvan de persoonsgegevens zijn gelekt. Bij een datalek gaat het om toegang tot of vernietiging, wijziging of vrijkomen van persoonsgegevens bij een organisatie zonder dat dit de bedoeling is van deze organisatie. Ook onrechtmatige verwerking van gegevens valt onder een datalek. Melding bij de Autoriteit Persoonsgegevens is alleen verplicht als een datalek ernstige nadelige gevolgen heeft voor de bescherming van persoonsgegevens, of een kans daarop.

Er hebben zich in 2022 twee datalekken voorgedaan waarvan één datalek is gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

Eén datalek was bij een uitvoerder van het fonds, waarbij sprake is geweest van inzage in de werkgeversgegevens (contactgegevens) van andere pensioenfondsen. Er is melding gedaan aan de compliance officer van het fonds, waarbij de compliance officer heeft geoordeeld dat dit datalek geen risico of schade heeft van welke aard dan ook voor het fonds of de deelnemers. Hierbij is geoordeeld dat dit datalek niet hoeft te worden gemeld aan de Autoriteit Persoonsgegevens. Verder zijn hierop geen acties noodzakelijk gebleken.

Het tweede datalek betrof een e-mail van een bestuurder van het fonds die bestemd was voor het bestuur en die per abuis aan een derde (een buitenstaander) is gestuurd. Dit datalek is ter beoordeling voorgelegd aan de compliance officer van het fonds. De compliance officer heeft in overleg met het bestuur een melding hiervan gedaan bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Er zijn hierop verder geen acties noodzakelijk gebleken.

Er hebben zich in 2022 drie overige incidenten voorgedaan.

Een van deze incidenten betrof een malware aanval op een externe partij die papier van het bestuursbureau van het fonds vernietigt. Er is beoordeeld dat geen gevoelige data van het fonds bij deze externe partij lag en derhalve deze malware aanval geen risico vormt voor het fonds. Er zijn geen verdere acties noodzakelijk gebleken.

Het tweede incident betrof een melding van een uitvoerder van het fonds, waarbij het ging om een probleem in het werkgeversportal. Er is beoordeeld dat dit incident geen risico of schade van welke aard dan ook voor het fonds of voor de werkgever als gevolg heeft gehad. Ook heeft het fonds geen enkele (negatieve) (door)werking hiervan ervaren. Er zijn geen verdere acties noodzakelijk gebleken. Het derde incident betreft een incident met de Vereniging Pensioengerechtigden Notariaat (VPN). De opvolging loopt nog. Er is hierover melding gedaan bij DNB.

In 2022 zijn door de toezichthouders geen boetes of dwangsommen opgelegd aan het fonds.

7 KOSTEN

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de kosten van Pensioenfonds Notariaat verantwoord volgens de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie..

7.2 Kostenbewustzijn

Een pensioenfonds ontvangt premies van deelnemers en belegt dit geld. Het fonds keert vervolgens pensioen uit aan pensioengerechtigden, vaak pas tientallen jaren na de inleg. Om dit proces verantwoord te laten verlopen, worden verschillende werkzaamheden uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn het voeren van een pensioenadministratie, het beheer van het vermogen, het vormgeven van het pensioenbeleid, de inrichting en ondersteuning van de bestuursorganen en de communicatie richting deelnemers en pensioengerechtigden. Het borgen van een integrale en beheerste bedrijfsvoering, een wettelijke verplichting van het fonds, vereisen daarnaast de inrichting van risicomangement en interne audit.

Er zijn ook verschillende toezichthouders bij het fonds betrokken, zoals de raad van toezicht (intern) en AFM en DNB (extern). Ook wordt verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan en aan de deelnemers/pensioengerechtigden. Om de verantwoording op een professionele wijze in te vullen, is het onvermijdelijk dat er kosten worden gemaakt. Door de intensivering van het externe toezicht zien wij een toenemende druk op de kosten ontstaan.

Er wordt naar gestreefd om de verschillende processen zo (kosten)efficiënt mogelijk uit te voeren, zonder dat de kwaliteit van de uitvoering daaronder lijdt. Een kostenefficiënte uitvoering betekent niet dat alle werkzaamheden zo goedkoop mogelijk worden uitgevoerd. De belangen zijn zeer groot en daarom is een hoge kwaliteit van de pensioenuitvoering een absolute vereiste. Dit betekent soms juist een extra kosteninspanning.

7.3 Kostenontwikkeling 2022

Kosten governance en bestuursondersteuning

De governancekosten bestaan uit de vergoedingen voor bestuur, bestuursbureau en overige organen, verzekeringskosten, kosten voor intern en extern toezicht (DNB en AFM), compliancekosten en auditkosten (onafhankelijk accountant en certificerend actuaaris).

In onderstaand overzicht worden de kosten voor governance en bestuursondersteuning voor de jaren 2020 tot en met 2022 weergegeven.

Governancekosten en bestuursondersteuning	2022	2021	2020
Bestuursvergoeding en kosten overige gremia	701	681	680
Intern toezicht IORP II	604	789	401
Toezicht & lidmaatschap	194	191	196
Bestuursondersteuning	1.422	1.273	1.204
Totaal	2.921	2.934	2.481

De kosten voor governance en bestuursondersteuning worden in de jaarrekening niet apart gepresenteerd, omdat ze onderdeel zijn van de pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten.

De governancekosten per deelnemer laten een daling zien. De absolute kosten governance zijn nagenoeg gelijk gebleven, echter door de toename van de deelnemersaantallen zijn de kosten per deelnemer gedaald.

Kosten per deelnemer (x € 1)	2022	2021	2020
Governance	42	47	37

Het totaal van deze kosten wordt in de verhouding 50%/50% verdeeld over pensioen- en vermogensbeheer (zie de volgende tabellen).

Kosten pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer bestaan voor het grootste gedeelte uit de kosten van pensioenuitvoerder TKP voor het uitvoeren van de administratie van de pensioenregeling. In het volgende overzicht zijn de kosten van pensioenbeheer opgenomen.

Pensioenbeheer	2022	2021	2020
Communicatie	117	95	217
Pensioenuitvoering	2.472	2.327	2.235
Doorbelastingen:			
Governancekosten 50%	749	831	638
Bestuursondersteuning 50%	711	636	602
Totaal*	4.049	3.889	3.692

* Exclusief kosten projecten van € 1.165 (2021: € 85).

Projectkosten

Naast de reguliere kosten is er ook in 2022 sprake van projectkosten. In 2022 is in totaal voor € 1.165 (2021: € 85) besteed aan projecten. De projectkosten hadden betrekking op het implementeren van het nieuw pensioencontract en het onderzoeken van alternatieven voor de huidige uitvoering van het pensioenbeheer. Bij het vaststellen van de kosten per deelnemer wordt onderscheid gemaakt tussen de kosten per deelnemer exclusief en inclusief projectkosten.

Kosten pensioenbeheer per deelnemer

Ter vergelijking van de kostenniveaus van de verschillende pensioenfondsen wordt, op aanbeveling van de Pensioenfederatie, gekeken naar de kosten per deelnemer. Dit zijn de kosten van pensioenbeheer in euro's per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en het aantal pensioengerechtigden. Naast de reguliere kosten worden er jaarlijks kosten voor projecten gemaakt. Ook die kunnen worden gerelateerd aan het aantal deelnemers en pensioengerechtigden. De reguliere en projectkosten per deelnemer zien er dan als volgt uit.

Kosten per deelnemer (x € 1)	2022			2021		
	regulier	project	totaal	regulier	project	totaal
Pensioenbeheerkosten	227	65	292	220	5	225

De reguliere kosten per deelnemer zijn in 2022 3% gestegen ten opzichte van 2021. Dit komt voort uit de stijging van de fee voor de pensioenadministratie.

Voor een vergelijking van de pensioenbeheerkosten van verschillende pensioenfondsen kunnen deze kosten uitgedrukt worden in een percentage van de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen. Dit is in het volgende overzicht in beeld gebracht.

Pensioenbeheerkosten in % gemiddelde marktwaarde	2022	2021	2020
Pensioenbeheerkosten	0,13	0,11	0,11

De stijging komt in 2022 grotendeels doordat de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen in vergelijking met vorig jaar sterk is gedaald.

Vermogensbeheerkosten

De vermogensbeheerkosten ontwikkelden zich van 2020 t/m 2022 als volgt:

Vermogensbeheerkosten	2022	2021	2020
Directe vermogensbeheerkosten	5.465	5.963	4.524
Indirecte vermogensbeheerkosten	3.178	4.097	1.849
Totaal*	8.643	10.060	6.373

* Inclusief projecten van € 271 (2021: € 262)

De doorbelasting van 50% van de kosten van governance en bestuursondersteuning is opgenomen onder de directe vermogensbeheerkosten. De daling van de directe vermogensbeheerkosten wordt veroorzaakt door de daling van het belegd vermogen. Daarnaast was er een vrijval van een performance fee bij Private Equity. De daling van de indirecte vermogensbeheerkosten wordt veroorzaakt door de daling van de transactiekosten.

Voor een vergelijking van de vermogensbeheerkosten van verschillende pensioenfondsen worden deze kosten vaak uitgedrukt in een percentage van de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen. Dit is in het volgende overzicht in beeld gebracht.

Vermogensbeheerkosten in % gemiddelde marktwaarde	2022	2021	2020
Directe vermogensbeheerkosten	0,18	0,17	0,14
Indirecte vermogensbeheerkosten	0,11	0,12	0,05

De lichte stijging van de directe vermogensbeheer kosten uitgedrukt in percentage van het gemiddeld belegd vermogen komt door de daling van het belegd vermogen. De transactiekosten bedragen 0,11% van het gemiddeld belegd vermogen en zijn onderdeel van de indirecte vermogensbeheerkosten 0,11%. Het verloop over de jaren 2022 tot en met 2020 is als volgt:

Transactiekosten vermogensbeheer in % gemiddelde marktwaarde	2022	2021	2020
Transactiekosten	0,11	0,10	0,06

In de totale kosten voor het vermogensbeheer van € 8.643 zijn impliciete transactiekosten van € 3.225 opgenomen op basis van de berekeningswijze van de Pensioenfederatie. De totale vermogensbeheerkosten exclusief transactiekosten bedragen € 5.195. Uitgedrukt in de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen is dit 0,17%.

Private Equity

Pensioenfonds Notariaat heeft zeer beperkte beleggingen in Private Equity, minder dan 1% van het totale belegd vermogen. Dit betreft een legacy portefeuille vanuit de fusie in 2017 en bevindt zich in een uitkerende fase. Binnen een aantal jaar zal deze beleggingscategorie geen deel meer uitmaken van de portefeuille. Het kostenverloop van deze beleggingen is grillig doordat sprake is van reservering van prestatievergoedingen die weer kunnen vrijvallen bij negatieve rendementen. Deze kosten moeten in relatie gezien worden tot de rendementen in deze categorie.

Totale kosten

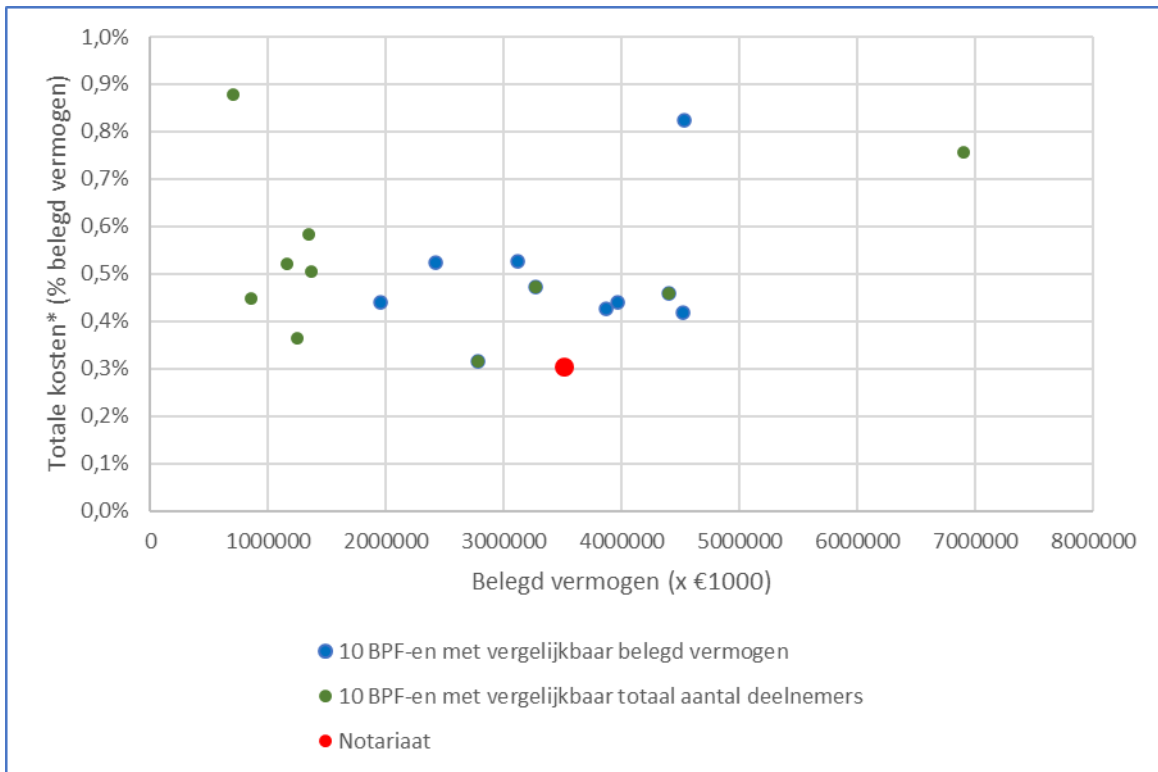
De Pensioenfederatie beveelt aan om de focus te leggen op de totale kosten van het pensioenfonds, exclusief de transactiekosten. Dit maakt het vergelijkbaarheid met andere pensioenfondsen beter. In onderstaande tabel wordt dit inzichtelijk gemaakt.

	2022	^[1]	2021	^[1]	2020	^[1]
Pensioenbeheerkosten	4.049	0,13	3.889	0,11	3.692	0,11
Projecten	1.165	0,04	85	0,00	135	0,00
Totale Pensioenbeheerkosten	5.214	0,17	3.974	0,11	3.827	0,11
Vermogensbeheerkosten	5.418	0,18	6.396	0,18	4.509	0,13
Totale kosten (excl. transactiekosten)	10.632	0,35	10.370	0,29	8.336	0,25
Transactiekosten	3.225	0,11	3.665	0,10	1.864	0,06
Totale kosten (incl. transactiekosten)	13.857	0,46	14.035	0,40	10.200	0,31

^[1] In % gemiddeld belegd vermogen

7.4 Kostenvergelijking met andere pensioenfondsen

De totale kosten van het pensioenfonds exclusief de transactiekosten kunnen voor een goed beeld worden vergeleken met die van andere pensioenfondsen. Daarbij moet worden opgemerkt dat elk pensioenfonds specifieke kenmerken kent die kostenverhogend of -verlagend kunnen werken. Als naar een vergelijkbare peergroup wordt gekeken, dan geeft dit een beeld van het kostenniveau van het fonds ten opzichte van andere vergelijkbare pensioenfondsen. In onderstaande grafiek is dit gevisualiseerd. Uit de grafiek blijkt dat Pensioenfonds Notariaat de laagste kosten vertoont, zowel vergeleken met bedrijfstakpensioenfondsen (BPF-en) met vergelijkbaar vermogen als met vergelijkbaar totaal aantal deelnemers.

*) De totale kosten zijn de pensioenbeheerkosten en de vermogensbeheerkosten exclusief de transactiekosten.

De grafieken zijn ontleend aan een inventarisatie door adviesbureau Sprenkels op basis van cijfermateriaal van DNB. Omdat de cijfers over 2022 nog niet bekend zijn, is gebruik gemaakt van cijfers over 2021.

8 COMMUNICATIE

Pensioenfonds Notariaat heeft communicatie met (ex-)deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers hoog op de agenda staan. Er wordt gewerkt met een Communicatiebeleidsplan, waarin de communicatiebeleidsdoelen staan. De beleidsdoelen zijn een stip op de horizon. Ze geven aan waar het pensioenfonds, met zijn doelgroepen, op de lange termijn wil zijn. In dit communicatiebeleidsplan staat ook voor welke communicatiestrategie het pensioenfonds kiest, om de lange-termijndoelen zo efficiënt mogelijk te halen. Aanvullend op het communicatiebeleidsplan stelt het fonds ieder jaar een Communicatiejaarplan op. Hierin staat hoe het fonds dichterbij de stip op de horizon wil komen, alsmede een jaarkalender en jaarbudget. Zo monitort het fonds of de kosten die het maakt in verhouding zijn met de gestelde doelen. De concrete uitwerking van campagnes en middelen, inclusief begroting, werkt het fonds gedurende het jaar uit in actieplannen.

8.1 Doelen en strategie

Zelfredzaamheid en relatie zijn overkoepelende doelen. Bij het zelfredzaam maken van deelnemers en het opbouwen van een relatie tussen deelnemer, werkgevers en fonds, speelt communicatie een belangrijke rol. Hierbij wordt nagedacht over hoe Pensioenfonds Notariaat de gestelde doelen gaat bereiken. Ook wordt gekeken hoe het fonds ervoor zorgt dat deze doelen zo efficiënt mogelijk worden bereikt. Dit wordt gedaan aan de hand van een passende communicatiestrategie. De communicatiestrategie houdt in dat er in de communicatieacties steeds 3 elementen op elkaar in grijpen en elkaar versterken:

Activeren: deelnemers en werkgevers in beweging krijgen. Het fonds geeft deelnemers en werkgevers de juiste impuls of trigger om in actie te komen.

Beleven: deelnemers en werkgevers een goede band laten ervaren met hun pensioenfonds. Het fonds geeft deelnemers en werkgevers, op het juiste moment en in de juiste setting, de best mogelijke ervaring waardoor ze vertrouwen hebben in het fonds en de drempel lager wordt om een volgende actie te ondernemen.

Converteren: deelnemers en werkgevers de juiste acties laten uitvoeren. Het fonds geeft deelnemers en werkgevers de mogelijkheid de juiste actie te doen en deze effectief te voltooien.

Door deze 3 elementen als één geheel met onderlinge wisselwerking te zien, streeft het fonds ernaar om met de communicatie die deelnemers en werkgevers werkelijk in beweging te zetten.

8.2 Activiteiten in 2022

Elk jaar dient het fonds te voldoen aan de wettelijk verplichte communicaties. Daarnaast zet het fonds wenselijke communicaties uit om de Communicatie(beleids)doelen te bereiken. Communicatieacties worden zoveel mogelijk per doelgroep ingericht.

8.2.1. Wettelijke verplichte communicaties

Begin van het jaar ontvingen alle belanghebbenden informatie over de pensioenregeling 2022. Daarnaast worden jaarlijks alle communicatie-uitingen, waaronder wettelijk verplichte brieven, begin van het jaar geactualiseerd op basis van de nieuwe parameters. Tevens werd begin 2022 ook de specificatie eerste betaling 2022, jaaropgave en toelichtingen verzonden. Hiermee geeft het fonds inzicht in de eigen situatie. Uiteraard worden ook de verplichte Uniforme Pensioenoverzichten (UPO's) verzonden aan alle betrokkenen. Verder is het fonds wettelijk verplicht om minimaal eens in de 5 jaar een uitvraag te doen naar hoe betrokkenen kijken naar de beleggingen en de risico's die genomen worden. Het fonds heeft in het vierde kwartaal van 2022 dit onderzoek uitgevoerd. De

uitkomsten worden in 2023 meegenomen in het beleggingsbeleid. Meer informatie hierover staat onder Hoofdstuk 5. Ook heeft het fonds, voor zover van toepassing, voldaan aan wettelijke rapportage verplichtingen met betrekking tot de uitvoering van het ESG-beleid, Europese wetgeving en het IMVB-convenant.

8.2.2 Overige communicaties

De middelen die hiervoor zijn ingezet zijn voornamelijk brieven en mails, de website, de LinkedIn pagina, nieuwsbrieven, (online) bijeenkomsten en telefonisch contact met de Pensioendesk. Er zijn meerdere digitale nieuwsbrieven met actuele informatie verzonden aan (ex-)deelnemers, pensioengerechtigden, werkgevers en administratiekantoren. Er zijn panelbijeenkomsten aangeboden aan deelnemers en werkgevers, en er is aandacht online besteed aan het ESG-beleid van het fonds. Daarnaast zijn meerdere campagnes gevoerd voor het vergroten van de digitale bereikbaarheid van deelnemers, het vergroten van pensioeninzicht onder jongeren en het vergroten van pensioeninzicht bij de deelnemers van 55 jaar en ouder. . Maar ook campagnes richting nieuwe medewerkers en speciale campagnes voor werkgevers, om hen te helpen om medewerkers die bijna met pensioen gaan te informeren en te begeleiden. Verder gaf het fonds ook acte de presence tijdens diverse regionale KNB-ringvergaderingen en het BMN jaarcongres. Eind 2022 werd een speciale middag georganiseerd voor (bijna) pensioengerechtigden.

8.3 Monitoring en evaluatie

Ieder kwartaal evalueert het fonds de communicatieacties in een communicatiekwartaalrapportage. Daarin worden resultaten van communicatieacties geëvalueerd en hoe ze hebben bijgedragen aan het halen van de beleidsdoelen. Deze resultaten gebruikt het fonds om het beleid aan te scherpen en toekomstige communicatieacties te optimaliseren. In 2022 zijn er geen wijzigingen in het beleid gemaakt als gevolg van uitkomsten uit de evaluaties.

9 VOORUITBLIK

Het jaar 2023 zal voor het fonds voornamelijk in het teken van de overgang naar het nieuw pensioenstelsel staan. Het bestuur heeft het project INPC als eerste prioriteit aangemerkt. Hierbij is het van belang dat met alle betrokken gremia en partijen een goede samenwerking plaats vindt zodat ieder tijdig invulling kan geven aan zijn rol in dit project. Ook zal in 2023 aandacht worden besteed aan de verdere implementatie van het ESG-beleid in de beleggingsportefeuille. Verder blijft de communicatie met de actieve deelnemers, de slapers en de pensioengerechtigden een blijvend aandachtspunt voor het bestuur.

10 BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN

10.1 Bevindingen raad van toezicht 2022

Conform de statuten van Pensioenfonds Notariaat stelt de raad van toezicht jaarlijks een rapportage van het intern toezicht op. Per 1 januari 2022 is de heer Braams voor zijn tweede termijn benoemd als lid en voorzitter van de raad van toezicht. In het jaar 2022 bestond de raad van toezicht uit mevrouw C.A.M. van Eggermond, de heer P. Braams en mevrouw H. de Graaf. Deze leden hebben gedurende het jaar 2022 het intern toezicht bij het fonds uitgevoerd.

De raad van toezicht heeft in het verslagjaar overleg gevoerd met het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Daarnaast heeft de raad gesprekken gevoerd met individuele bestuursleden, de sleutelfunctiehouders, de controlerend accountant, de certificerend actuaris en de directeur van het bestuursbureau.

De raad van toezicht heeft zich in 2022 naast het algemeen toezicht vooral gericht op de aandachtspunten 2022.

De samenwerking tussen het bestuur, de rvt, het verantwoordingsorgaan is in het verslagjaar goed verlopen.

Formele instemming raad van toezicht

Gedurende het jaar heeft de rvt tweemaal een functieprofiel voor een bestuurslid met het functieprofiel lid Balans Management Commissie en het functieprofiel voor voorzitter bestuur goedgekeurd. In 2022 heeft de rvt een herbenoeming van een bestuurslid goedgekeurd. Daarnaast heeft de rvt met één beoogd bestuurslid een gesprek gevoerd om te toetsen of dit beoogd bestuurslid voldoet aan het functieprofiel. Het bestuurslid is per 27 oktober 2022 benoemd. Tevens heeft de rvt zijn goedkeuring verleend aan een wijziging van de statuten en een aantal reglementen.

Aandachtspunten 2022

In 2022 heeft de raad van toezicht conform haar agenda de volgende aandachtspunten gevolgd:

1. Verandervermogen
2. Effectiviteit bestuur
3. Wet toekomst pensioenen en uitvoering
4. Datakwaliteit
5. ESG voortgang (voortgang inclusief ESG risico's)
6. DNB onderzoeken

Bevindingen 2022

1. *Verandervermogen*

De raad ziet dat sociale partners en bestuur gezamenlijk en planmatig werken aan de totstandkoming van een nieuw pensioencontract onder de Wtp. Het valt de raad van toezicht op dat er nog geen “harde” doelstelling ligt met betrekking tot de implementatie van een nieuwe pensioenregeling. Het ontbreken hiervan kan leiden tot een continu bewegend doel en daarmee tot verminderde doelgerichtheid. De raad begrijpt dat een relatief klein fonds als SPN een beperkte onderhandelingspositie heeft bij grote uitbestedingsrelaties. Juist daarom is doelgerichtheid en helderheid over de doelstelling belangrijk.

Positief is de raad over de inrichting van het programmamanagement en ziet dat gegeven de eigen kwantitatief beperkte formatie van het bestuursbureau inhuur van extern programmamanagement absoluut wenselijk en noodzakelijk is. Het risico van hoge kosten kan juist gemitigeerd worden door strakke doelen en heldere planning.

De raad van toezicht ziet graag dat het risico van overbelasting van bestuur en bestuursbureau en daarmee van aantasting van het verandervermogen van het fonds in 2023 verder gemitigeerd wordt. Een heldere doelstelling gevolgd door duidelijke tijdslijnen in de te maken keuzes door de diverse stakeholders en door een scherpe maar realistische implementatieplanning inclusief benodigde resources zijn noodzakelijk.

2. *Effectiviteit bestuur*

Voor de raad van toezicht blijft de effectiviteit van het bestuur en de besturing van het fonds een belangrijk aandachtspunt.

De raad ziet dat er ruimte is voor verdere verbeteringen in het governance model. De aandacht van de raad zal hier voornamelijk gericht zijn op het ontwikkelen van een heldere rolverdeling en samenwerking tussen bestuur en bestuursbureau, de verdere invulling van de werkgeversrol en de vastlegging daarvan in statuten en reglementen.

3. *Wet toekomst pensioenen en uitvoering*

Via het aanstellen van een programmamanager en duidelijke verantwoordelijkheid voor het traject binnen het bestuur heeft het fonds in 2022 grote stappen gezet in de beeldvorming van de te maken keuzes, in nauw overleg met de sociale partners.

4. *Datakwaliteit*

De raad heeft in 2021 in haar verslag geconstateerd dat het fonds op de beheersing van datakwaliteit nog een slag heeft te maken. De aandacht die het bestuur heeft voor het onderwerp in het kader van het project om te komen tot een nieuwe pensioenregeling onder de Wtp heeft ertoe geleid dat het onderwerp datakwaliteit hoger op de agenda van het bestuur is komen te staan. Gezien het belang ervan, verdient het onderwerp meer focus. De raad van toezicht zal voor dit onderwerp in 2023 wederom de nodige aandacht vragen.

5. *ESG voortgang (inclusief ESG risico's)*

Het fonds heeft afgelopen jaren stappen gezet en een duidelijker beleid is vastgesteld. De markt ontwikkelt zich snel en ook de buitenwereld verwacht stevige ambities van (pensioen) beleggers. Daarnaast zijn er vanuit wetgeving stevige ontwikkelingen op dit vlak, zowel vanuit Europa (Sustainable Finance Disclosure Regulation) en vanuit De Nederlandsche Bank. Ook kan het fonds zich op die manier mogelijk onderscheiden en prioriteiten van de achterban meenemen.

Op dit onderwerp verwacht de raad van toezicht passende ambitie en implementatiekracht, in lijn met actuele ontwikkelingen in de markt.

6. DNB onderzoeken

In 2022 zijn geen specifieke DNB-onderzoeken uitgevoerd. Alle DNB uitvragen zijn op tijd en adequaat beantwoord door het fonds.

Aandachtspunten 2023

De raad van toezicht benoemt voor 2023 de volgende aandachtspunten:

1. Nieuw Pensioencontract
 - 1.1 Totstandkoming pensioenregeling
 - 1.2 Implementatieplan en toezichthouder
 - 1.3 Mitigatie risico afhankelijkheid pensioenuitvoerder
 - 1.4 Datakwaliteit
 - 1.5 Communicatiebeleid en aanpak
2. Governance en evaluatie
3. ESG voortgang (inclusief ESG risico's)
4. Monitoring transitieperiode van bestaand naar nieuw

De raad van toezicht spreekt - afsluitend - waardering uit voor de grote inzet van het bestuur, het bestuursbureau en alle andere betrokkenen bij de werkzaamheden in het verslagjaar.

Den Haag, 9 februari 2023

Namens de raad van toezicht,
drs. P. Braams, voorzitter

10.2 Reactie bestuur op bevindingen raad van toezicht

Het bestuur stelt de bevindingen van de raad van toezicht zeer op prijs en benadrukt dat de samenwerking tussen de raad van toezicht en het bestuur volgens het bestuur op een open en constructieve wijze plaatsvindt. Ook dat stelt het bestuur op prijs en wil dat graag in de toekomst continueren. Het voeren van overleg langs de lijnen van de door de raad van toezicht geformuleerde aandachtspunten werkt voor het bestuur ook goed. Daarnaast blijft er uiteraard voldoende ruimte om ook andere onderwerpen te bespreken. Hieronder geeft het bestuur op hoofdlijnen een reactie op een aantal bevindingen van de raad van toezicht.

De samenwerking met sociale partners over de totstandkoming van een nieuw pensioencontract onder Wtp verloopt op een constructieve wijze. Partijen hebben gezamenlijk een implementatiedatum afgesproken. Op basis van deze datum is een projectplanning gemaakt. Deze planning wordt beheerd door de programmamanager.

Het bestuur is zich ervan bewust dat de komende jaren de druk op de agenda van het bestuur en bestuursbureau groot is. Het bestuur heeft in de doelstellingen voor 2023 benoemd dat de implementatie van een nieuw pensioencontract onder Wtp de hoogste prioriteit heeft.

Het bestuur onderschrijft de bevinding van de raad van toezicht inzake de effectiviteit van het bestuur en heeft hier het afgelopen jaar passende aandacht aan gegeven. De versterking van de governance door een dagelijks bestuur aan te wijzen en de functie van technisch voorzitter te laten vervallen, heeft een werkbare structuur opgeleverd. Er zijn stappen gezet om tot een heldere rolverdeling en

samenwerking te komen tussen bestuur en bestuursbureau en de invulling te geven aan de werkgeversrol. Het verbeteren van de effectiviteit van de besturing in brede zin wordt ook het komende jaar actief gemonitord.

Het bestuur neemt de opmerkingen van de raad van toezicht met betrekking tot datakwaliteit en ESG ter harte. Beide onderwerpen hebben de benodigde aandacht van het bestuur.

Tot slot bedankt het bestuur de raad van toezicht voor de constructieve wijze van samenwerking in het afgelopen jaar.

Den Haag, 25 mei 2023

Namens het bestuur,
mr. N.E. Bijlholt
drs. H.D. Panneman AAG

10.3 Oordeel verantwoordingsorgaan

Inleiding

In overeenstemming met de wettelijke taak en de statuten van het Pensioenfonds Notariaat geeft het verantwoordingsorgaan jaarlijks een oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid en de uitvoering ervan. Dit oordeel betreft het verslagjaar 2022.

Het verantwoordingsorgaan heeft in het verslagjaar zes keer zelfstandig vergaderd, tweemaal met het bestuur en tweemaal met de raad van toezicht. Op basis van deze gesprekken, de bestuurlijke verslaglegging en het bestuursverslag over het jaar 2022 is een duidelijk beeld naar voren gekomen van het door het bestuur gevoerde beleid, waarover door het verantwoordingsorgaan een oordeel wordt gegeven.

Geformuleerde speerpunten voor 2022

Het verantwoordingsorgaan heeft de volgende speerpunten voor het jaar 2022 geformuleerd, die worden meegenomen in het oordeel:

- governance en effectiviteit bestuur
- risicohouding van het fonds
- het nieuwe pensioenstelsel
- communicatie met specifieke doelgroepen
- toepassing van het ESG-beleid

Oordeel 2022

Het oordeel is verwoord aan de hand van de speerpunten voor 2022.

Governance en effectiviteit bestuur

Het verantwoordingsorgaan heeft in het voorgaand verslagjaar verbeteringen in de effectiviteit van het bestuur opgemerkt. In 2022 heeft het bestuur na de zomer het governance model nogmaals kritisch geëvalueerd. Dit leidt tot een aanpassing in het governance model waardoor het voorzitterschap is belegd bij een lid uit het bestuur. Het verantwoordingsorgaan vertrouwt erop dat het bestuur hierdoor de effectiviteit verder verbetert en ook in 2023 opnieuw zal evalueren.

Aandachtspunt blijft de vaststelling van de premie. Het premiesysteem is voor vijf jaar vastgesteld. Toch ontvangt het fonds de opdrachtbrieven van sociale partners in een laat stadium zodat de besluitvorming pas aan het eind van het jaar formeel is afgerond. Met het oog op communicatie naar de deelnemers en andere belanghebbenden is dit geen gewenste situatie. Het

verantwoordingsorgaan hoopt dat het in 2023 mogelijk is om het premiebesluit naar voren te halen om een herhaling van de late besluitvorming te voorkomen.

Een ander aandachtspunt blijft of de belangrijkste agendapunten ook de aandacht krijgen die zij verdienen. De (her)benoeringen in het bestuur zijn in het afgelopen jaar goed verlopen. Het is van groot belang om de relatie met de KNB en de BMN mede gelet op hun zeggenschap bij een deel van de benoeringen actief te onderhouden. Afwezigheid van een bestuurder bij een bestuursvergadering is in het verslagjaar een uitzondering. Het is aan het bestuur de vergaderingen zo te plannen en in te richten dat alle bestuurders daarbij aanwezig kunnen zijn. Bij afwezigheid van een bestuurder is een volmacht afgegeven en is dit aan het begin van de vergadering gemeld in het bestuur.

Het verantwoordingsorgaan vindt het prettig dat het bestuur de bestuursverslagen deelt met het verantwoordingsorgaan. Het is in 2022 niet altijd mogelijk gebleken om deze verslagen op tijd te ontvangen. Het verantwoordingsorgaan vertrouwt erop dat het bestuur de verslagen steeds zo snel mogelijk zal vaststellen en delen.

Risicohouding van het fonds

Het bestuur heeft de risicohouding van het fonds vastgesteld voor de actuele beleggingsportefeuille. In het kader van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel volgt naar aanleiding van een gehouden risicopreferentie onderzoek een nadere uitwerking van de risicohouding van het fonds. Deze risicohouding wordt vertaald naar een beleggingsbeleid dat past bij de risicohouding van het fonds. Er wordt veel gewicht toegekend aan de uitkomsten van een onderzoek naar voorkeuren van deelnemers. Aan dergelijke onderzoeken doen echter maar weinig mensen mee. Mensen vinden hun pensioen belangrijk maar lijken moeilijk te motiveren om zich in het eigen pensioen te verdiepen. Het is mogelijk dat deelnemers vooral vertrouwen op beslissingen van de betreffende deskundigen. De achterban lijkt risicomijdend en dat is gelet op de voorzichtigheid die de beroepsgroep kenmerkt begrijpelijk. Voor het opbouwen van voldoende pensioen, is rendement en daarmee het nemen van beredeneerde risico's noodzakelijk. Het verantwoordingsorgaan zal het proces rond het vaststellen van de risicohouding met belangstelling/kritisch volgen.

Het nieuwe pensioenstelsel (inclusief overleg met sociale partners)

In 2022 is met het oog op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel een projectorganisatie ingericht waardoor alle onderwerpen die de Wet toezicht pensioenen raken worden voorbereid buiten de normale vergaderstructuur. Dit komt de effectiviteit van besluitvorming in het bestuur ten goede. Tegelijkertijd vraagt dit meer tijd van alle betrokkenen. Het verantwoordingsorgaan ziet dat met de komst van een programmamanager vooruitgang is geboekt. Er is een Plan van Aanpak voor de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel en in 2022 zijn de verschillende werkgroepen waarin ook sociale partners deelnemen, de stuurgroep en projectgroep gestart. Het verantwoordingsorgaan is regelmatig op de hoogte gebracht door de projectmanager. Het voordeel is dat het verantwoordingsorgaan deze kennis zo direct kan betrekken op het Pensioenfonds Notariaat.

Het bestuur is voornemens om per 1 januari 2025 gebruik te maken van de mogelijkheden die het nieuwe pensioenstelsel biedt, als een van de eerste pensioenfondsen. Het is een uitdaging om alle stappen zorgvuldig en tijdig te doorlopen. We hopen en vertrouwen erop dat het bestuur het verantwoordingsorgaan (tijdig) meeneemt in dit proces. Waar nodig zal het verantwoordingsorgaan extra advies inwinnen voor de eigen extra werkzaamheden in deze procedure.

Communicatie met specifieke doelgroepen

Het verantwoordingsorgaan hecht grote waarde aan evenwichtigheid in de besluitvorming door het bestuur van Pensioenfonds Notariaat. Bij de besluitvorming moeten steeds de belangen van alle

(gewezen) deelnemers en gepensioneerden worden meegewogen. Het verantwoordingsorgaan vindt daarom goede communicatie met de verschillende doelgroepen belangrijk. De jongeren vragen bijzondere aandacht omdat deze groep in het algemeen niet uit zichzelf met het onderwerp pensioen bezig is en het belang ervan niet onderkent. Voor alle deelnemers maar in het bijzonder onze gepensioneerden is het van belang dat er zicht blijft op indexatie van het pensioen. Het verantwoordingsorgaan is onder de indruk van de zorgvuldige planning van de communicatie en de wijze waarmee actuele ontwikkelingen voor ieder in beeld worden gebracht via de website van het fonds.

Een vertegenwoordiging van het verantwoordingsorgaan heeft op 23 november 2022 een informatiedag voor gepensioneerden bijgewoond. Deze dag was goed bezocht. In de komende tijd zal het verantwoordingsorgaan de communicatie over het nieuwe pensioenstelsel actief volgen. Met name of duidelijk wordt gemaakt wat de concrete gevolgen van het stelsel zijn per doelgroep.

Toepassing van het ESG-beleid

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het bestuur in het verslagjaar de implementatie van het ESG-beleid op de agenda heeft gezet en vooruitgang boekt. Het actief implementeren en uitdragen van de gemaakte keuzes kan volgens het verantwoordingsorgaan ook gebruikt worden om meer draagvlak voor het fonds te creëren. Mensen die werkzaam zijn in het notariaat spannen zich dagelijks in om recht te doen aan mens en maatschappij. Dan is het passend dat bedrijven en landen waar(in) wordt belegd, belangen en rechten te respecteren van werknemers, omstanders en het milieu. Het zou mooi zijn als investeringen een bijdrage kunnen leveren aan vrede, gezondheid en recht in plaats van deze op enige wijze te verstoren.

Overig

In 2022 heeft het verantwoordingsorgaan voorbereidende werkzaamheden verricht in verband met te houden verkiezingen omdat 3 vacatures ontstaan per 25 april 2023. Op 16 december 2022 zijn de kieslijsten door de verkiezingscommissie vastgesteld. De verkiezingen vinden in 2023 plaats.

In 2022 is afscheid genomen van de technisch voorzitter, mr. P.M. Siegman, en één bestuurder, te weten de heer P.C. Molenaar. Het verantwoordingsorgaan is mevrouw Siegman en de heer Molenaar dankbaar voor hun inzet gedurende de tijd dat zij bij het fonds in functie zijn geweest. In het najaar van 2022 is de heer L. van Pol als bestuurder gestart. Het verantwoordingsorgaan wenst hem veel succes bij het uitvoeren van zijn werkzaamheden.

Bevindingen raad van toezicht

Het verantwoordingsorgaan heeft kennisgenomen van de bevindingen van de raad van toezicht. De aanbevelingen van de raad van toezicht worden door het verantwoordingsorgaan onderschreven. In de afgelopen jaren is de inzet van het bestuursbureau onmisbaar gebleken voor een goed functionerend pensioenfonds. Het verantwoordingsorgaan hoopt dat het bureau ook in de komende jaren over voldoende mensen kan beschikken om de dagelijkse en bestuurlijke zaken goed te laten verlopen.

De sociale partners bestaan uit verschillende geledingen en geven samen opdracht om het pensioen uit te voeren. Een goede samenwerking van de sociale partners en het bestuur vraagt veel van alle betrokkenen. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur het uiterste te doen om de relatie met sociale partners intensief te onderhouden en samen met hen gericht te zijn op de toekomst en een goed pensioen voor allen die werkzaam zijn (geweest) in het notariaat. Dit is extra van belang omdat Pensioenfonds Notariaat samen met sociale partners optrekt om te komen tot een soepele overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Een soepele transitie is belangrijk voor alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.

Het verantwoordingsorgaan heeft oog voor de grote inspanningen van de raad van toezicht en waardeert het heel erg dat de raad van toezicht het bestuur met zijn raad terzijde staat. Aan de raad van toezicht wordt gevraagd om het constructieve overleg met het verantwoordingsorgaan in 2023 te continueren.

Speerpunten voor 2023

Het verantwoordingsorgaan blijft voor 2023 dezelfde speerpunten hanteren, te weten:

- governance en effectiviteit bestuur;
- risicohouding van het fonds;
- het nieuwe pensioenstelsel;
- communicatie met specifieke doelgroepen;
- ESG-beleid toepassen.

Ook zal het verantwoordingsorgaan de door de raad van toezicht gestelde aandachtspunten monitoren.

Tot slot

Het verantwoordingsorgaan komt tot het oordeel dat het bestuur in het afgelopen jaar constructief heeft geopereerd in een uitdagende tijd. De belangen van alle bij het fonds betrokken belanghebbenden heeft het bestuur in het nemen van die stappen op een zorgvuldige wijze afgewogen. Het verantwoordingsorgaan heeft er vertrouwen in dat het bestuur de hier uitgesproken bevindingen opvolgt en spreekt dan ook zijn waardering uit voor de inzet van het bestuur en alle bij het fonds betrokkenen. Het ziet uit naar een verdere constructieve samenwerking met het bestuur. Ook wil het verantwoordingsorgaan alle medewerkers van het bestuursbureau bedanken voor de hartelijke ontvangsten en de goede ondersteuning.

Den Haag, 20 april 2023

Namens het verantwoordingsorgaan,
mr. J. Nobel, voorzitter

10.4 Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van het oordeel van het verantwoordingsorgaan over het in 2022 gevoerde beleid en waardeert de gemaakte opmerkingen. In deze reactie gaat het bestuur in op de aandachtspunten die het verantwoordingsorgaan in het oordeel heeft benoemd.

Het bestuur is verheugd te lezen dat het verantwoordingsorgaan vertrouwen heeft dat de effectiviteit in het bestuur verder verbetert na aanpassing van het governance-model. Zoals genoemd evalueert het bestuur het governance-model in 2023.

Het bestuur deelt de mening dat het premiebesluit in 2023 tijdig genomen moet worden zodat communicatie met alle belanghebbenden tijdig kan plaatsvinden. Het bestuur benadrukt evenwel dat het besluitvormingsproces rondom het premiebesluit zorgvuldig moet gebeuren.

In dit verband merkt het bestuur op zich bewust te zijn dat een goede relatie met alle geledingen van sociale partners en overige belanghebbenden van groot belang is. Immers, in 2023 zal ter voorbereiding van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel een gezamenlijke inspanning gevraagd worden. Een goede relatie zal constructief overleg tussen alle belanghebbenden bevorderen.

In 2022 zijn concrete stappen gezet ter voorbereiding op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het bestuur is een projectorganisatie gestart onder de naam Implementatie van het Nieuwe Pensioencontract (INPC). Naast de procedurele verplichtingen die volgen uit de Wet toekomst pensioenen, informeert het bestuur het verantwoordingsorgaan periodiek over de voortgang en nodigt het verantwoordingsorgaan uit voor deelname aan studiedagen die thema's uit de Wet toekomst pensioenen behandelen. Het bestuur betreft het verantwoordingsorgaan onder andere concreet voor het overleg over de risicohouding van het fonds. Het bestuur is verheugd te lezen dat dit onderwerp een speerpunt is voor het verantwoordingsorgaan.

Net als het verantwoordingsorgaan hecht het bestuur grote waarde aan evenwichtigheid in de besluitvorming. Daarom heeft communicatie met de verschillende doelgroepen veel aandacht binnen het bestuur. In 2023 zal onderzocht worden of de communicatie van het fonds verbeterd kan worden, bijvoorbeeld door het organiseren van webinars naast fysieke bijeenkomsten om deelname voor alle belanghebbenden beter mogelijk te maken.

In 2022 heeft verdere implementatie van het ESG-beleid plaatsgevonden. In de aandelenportefeuille ontwikkelde markten heeft het fonds een maatwerk benchmark geïmplementeerd. In 2022 heeft het bestuur besloten aan de LDI-portefeuille green, social en sustainable bonds toe te voegen. De implementatie van dit besluit is afgerond in 2023. Voor de overige beleggingscategorieën onderzoekt het fonds of er een passende ESG integratie mogelijk is.

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor zijn betrokkenheid en de goede samenwerking in het afgelopen jaar. In 2023 verwacht het bestuur mede vanwege de rol van het verantwoordingsorgaan bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel meerdere contactmomenten dan de gebruikelijke met het verantwoordingsorgaan te hebben. Het bestuur vertrouwt erop de samenwerking met het verantwoordingsorgaan op eenzelfde constructieve en effectieve wijze voort te zetten.

Den Haag, 25 mei 2023

Namens het bestuur,
mr. N.E. Bijlholt
drs. H.D. Panneman AAG

11 JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER 2022 (NA RESULTAATBESTEMMING)

(bedragen x € 1.000)

		2022	2021
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds			
Vastgoedbeleggingen	(1)	44.764	30.755
Aandelen	(2)	808.607	1.236.435
Vastrentende waarden	(3)	1.797.897	2.212.496
Derivaten	(4)	89.419	224.986
Overige beleggingen	(5)	5.276	4.962
		2.745.963	3.709.634
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(6)	30.252	39.801
Vorderingen en overlopende activa	(7)		
Premies		4.251	3.271
Overige vorderingen		87.987	22.655
		92.238	25.926
Overige activa	(8)		
Liquide middelen		17.230	17.508
		17.230	17.508
TOTAAL ACTIVA		2.885.683	3.792.869

2022**2021****PASSIVA**

Stichtingskapitaal en reserves	(9)	244.520	483.337
Technische voorzieningen	(10)		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		<u>2.405.272</u>	<u>3.184.664</u>
		2.405.272	3.184.664
Verplichtingen inzake derivaten	(11)	232.315	40.237
Overige schulden en overlopende passiva	(12)	<u>3.576</u>	<u>84.631</u>

TOTAAL PASSIVA**2.885.683****3.792.869**

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen x € 1.000)

		2022	2021
BATEN			
Premiebijdragen risico pensioenfonds	(13)	83.837	76.484
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(14)	-1.003.030	67.543
Baten uit herverzekering	(15)	-9.549	3.326
Overige baten	(16)	-55	6
		<hr/>	<hr/>
Totaal baten		-928.797	147.359
LASTEN			
Uitkeringen	(17)	79.914	79.186
Mutatie technische voorziening voor risico fonds	(18)	-769.843	-238.763
Mutatie technische voorziening herverzekering	(19)	-9.549	3.326
Saldo van overdracht van rechten	(20)	3.206	-1.421
Saldo herverzekering	(21)	941	1.345
Pensioenuitvoeringskosten	(22)	5.214	3.974
Overige lasten	(23)	137	30
		<hr/>	<hr/>
Totaal lasten		-689.980	-152.323
Saldo van baten en lasten		-238.817	299.682
Bestemming fondsresultaat			
Mutatie algemene reserve		-238.817	299.682

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen x € 1.000)

	2022	2021
Pensioenactiviteiten		
Premies	82.873	76.140
Saldo waardeoverdrachten	-3.206	1.421
Uitgekeerde pensioenen	-79.890	-79.400
Ontvangen uitkeringen herverzekeraar	2.519	2.529
Betaalde premie herverzekeraar	-3.459	-3.874
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-7.286	-4.936
Overige mutaties	190	-13
	<hr/>	<hr/>
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-8.259	-8.133
Beleggingsactiviteiten		
Onttrekkingen uit beleggingen	6.083.665	1.926.783
Directe beleggingsopbrengsten	44.624	75.309
Aankopen van beleggingen	-5.989.210	-1.880.448
Kosten van vermogensbeheer	13.704	-351
Collateral en overige mutaties	-144.488	-104.536
	<hr/>	<hr/>
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	8.295	16.757
Mutatie liquide middelen	36	8.624
Liquide middelen		
Stand per einde boekjaar	22.506	22.470
Stand per einde vorig boekjaar	22.470	13.846
	<hr/>	<hr/>
Mutatie liquide middelen	36	8.624

De liquide middelen betreffen de reguliere banktegoeden van € 17.230 (2021: € 17.508) en de onder beleggingen aangehouden liquide middelen. Deze laatste zijn in de balans zichtbaar onder de post overige beleggingen en bedragen € 5.276 (2021: € 4.962).

TOELICHTING OP DE JAARREKENING

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Notariaat is statutair gevestigd in 's-Gravenhage en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41198218.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Grondslagen

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in € x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard gaat met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Hiervan kan de omvang betrouwbaar worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Hiervan kan de omvang betrouwbaar worden vastgesteld.

Als een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, dan wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen, als sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen. Bovendien bestaat de intentie om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële

verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, namelijk de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Schattingswijzigingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Als het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen, inclusief de bijbehorende veronderstellingen, opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft. De impact van wijzigingen in de actuariële uitgangspunten vanwege de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten als gevolg van de verhoogde opbouwpercentages in de pensioenregelingen vanaf 1 januari 2023 bedraagt € 544. In de post wijziging rentetermijnstructuur is het effect op de voorziening opgenomen van de wijziging van UFR-methode vanaf 1 januari 2022 bedraagt € 3.346 en de impact van de overgang naar prognosetafel AG2022 bedraagt € 17.726. Het effect van de aanpassing van de partnerfrequentie bedraagt € - 2.002.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste twaalf maanden. Hierbij wordt steeds gebruikgemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden. De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen door de technische voorzieningen, zoals opgenomen in de balans. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte prijsinflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde (reële waarde). Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen gebeurt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen gebeurt tegen actuele waarde.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

De belangen in beursgenoteerde vastgoedaandelen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Dit is de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde en meest recente opgave van de desbetreffende fondsmanagers die uitgaan van waardering op marktwaarde.

Private equity wordt bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en daarna opnieuw gewaardeerd tegen de laatst bekende reële waarde en verhoogd of verlaagd met eventuele (des)investeringen tot ultimo boekjaar. In dit opzicht worden beleggingen in andere investeringsbedrijven ultimo boekjaar gewaardeerd tegen de reële waarde per aandeel zoals aangeleverd door de betreffende assetmanager.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De actuele waarde van niet-beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beleggingsinstellingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastrentende waarde per balansdatum. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgave van de desbetreffende fondsmanagers die uitgaan van waardering op marktwaarde.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen. Als een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord. Binnen de derivatenportefeuille is sprake van collateralverplichtingen. Afhankelijk van de ontwikkeling van de marktwaarde van deze derivaten, bestaat hierbij de verplichting voor het fonds om bepaalde collaterals te verstrekken aan de betreffende tegenpartijen. Het collateral kan zowel stukken als cash bevatten.

Overige beleggingen

Beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde opgave van de desbetreffende fondsmanagers. Onder de overige beleggingen zijn ook de liquide middelen voortkomend uit beleggingstransacties opgenomen.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Pensioenfonds Notariaat heeft de verplichting tot uitkering van de per 31 december 2013 al ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen ondergebracht bij N.V. Amersfoortse Algemene Verzekering Maatschappij (A.s.r.). Ook is bij deze verzekeraar het arbeidsongeschiktheidsrisico uit hoofde van de vanaf 2014 geldende pensioenregeling ondergebracht. De vordering uit dit herverzekeringscontract, dat zich classificeert als een garantiecontract, wordt gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor de pensioenverplichtingen. De bepaling van de voorziening wordt gebaseerd op de actuariële grondslagen van het fonds. Bij de waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekerder. De herverzekerder heeft rating A volgens S&P en Moody's and Fitch.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, als sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn, dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-antecondities) zijn bij de berekening inbegrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Bij de vaststelling van de voorziening wordt rekening gehouden met verleende premievrijstelling door daarin de contante waarde van de over de toekomstige deelnemingstijd op te bouwen premievrije pensioenaanspraken te betrekken.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- interest: conform de rentetermijnstructuur op basis van de zogenaamde ultimateforwardrate (UFR)-curve zoals gepubliceerd door DNB;
- sterfte: volgens de Prognosetafel AG2022;
- ervaringssterfte: er wordt rekening gehouden met het fondsspecifieke karakter van het deelnemersbestand door toepassing van een ervaringssterfte- en postcodeanalyse die resulteert in correctiefactoren op de gehanteerde prognosetafel;
- burgerlijke staat: conform de partnerfrequenties behorend bij de overlevingstafel CBS 2013 tot de leeftijd van 67 jaar, op de leeftijd van 67 jaar een frequentie van 100%, daarna volgens het zogeheten bepaalde partnersysteem;
- leeftijdsverschil: voor nog niet ingegaan partnerpensioen wordt het leeftijdsverschil tussen man (hoofdverzekerde) en vrouw op 3 jaar gesteld (man drie jaar ouder dan vrouw) en tussen vrouw (hoofdverzekerde) en man op 2 jaar (vrouw twee jaar ouder dan man);
- kosten: voor de opslag inzake toekomstige kosten wordt 2,2% gehanteerd.

Binnen de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds is ook de schadelast verantwoord voor zieke deelnemers op balansdatum die naar verwachting arbeidsongeschikt worden verklaard.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die worden geclassificeerd als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten). Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten voor risico van het pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen en dergelijke verrekend.

Uitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau op balansdatum.

Indexering en overige toeslagen

De toeslag op pensioenrechten en -aanspraken wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het

pensioenfonds. Het fonds streeft ernaar de pensioenrechten en -aanspraken jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer (afgeleid) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er is geen recht op toeslag en er kan op de langere termijn geen zekerheid worden gegeven of en in hoeverre toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn verlaagd vanwege de mogelijkheid van het rekenen met een (gemiddeld) hogere rente van -0,486% (2021: -0,533%) op basis van de eenjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen in het verslagjaar.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur zoals door DNB opgegeven. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder 'wijziging markttrente'.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds. De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is inherent aan een onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen de actuariële grondslagen van het fonds, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

RISICOPARAGRAAF

Het fonds wordt bij het beheer van zijn pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste financiële doelstelling van het fonds is het nakomen van zijn financiële verplichtingen (inclusief de door het fonds uitgesproken ambitie). Het belangrijkste risico voor het fonds is derhalve het balansrisico (solvabiliteitsrisico): het risico dat het fonds niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Dit risico komt tot uiting in de variabiliteit van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen en vice versa. Het beleggingsbeleid kan daarom niet los worden gezien van de ontwikkeling van de verplichtingen. Balansmanagement is de benaming voor deze beoogde integrale aanpak. Het balansrisico kan worden uitgesplitst in verschillende risico's.

Solvabiliteitsrisico's

Het solvabiliteitsrisico is het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd. Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premiebijdrage moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en -rechten moet verminderen.

De dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2022	2021
In procenten		
Dekkingsgraad primo boekjaar	115,2	105,4
Premie	-0,6	-0,1
Uitkering	0,4	0,1
Indexatie	-6,0	0,0
Beleggingsrendementen (exclusief renteaafdekking)	-31,5	2,5
Wijziging rentetermijnstructuur	48,8	7,3
Overige wijzigingen (inclusief wijziging grondslagen)	-16,1	0,0
Dekkingsgraad ultimo boekjaar	110,2	115,2
Beleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar	116,2	110,5
Vereiste dekkingsgraad ultimo boekjaar	116,0	114,7

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen, moet het fonds buffers in het vermogen aanhouden. De omvang van deze buffers (de buffers plus de pensioenverplichtingen vormen samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende overschot/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2022	2021
In procenten		
S1 Renterisico	4,7	0,4
S2 Risico zakelijke waarden	10,4	10,8
S3 Valutarisico	3,6	3,9
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	3,8	4,6
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,7	2,9
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	-	-
Diversificatie-effect	-9,2	-7,9
Totaal	16,0	14,7

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+2*0,4*S1*S2+S3^2+S4^2+S5^2+2*0,4*S1*S5+2*0,5*S2*S5+S6^2+S10^2$. Waarbij $S2^2= S2^2a+S2^2b+S2^2c+S2^2d+2*0,75*(S2^2a*S2^2b+S2^2a*S2^2c+S2^2a*S2^2d+S2^2b*S2^2c+S2^2b*S2^2d+S2^2c*S2^2d)$.

Hierbij geeft de eerste 0,4 de correlatie weer tussen het renterisico (S1) enerzijds en het aandelen- en vastgoedrisico (S2) anderzijds. De tweede 0,4 geeft de correlatie weer tussen het renterisico (S1) en het kredietrisico (S5) bij een rentedaling. Bij een rentestijging worden deze twee correlatieparameters op 0 gesteld. Daarnaast is de correlatie tussen het aandelen- en vastgoedrisico (S2) enerzijds en het kredietrisico (S5) anderzijds vastgesteld op 0,5. Tot slot bedragen de correlaties tussen de risico's die onderdeel uitmaken van het aandelen- en vastgoedrisico 0,75. Voor alle overige onderlinge verbanden zijn de correlaties op 0 gesteld. Deze risico's worden verondersteld onafhankelijk van elkaar op te treden.

	2022	2021
Voorziening pensioenverplichting	2.405.272	3.184.664
Benodigde buffer vereist eigen vermogen (16,0%, 2021: 14,7%)	385.127	468.595
Aanwezig kapitaal (totaal activa -/- schulden)	244.520	483.337
Ultimo 2022: tekort (2021: overschot)	-140.607	14.742

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode, waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's zijn het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich verder risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (het zogeheten manager- en custodyrisico) en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen wijzigen door ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van de rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is daarom sprake van een zogenoemde durationmismatch. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur). Hierdoor stijgt de dekkingsgraad. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt. Het beleid van het fonds is erop gericht om de durationmismatch te verkleinen door het renterisico voor 59% af te dekken (2021: 80%). Het fonds realiseert dit met een matchingportefeuille die in beheer is bij Cardano, met een hypotheek- en creditportefeuille.

De duration en het effect van de renteafdekking kunnen als volgt worden samengevat:

Duration balansposities	2022		2021	
	€	duration	€	duration
Vastrentende waarden exclusief derivaten	1.799.925	4,3	2.201.453	6,0
Vastrentende waarden inclusief derivaten	1.644.618	9,4	2.386.616	12,4
Pensioenverplichtingen	2.405.272	18,4	3.184.664	20,8

Vastrentende waarden naar looptijd	2022		2021	
Resterende looptijd	€	%	€	%
< 1 jaar en < 5 jaar	875.388	48,7	829.431	37,5
> 5 jaar en < 10 jaar	492.184	27,4	716.565	32,4
> 10 jaar en < 20 jaar	79.971	4,4	375.286	17,0
> 20 jaar	350.354	19,5	291.214	13,2
Totaal	1.797.897	100,0	2.212.496	100,0

De presentatie van de vastrentende waarden bij bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid.

Risico zakelijke waarden (S2)

Het risico zakelijke waarden is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het asset liability management (ALM)-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen de vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Het fonds heeft besloten om de valuta-afdekking plaats te laten vinden met behulp van een apart valuta-overlaymandaat, beheerd Cardano (tevens de beheerder van de matchingportefeuille). Alleen de beleggingscategorieën aandelen en private equity zijn onderhevig aan het valutarisico. Het valutarisico van beleggingen in ontwikkelde aandelenmarkten wordt volledig afgedekt door valuta's die een materiële impact kunnen hebben op de waarde van de portefeuille. Het betreft de Amerikaanse dollar (USD), de Japanse yen (JPY) en de Britse pond (GBP). Het valutarisico van beleggingen in opkomende markten en private equity wordt niet afgedekt. Het totaalbedrag dat niet in euro's wordt belegd, bedraagt ultimo 2022 circa 24,9% (2021: 28,1%) van de beleggingsportefeuille.

De valutapositie per 31 december 2022 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

Valuta-afdekking			2022	2021
	Voor afdekking	Valuta-derivaten	Netto positie (na)	Netto positie (na)
Euro	1.943.517	229.553	2.173.070	2.910.817
Britse pond	38.414	0	38.414	43.620
Japanse Yen	19.944	0	19.944	69.789
Amerikaanse Dollar	469.022	-229.553	239.469	459.645
Overige	118.114	0	118.114	126.703
Niet-euro	645.494	-229.553	415.941	699.757
Totaal	2.589.011	0	2.589.011	3.610.574

In de solvabiliteitstoets van het fonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie, die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor de afdekking van het prijrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen opgesteld voor het maximale percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Controle op de naleving van deze richtlijnen vindt plaats door monitoring door het bestuur op basis van onafhankelijke rapportages van custodian BNYM.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

Verdeling beleggingsportefeuille naar regio	2022		2021	
	€	%	€	%
Europa	1.862.829	74,3	2.312.646	63,1
Noord-Amerika	597.437	23,8	914.461	25,0
Azië	127.932	5,1	201.826	5,5
Pacific	49.557	2,0	35.545	1,0
Overig	13.513	0,5	15.208	0,4
<hr/>				
Subtotaal vastrentende waarden, vastgoed en aandelen	2.651.268	105,7	3.479.686	95,0
Derivaten	-142.897	-5,7	184.749	5,0
Totaal	2.508.371	100,0	3.664.435	100,0

Nadere verdeling vastgoed naar sector	2022		2021	
	€	%	€	%
Kantoren	0	0,0	0	0,0
Woningen	0	0,0	0	0,0
Vastgoedaandelen	44.764	100,0	30.755	100,0
Totaal	44.764	100,0	30.755	100,0

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het fonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zoveel mogelijk af te dekken.

Het kredietrisico is het voornaamste risico van derivaten. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand. Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactisch beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategisch beleggingsbeleid;
- putopties op aandelen: dit zijn al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het fonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties;
- valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt;

- swaps: dit betreft de met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Met swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Denk onder meer aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee over-the-counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit is het risico dat partijen, waarmee het fonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten. Hierdoor lijdt het fonds financiële verliezen. Het fonds beheerst dit risico door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau. Dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds. Denk aan het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke en het uitlenen van effecten en het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico belegt het fonds enkel in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, worden eerst de waarborgen op dit gebied onderzocht. Voor niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, werkt het fonds enkel met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten. Hierdoor worden de posities van het fonds adequaat afgedekt door onderpand.

Verdeling vastrentende waarden naar regio	2022		2021	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	1.631.438	90,7	2.045.236	92,4
Noord-Amerika	129.048	7,2	147.462	6,7
Pacific	22.918	1,3	12.701	0,6
Overig	14.493	0,8	7.097	0,3
Totaal	1.797.897	100,0	2.212.496	100,0

Verdeling vastrentende waarden naar soort	2022		2021	
	€	%	€	%
Staatsobligaties	987.613	55,0	928.723	42,0
Bedrijfsobligaties (credit funds)	638.690	35,5	1.083.250	49,0
Hypotheke	166.137	9,2	199.402	9,0
Leningen op schuldbekentenis	5.457	0,3	1.121	0,0
Totaal	1.797.897	100,0	2.212.496	100,0

Kredietwaardigheid vastrentende portefeuille naar rating categorie (S&P, Moody's en Fitch)	2022		2021	
	€	%	€	%
AAA	228.002	12,7	539.475	24,4
AA	489.873	27,2	414.461	18,7
A	263.884	14,7	258.841	11,7
BBB	313.474	17,4	374.836	16,9
<BBB	95.606	5,3	119.361	5,4
Not rated	407.058	22,6	505.523	22,8
Totaal	1.797.897	100,0	2.212.496	100,0

Verzekeringstechnisch (actuariële) risico (S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld wordt verondersteld bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichtingen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verrekend in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen, waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico is het risico dat het fonds bij arbeidsongeschiktheid premievrijstelling en een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve) moet toekennen. Dit is herverzekerd bij A.s.r. Daarmee heeft het fonds het risico van arbeidsongeschiktheid sterk verkleind. Als restrisico blijft de dekking van risico's die niet onder de polisvoorwaarden van de herverzekeraar vallen aanwezig.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico is het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op de pensioenen toe te kennen ter compensatie van de algemene prijsontwikkeling, niet kan worden gerealiseerd. Of en de mate waarin dit kan worden gerealiseerd, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten). De hoogte van de dekkingsgraad van het fonds is uiteindelijk bepalend.

Het fonds benadrukt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is. De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële rentetermijnstructuur, in plaats van een nominale. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gerekend met een benaderingswijze.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategisch en tactisch beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet ook rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten, andere inkomsten zoals premies en uitgaven voor de bedrijfsvoering.

Concentratierisico (S8)

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) hiervan grote (veelal financiële) gevolgen ondervindt. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering. Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen, maakt het bestuur gebruik van spreiding en limieten voor beleggen in landen, regio's, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders. Het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posities kunnen een bron van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posities dit betreft, worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Elke positie die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt, wordt aangemerkt als grote positie.

Posities groter dan 2% van het balanstotaal	2022		2021	
	€	%	€	%
Aandelen				
BlackRock Emerging Markets Index Fund	105.790	3,7	141.788	3,7
Totaal	105.790	3,7	141.788	3,7
Vastrentende waarden				
BNP Liquiditeiten fonds	256.697	9,1	-	0,0
Blackrock Liquiditeiten fonds	199.208	7,1	-	0,0
Obligaties Nederlandse staat	92.114	3,3	293.111	7,7
Achmea IM Liquiditeiten fonds	-	0,0	289.320	7,6
Obligaties Duitse staat	164.569	5,8	220.840	5,8
Aegon Mortgage	153.907	5,5	184.247	4,9
Obligaties Oostenrijkse staat	42.259	1,5	122.721	3,2
Obligaties Franse staat	149.161	5,3	102.351	2,7
Aegon High Yield	94.374	3,3	111.012	2,9
Obligaties Belgische staat	35.451	1,3	96.145	2,5
Totaal	1.187.740	42,2	1.419.747	37,4

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de externe organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij verschillende vermogensbeheerders. Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements (SLA's) gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille gedurende het boekjaar is ondergebracht bij custodian BNYM. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP Pensioen B.V. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een service level agreement gesloten. Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en TKP door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages, incontrolstatement (TKP) en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages). Omdat hiermee sprake is van een adequate beheersing van de operationele risico's, houdt het pensioenfonds hiermee geen rekening in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen x € 1.000)

ACTIVA

Beleggingen voor risico pensioenfonds

	2022	2021
(1) VASTGOEDBELEGGINGEN		
De post vastgoedbeleggingen bestaat uit:		
Indirecte vastgoedbeleggingen	44.764	30.755
Waarde 31 december	44.764	30.755
Het verloop van de vastgoedbeleggingen is als volgt:		
Waarde 1 januari	30.755	25.574
Aankopen	53.504	1.459
Verkopen	-22.495	-5.084
Waardeontwikkeling	-17.000	8.806
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	44.764	30.755

(2) AANDELEN

De post aandelen bestaat uit:

Beursgenoteerde aandelen	788.644	1.211.032
Private equity aandelen	19.720	24.658
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde aandelenbeleggingsfondsen	243	745
Waarde 31 december	808.607	1.236.435

2022

2021

Het verloop van de aandelen is als volgt:

Waarde 1 januari	1.236.435	1.083.099
Aankopen	574.655	69.552
Verkopen	-829.274	-182.310
Waardeontwikkeling	-173.209	266.094
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	808.607	1.236.435

2022

2021

(3) VASTRENTENDE WAARDEN

De post vastrentende waarden bestaat uit:

Obligaties	1.141.734	1.657.667
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingen die beleggen in hypotheke	166.138	199.402
Leningen op schuldbekentenis	5.457	1.121
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	484.568	354.306
Waarde 31 december	1.797.897	2.212.496

Het verloop van de vastrentende waarden is als volgt:

Waarde 1 januari	2.212.496	2.229.892
Aankopen	5.002.357	1.773.286
Verkopen	-5.162.105	-1.713.592
Waardeontwikkeling	-254.851	-77.090
Waarde 31 december	1.797.897	2.212.496

Het verstrekte onderpand in de vorm van liquiditeiten € 73,2 miljoen is door het pensioenfonds ondergebracht in een liquiditeitenfonds. Het verstrekte onderpand staat niet ter vrije beschikking.

2022

2021

(4) DERIVATEN

De post derivaten bestaat uit:

Valutaderivaten	12.534	1.987
Future contracts	1.045	777
Rentederivaten	75.840	222.222
	<hr/>	<hr/>
Waarde 31 december	89.419	224.986

Het verloop van de derivaten is als volgt:

Waarde 1 januari	184.749	377.179
Aankopen	358.695	36.151
Verkopen	-69.792	-25.797
Waardeontwikkeling	-616.548	-202.784
Overige mutaties	-	-
	<hr/>	<hr/>
Waarde 31 december	-142.896	184.749
Waarvan derivatenverplichtingen	232.315	40.237
Waarde 31 december	89.419	224.986

2022

2021

(5) OVERIGE BELEGGINGEN

De post overige beleggingen bestaat uit:

Liquide middelen	5.276	4.962
	<hr/>	<hr/>
Waarde 31 december	5.276	4.962

Securities lending

Het pensioenfonds heeft geen actief securities lending programma.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen de actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benaderen de actuele waarde.

Voor de meeste financiële instrumenten maakt het pensioenfonds gebruik van marktnoteringen. Enkele financiële instrumenten, bijvoorbeeld derivaten, zijn gewaardeerd met waarderingsmodellen en -technieken inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Uitsplitsing actuele waarde naar waarderingsmethode					
Per 31 december 2022	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekening	Andere methode	Totaal
Vastgoedbeleggingen	44.764	0	0	0	44.764
Aandelen	788.887	0	0	19.720	808.607
Vastrentende waarden	1.626.303	0	5.457	166.137	1.797.897
Derivaten*	-1.571	0	-141.325	0	-142.896
Overige beleggingen	5.276	0	0	0	5.276
Totaal	2.463.659	0	135.868	185.857	2.513.648

Uitsplitsing actuele waarde naar waarderingsmethode					
Per 31 december 2021	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekening	Andere methode	Totaal
Vastgoedbeleggingen	30.755	0	0	0	30.755
Aandelen	1.211.777	0	0	24.658	1.236.435
Vastrentende waarden	2.011.973	0	1.121	199.402	2.212.496
Derivaten*	-4	0	184.753	0	184.749
Overige beleggingen	4.962	0	0	0	4.962
Totaal	3.259.463	0	185.874	224.060	3.669.397

* In bovenstaande verdeling zijn de negatieve derivaten (2022: € 232.315; 2021: €40.237) meegenomen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming.

2022

2021

(6) HERVERZEKERINGSDEEL TECHNISCHE VOORZIENING

Waarde 31 december

30.252

39.801

De vordering uit dit herverzekeringscontract, geclassificeerd als een verzekering op risicobasis, wordt gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor pensioenverplichtingen. De bepaling van de vordering wordt gebaseerd op de actuariële grondslagen van het fonds. Bij de waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar. Op de vordering heeft geen afslag plaatsgevonden.

(7) VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA

De post vorderingen en overlopende activa bestaat uit:

Vorderingen op werkgevers	4.119	3.155	
Beleggingsdebiteuren	87.987	22.655	
Overige vorderingen en overlopende activa	132	116	
	<u> </u>	<u> </u>	
Waarde 31 december		92.238	25.926

Het verloop van de post vorderingen op werkgevers is als volgt:

Waarde per 1 januari			
vorderingen op werkgevers	3.236	3.126	
Mutatie vorderingen	921	110	
	<u> </u>	<u> </u>	
Waarde 31 december			
vorderingen op werkgevers		4.157	3.236
Waarde per 1 januari dubieuze debiteuren	-81	-163	
Vrijval ten gunste van de rekening van baten en lasten	43	82	
	<u> </u>	<u> </u>	
Waarde 31 december dubieuze debiteuren		-38	-81
Waarde 31 december		4.119	3.155

De post beleggingsdebiteuren is als volgt opgebouwd:

Vorderingen inzake aandelen	4.956	4.180	
Vorderingen inzake vastrentende waarden	9.757	18.475	
Vorderingen inzake overige beleggingen	73.274	-	
	<u> </u>	<u> </u>	
Totaal		87.987	22.655

De voorziening betreft de overgenomen betalingsregelingen en debiteuren van vóór 1 januari 2014 van SNPF. Er zijn geen nieuwe voorzieningen voor dubieuze debiteuren opgenomen.

De vorderingen inzake vastrentende waarden betreffen opgelopen interest. Op de vordering is geen voorziening wegens oninbaarheid in mindering gebracht.

2022

2021

(8) OVERIGE ACTIVA

De post overige activa bestaat uit:

Banktegoeden	<u>17.230</u>	<u>17.508</u>	
Waarde 31 december		17.230	17.508

De banktegoeden staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

PASSIVA

2022

2021

(9) STICHTINGSKAPITAAL EN RESERVES

Het verloop van de algemene reserve is als volgt:

Waarde 1 januari	483.337	183.655
Aandeel fondsresultaat	<u>-238.817</u>	<u>299.682</u>
Waarde 31 december	244.520	483.337

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan is als volgt:

De dekkingsgraad per ultimo jaar:	2022	2021
Nominale dekkingsgraad (%)	110,2	115,2
Reële dekkingsgraad (%)	88,5	89,7
Beleidsdekkingsgraad (%)	116,2	110,5

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen door de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De reële dekkingsgraad is berekend conform artikel 7 van de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling. De nominale kasstromen worden verdisconteerd gebruikmakend van de rentetermijnstructuur van DNB. De kasstromen die betrekking hebben op de indexatie worden verdisconteerd met een nettorendement op zakelijke waarden van 5,6%. De indexatie is gebaseerd op een minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer van 1,9%.

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de (nominale) dekkingsgraden naar de meest actuele inzichten over de laatste twaalf maanden. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen in de risicoparagraaf.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

	2022	2021
Aanwezig eigen vermogen (EV)	244.520	483.337
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	100.638	134.680
Vereist eigen vermogen	385.127	468.595

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan op basis van bovenstaande cijfers en de actuele dekkingsgraad als volgt worden gekarakteriseerd: er is geen sprake van een evenwichtssituatie, omdat het eigen vermogen hoger ligt dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad per ultimo 2022 is met 116,2% hoger dan het vereist eigen vermogen van 116,0%. Begin 2021 is hiervoor een tijdig geactualiseerd herstelplan ingediend bij de DNB. Op basis van dit geactualiseerde herstelplan blijkt dat het pensioenfonds naar verwachting zonder aanvullende maatregelen binnen de wettelijke termijnen uit de situatie van tekort zal geraken. Het pensioenfonds is voor 2023 door de DNB vrijgesteld voor het indienen van een geactualiseerde herstelplan.

	2022	2021
(10) TECHNISCHE VOORZIENING		
Pensioenverplichting voor risico van het pensioenfonds	2.375.020	3.144.863
Herverzekeringsdeel technische voorziening	<u>30.252</u>	<u>39.801</u>
Waarde 31 december	2.405.272	3.184.664
Het verloop van de pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds is als volgt:		
Waarde 1 januari	3.144.863	3.383.626
Pensioenopbouw	85.381	69.162
Rentetoevoeging	-15.177	-17.902
Saldo waardeoverdrachten	-3.092	1.406
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-77.379	-76.636
Vrijgevallen voor kosten	-1.706	-1.692
Wijziging marktrente	-947.907	-220.405
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	192.830	9.654
Resultaat op kanssystemen	-2.793	-2.350
Overige mutaties	<u>0</u>	<u>0</u>
Waarde 31 december	2.375.020	3.144.863

Het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen herverzekering is als volgt:

Waarde 1 januari	39.801	36.475
Pensioenopbouw	3.459	3.874
Rentetoevoeging	-141	-176
Ottrekking voor pensioenuitkeringen	-2.519	-2.529
Vrijgevallen voor kosten	-55	-56
Wijziging marktrente	-5.726	-1.677
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	1.788	-
Resultaat op kanssystemen	<u>-6.355</u>	<u>3.890</u>
Waarde 31 december	30.252	39.801
	2022	2021

(11) VERPLICHTINGEN INZAKE DERIVATEN

De post verplichtingen inzake derivaten bestaat uit:

Interest rate swaps	229.699	36.963
Valutaderivaten	-	2.492
Future contacts	<u>2.616</u>	<u>782</u>
Waarde 31 december	232.315	40.237
	2022	2021

(12) OVERIGE SCHULDEN EN OVERLOPENDE PASSIVA

De post overige schulden en overlopende passiva bestaat uit:

Schulden aan werkgevers	0	0
Pensioenuitkeringen	12	13
Reservering vakantiegeld en vakantiedagen	39	42
Overige schulden uit hoofde van beleggingen	89	81.479
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1.373	1.471
Honoraria adviseurs en deskundigen	758	280
Overige schulden en overlopende passiva	<u>1.305</u>	<u>1.346</u>
Waarde 31 december	3.576	84.631

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst met TKP Pensioen B.V. voor een periode van twee jaar (einddatum 31 december 2022) met een automatische verlenging van één jaar op basis van een jaarlijkse evaluatie. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt € 2.257. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 2.257.

Het jaarlijkse bedrag van met derden aangegane huurverplichtingen van onroerende zaken bedraagt in totaal circa € 123 en wordt jaarlijks geïndexeerd.

Het jaarlijkse bedrag van met derden aangegane leaseverplichtingen van vervoermiddelen bedraagt in totaal circa € 8 en loopt tot augustus 2023.

Het fonds heeft een herverzekeringsovereenkomst met A.s.r. getekend met een onbepaalde looptijd en een opzegtermijn van zes maanden. Het betreft een garantiecontract.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders. Ook is er geen sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. Voor meer informatie over de beloning van bestuurders wordt verwezen naar toelichting 22 Pensioenuitvoeringskosten.

Toegezegde kapitaalstortingen private equity

De private equity waarin eind 2022 werd belegd, bevindt zich in de uitkeringsfase. Er is informeel afgesproken dat er geen kapitaal meer wordt opgevraagd bij het fonds.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen x € 1.000)

	2022	2021
(13) PREMIEBIJDRAGEN RISICO PENSIOENFONDS		
De post premiebijdragen risico pensioenfonds bestaat uit:		
Premie lopend boekjaar	79.638	72.588
Premie arbeidsongeschiktheid	3.651	3.351
Premie voorgaande boekjaren	506	576
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	<u>42</u>	<u>-31</u>
Totaal	83.837	76.484

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en werknemersdeel, omdat de inhouding van premie afhankelijk is van afspraken die tussen werkgever en werknemer zijn gemaakt. Dit wordt door het fonds niet geregistreerd. Reglementair mag een werkgever maximaal 50% van de totale premiebijdrage inhouden op het salaris van de werknemer.

De niet-gedempte kostendeekkende en feitelijke premie zijn als volgt:

	2022	2021
Niet-gedempte kostendeekkende premie	105.070	84.705
Gedempte kostendeekkende premie	79.836	57.214
Feitelijke premie	83.837	76.484

De toename van de niet-gedempte kostendeekkende premie ten opzichte van die van 2021 wordt met name verklaard door de daling van de rentetermijnstructuur. Het gevolg is een afname van de actuariële koopsom. De gehanteerde solvabiliteitsopslag bedraagt 14,9%.

De feitelijke premie bedraagt € 83.837. Dit is hoger dan de gedempte kostendeekkende premie. Het pensioenfonds voldoet daarmee aan de eis dat de feitelijke premie minimaal gelijk moet zijn aan de gedempte kostendeekkende premie. De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als baat in de staat van baten en lasten verantwoord.

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

	2022	2021
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	88.840	73.036
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	12.722	9.387
Opslag voor uitvoeringskosten	<u>3.508</u>	<u>2.282</u>
Totaal	105.070	84.705

De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

	2022	2021
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	76.328	54.932
Opslag voor uitvoeringskosten	3.508	2.282
Totaal	79.836	57.214

(14) BELEGGINGSOPBRENGSTEN VOOR RISICO PENSIOENFONDS

	2022				2021			
	Direct Resultaat	Indirect resultaat	Kosten	Totaal resultaat	Direct resultaat	Indirect resultaat	Kosten	Totaal resultaat
Vastgoedbeleggingen	1.500	-17.215	0	-15.715	867	8.825	0	9.692
Aandelen	17.338	-172.728	-981	-156.371	22.054	266.619	-1.008	287.665
Vastrentende waarden	26.060	-254.883	-4.767	-233.590	36.645	-77.065	-6.072	-46.492
Derivaten	31.120	-616.526	0	-585.406	22.389	-202.782	0	-180.393
Overige beleggingen	-9.067	15	0	-9.052	16	35	0	51
Kosten vermogensbeheer	0	0	-1.165	-1.165	0	0	-1.250	-1.250
Totaal	66.950	-1.061.337	-6.912	-1.001.299	81.971	-4.368	-8.330	69.273
Kosten pensioenbeheer en bestuursbureau	0	0	-1.460	-1.460	0	0	-1.468	-1.468
Projecten	0	0	-271	-271	0	0	-262	-262
Totaal	66.950	-1.061.337	-8.643	-1.003.030	81.971	-4.368	-10.060	67.543

In navolging van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie zijn de kosten voor het vermogensbeheer verdeeld over de beleggingscategorieën. De kosten voor het vermogensbeheer bevatten alle directe en indirecte vermogensbeheerkosten uit onderliggende beleggingsfondsen. Hierin zitten de beheerfee, de performance fee van externe managers, de bewaarkosten en de overige kosten van het vermogensbeheer. De transactiekosten bevatten uitsluitend de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte toe- en uittredingsvergoedingen in de beleggingsfondsen. Voor de transactiekosten van de discretionaire portefeuille en de derivaten is een schatting opgenomen. Transactiekosten met betrekking tot aan- en verkopen binnen deze portefeuilles zijn niet inzichtelijk. In de totale kosten voor het vermogensbeheer van € 8.643 zijn impliciete transactiekosten van € 3.225 opgenomen op basis van de berekeningswijze van de Pensioenfederatie.

(15) BATEN UIT HERVERZEKERING

Mutatie aandeel herverzekeraar	-9.549	3.326
	<hr/>	<hr/>
Totaal	-9.549	3.326

(16) OVERIGE BATEN

De post overige baten bestaat uit:

Interest overig	-60	-58
Andere baten	5	64
	<hr/>	<hr/>
Totaal	-55	6

(17) UITKERINGEN

De post uitkeringen bestaat uit:

Ouderdompensioen	60.202	60.007
Nabestaandenpensioen	15.775	15.388
Wezenpensioen	219	229
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3.501	3.302
Overige uitkeringen	0	0
Afkopen	217	260
	<hr/>	<hr/>
Totaal	79.914	79.186

(18) MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENING VOOR RISICO PENSIOENFONDS

De post mutatie technische voorziening voor risico pensioenfonds bestaat uit:

Pensioenopbouw	85.381	69.162
Benodigde interest	-15.177	-17.902
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-77.379	-76.636
Vrijgevallen voor kosten	-1.706	-1.692
Wijziging marktrente	-947.907	-220.405
Wijziging actuariële grondslagen en/of Methoden	192.830	9.654
Saldo waardeoverdrachten	-3.092	1.406
Resultaat op kanssystemen	-2.793	-2.350
Overige mutaties	0	0
	<hr/>	<hr/>
Totaal	-769.843	-238.763

2022**2021****(19) MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENING HERVERZEKERINGSDEEL**

De post mutatie technische voorziening herverzekeringsdeel bestaat uit:

Pensioenopbouw	3.459	3.874
Rentetoevoeging	-141	-176
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-2.519	-2.529
Vrijgevallen voor kosten	-55	-56
Wijziging marktrente	-5.726	-1.677
Wijziging actuariële grondslagen en/of Methoden	1.788	0
Resultaat op kanssystemen	<u>-6.355</u>	<u>3.890</u>
Totaal	-9.549	3.326

2022**2021****(20) SALDO OVERDRACHT VAN RECHTEN**

De post saldo overdracht van rechten bestaat uit:

Inkomende waardeoverdrachten	-4.753	-3.059
Uitgaande waardeoverdrachten	<u>7.959</u>	<u>1.638</u>
Totaal	3.206	-1.421

2022**2021****(21) SALDO HERVERZEKERING**

De post saldo herverzekering bestaat uit:

Betaalde premie herverzekering	3.459	3.874
Ontvangst herverzekerde uitkeringen	<u>-2.518</u>	<u>-2.529</u>
Totaal	941	1.345

(22) PENSIOENUITVOERINGSKOSTEN

De post pensioenuitvoeringskosten bestaat uit:

Governancekosten	599	584
Verzekeringen bestuur	74	71
Toezichtkosten DNB en AFM, contributies en bedragen	216	214
Dwangsommen en boetes	0	0
Kosten PensioenKamer	0	0
Communicatie	125	104
Accountantskosten	168	167
Certificerend actuaris	38	82
Adviserend actuaris	78	90
Overige advieskosten	430	580
Uitvoering pensioenadministratie	2.359	2.192
Kosten bestuursbureau:		
Personeelskosten	1.004	870
Ingehuurd personeel	169	163
Overige kosten bestuursbureau	249	240
Projecten	1.165	85
Totaal	6.674	5.442
Toerekening aan vermogensbeheer	-1.460	-1.468
Totaal	5.214	3.974

De post governancekosten is als volgt te specificeren:

Bestuur:		
Vergoeding	335	384
Reiskosten	4	2
Opleiding	39	36
Overige	120	66
	498	488
Raad van toezicht:		
Vergoeding	55	53
Reiskosten	0	0
Overige	0	3
	55	56

Verantwoordingsorgaan:			
Vergoeding	46		40
Reiskosten	0		0
Overige	0		0
		48	40
Totaal		599	584

Bezoldiging bestuurders, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan

Vergoeding per functie (in euro's excl. BTW)	2022	2021
Technisch voorzitter	41.146	39.793
Lidmaatschap bestuur	27.431	26.528
Lidmaatschap bestuur (commissie)	41.146	39.793
Voorzitterschap Raad van Toezicht	21.945	21.223
Lidmaatschap Raad van Toezicht	16.458	15.917
Voorzitterschap Verantwoordingsorgaan	8.046	0
Verantwoordingsorgaan	6.035	5.836

Accountantshonoraria

De beloningen van de onafhankelijke accountant(s) zijn als volgt:

	2022			2021		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle jaarrekening	112	0	112	101	0	101
Andere controleopdrachten	0	0	0	0	0	0
Fiscale advisering	0	0	0	0	0	0
Overige dienstverlening	0	56	56	0	66	66
Totaal	112	56	168	101	66	167

De jaarrekening wordt gecontroleerd door Ernst & Young Accountants LLP. De overige dienstverlening betreft de werkzaamheden van de externe compliance officer. De accountantskosten over het jaar 2022 betreffen de controle werkzaamheden van de accountant van Ernst & Young Accountants LLP.

	2022	2021
Personeelskosten bestuursbureau:		
Salarissen medewerkers	679	635
Ingehuurd personeel	169	163
Pensioenlasten	131	117
Sociale lasten	79	70
Overige personeelskosten	115	48
Totaal	1.173	1.033

	2022	2021
Projecten:		
Overige projecten	10	85
Nieuw Pensioenstelstel	1.155	0
Totaal	1.165	85

(23) OVERIGE LASTEN

De post overige lasten bestaat uit:

Interest waardeoverdrachten	0	0
Overige	137	30
Totaal	137	30

Gebeurtenissen na balansdatum

De beleidsdekkingsgraad van Pensioenfonds Notariaat bedroeg 116,2% eind 2022. Dit was hoger dan de vereiste dekkingsgraad. Het pensioenfonds is 2023 vrijgesteld voor het indienen van een geactualiseerde herstelplan.

Vanaf 1 januari 2021 zou de door de Commissie Parameters 2019 geadviseerde UFR-methode in vier gelijke stappen worden ingevoerd. Begin 2022 is de tweede stap ingevoerd. Op 30 november 2022 heeft de Commissie Parameters 2022 geadviseerd om de UFR-methode vanaf 1 januari 2023 opnieuw te wijzigen. DNB heeft aangegeven dit advies over te nemen. De derde en vierde stap van de UFR-methode geadviseerd door de Commissie Parameters 2019 komen hiermee te vervallen. De UFR-methode geadviseerd door de Commissie Parameters 2022 (hierna de nieuwe UFR-methode) zal gelden vanaf 1 januari 2023. De verhoging van de technische voorzieningen als gevolg van de nieuwe UFR-methode maakt geen onderdeel uit van de technische voorzieningen per 31 december 2022. Wij hebben -ter informatie- de verhoging van de technische voorzieningen berekend indien de nieuwe UFR-methode per 31 december 2022 zou worden ingevoerd. Deze verhoging bedraagt 9.582. Uitgedrukt in de technische voorzieningen bedraagt de verhoging 0,4%.

Er zijn geen verdere gebeurtenissen na balansdatum.

Den Haag, 25 mei 2023

Namens het bestuur,
mr. N.E. Bijlholt
drs. H.D. Panneman AAG

12 OVERIGE GEGEVENS

12.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Notariaat te Den Haag is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2022.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Notariaat, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 26,4 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1,32 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel bezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

Met betrekking tot artikel 137 (voorwaardelijke toeslagverlening) merk ik op dat het pensioenfonds in 2022 gebruik heeft gemaakt van de versoepelde toeslagregels, zoals vastgelegd in het tijdelijke artikel 15c van het Besluit Financieel Toetsingskader (toeslag vanwege voorgenomen transitie). Daarbij heeft het pensioenfonds onderbouwd te hebben voldaan aan de in dat artikel gestelde voorwaarden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Notariaat is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen. Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum in de rentetermijnstructuur rekening zou worden gehouden met de UFR-methodiek zoals deze door DNB in 2023 wordt toegepast, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

Rotterdam, 25 mei 2023

drs. R.J.M. van de Meerakker AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

12.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Notariaat

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2022 van Stichting Pensioenfonds Notariaat te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Notariaat per 31 december 2022 en van het resultaat over 2022 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2022
- de staat van baten en lasten over 2022
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie *Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Notariaat (hierna ook wel het pensioenfonds) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds Notariaat voert als bedrijfstakpensioenfonds de collectieve pensioenregelingen uit voor de (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat. Vermogensbeheer en pensioenbeheer zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij hebben de materialiteit bepaald en de risico's geïdentificeerd en ingeschat dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 26,4 miljoen
Toegepaste benchmark	1% van het pensioenvermogen (2021: 0,75% van het pensioenvermogen) per 31 december 2022, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en de reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Gelet op het reserveoverschot hebben wij de materialiteit gesteld op 1,0% van het pensioenvermogen. Voorgaand jaar hanteerden wij nog een percentage van 0,75%. Hoewel de beleidsdekkingsgraad destijds niet dichtbij een kritieke grens lag, zat het pensioenfonds wel in een herstelsituatie.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 1,3 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een bedrijfstakpensioenfonds. Wij hebben eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering de derivaten en de voorziening pensioenverplichtingen.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van alle wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's

Wij hebben de risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad van toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar hoofdstuk 6 van het jaarverslag, waarin het bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode, klokkenluidersregeling en de incidentenregistratie. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Zoals in al onze controles houden wij rekening met het risico dat het bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken. Vanwege dit risico hebben wij onder meer schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht bij de grondslagen voor waardering van activa en passiva en in de toelichting op de

balans onder (10), waaronder de subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt 'Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen'.

Ook hebben wij data analyse gebruikt om journalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen en de zakelijke beweegredenen (of het ontbreken daarvan) beoordeeld van bijzondere transacties, waaronder die met verbonden partijen.

Wij hebben geen frauderisico geïdentificeerd ten aanzien van de opbrengstenverantwoording.

Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisatie(s)) en de raad van toezicht.

Uit onze evaluatie van het risico op mogelijke doorbreking van interne beheersmaatregelen of andere ongeoorloofde vormen van beïnvloeding van het proces van financiële verslaggeving, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controle-aanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben passende controlewerkzaamheden verricht inzake de naleving van de bepalingen van de relevante wet- en regelgeving die van directe invloed zijn op de verantwoorde bedragen en toelichtingen in de jaarrekening. Daarnaast hebben wij de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144 *Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen*, is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het bestuur, het lezen van notulen en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennis genomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controle-aanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling

Zoals toegelicht bij de algemene grondslagen, is de jaarrekening opgemaakt op basis van de continuïteitsveronderstelling. Bij het opmaken van de jaarrekening heeft het bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor de voorzienbare toekomst.

Wij hebben de specifieke beoordeling met het bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle relevante gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de prudentiële vereisten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen materiële onzekerheden ten aanzien van de continuïteit geïdentificeerd. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen relevante wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Ontwikkeling en toelichting van de (beleids)dekkingsgraad

<p>Risico</p>	<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.</p> <p>Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft.</p> <p>De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting (9) “Stichtingskapitaal en reserves” van de jaarrekening.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>
<p>Onze controleaanpak</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2022 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers.</p> <p>Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items: de in 2022 toegezegde indexatie evenals de toepassing van de Prognosetafels AG2022. • Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire. • • Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids)dekkingsgraad geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2022 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen

Risico	<p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen.</p> <p>De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit met name de posities in derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity en niet-(beurs)genoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden (hypotheek) kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum.</p> <p>Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf Grondslagen voor waardering van activa en passiva en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder (1) tot en met (5). Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2022 € 20 miljoen is belegd in private equity, € 166 miljoen in niet-(beurs)genoteerde fondsen die beleggen in hypotheek en dat per saldo € 89 miljoen is belegd in derivaten (voornamelijk rentederivaten).</p>
--------	--

	Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
Onze controleaanpak	<p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2022.</p> <ul style="list-style-type: none"> Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de waardering gecontroleerd door aansluiting op gecontroleerde jaarrekeningen 2022 van de betreffende fondsen met daarin opgenomen de gecontroleerde waarde per aandeel of participatie per 31 december 2022. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. Voor zover wij geen zekerheid kunnen verkrijgen uit een jaarrekening per 31 december 2022, omdat deze niet tijdig beschikbaar is of omdat het boekjaar van de betreffende fondsen niet gelijk is aan het boekjaar van het pensioenfonds, hebben wij de aansluiting vastgesteld met de meest recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum en zijn de back-testing procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingspecialisten betrokken. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen geëvalueerd.</p>
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2022 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

Risico	De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuariel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad
--------	--

	<p>in onze controle. Wij hebben aan de subjectieve elementen ervaringssterfte en kostenopslag van de bepaling van de technische voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt.</p> <p>Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf Grondslagen voor waardering van activa en passiva en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder (10). Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten als gevolg van de verhoogde opbouwpercentages in de pensioenregelingen vanaf 1 januari 2023, de overgang naar de nieuwe prognosetafel AG2022, de aanpassing van de partnerfrequentie en de aanpassing van de UFR methodiek. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 20 miljoen hoger uitgekomen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.</p>
<p>Onze controleaanpak</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van het pensioenfonds. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2022. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2022:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaire, en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist, gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen mede met behulp van data analyse,

	<p>waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse.</p> <p>Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.</p>
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2022 of de toelichting van de technische voorzieningen.</p>

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie 'Informatie ter ondersteuning van ons oordeel' hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.

Onze controle bestond verder onder andere uit:

- Het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen

Communicatie

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 25 mei 2023

Ernst & Young Accountants LLP
w.g. drs. J. Slager RA

13 STATISTIEKEN, PERSONALIA EN CODE PENSIOENFONDSEN

13.1 Statistieken

Ontwikkeling deelnemersbestand

Het deelnemersaantal nam in 2022 toe met 118 tot 12.178. Het aantal ex-deelnemers nam met 285 toe tot 10.583 en het aantal pensioengerechtigden steeg met 118 tot 5.654. Het totaalbestand van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden nam met 521 toe tot 28.415. Het verloop van de aantallen (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden in 2022 is weergegeven in het volgende schema:

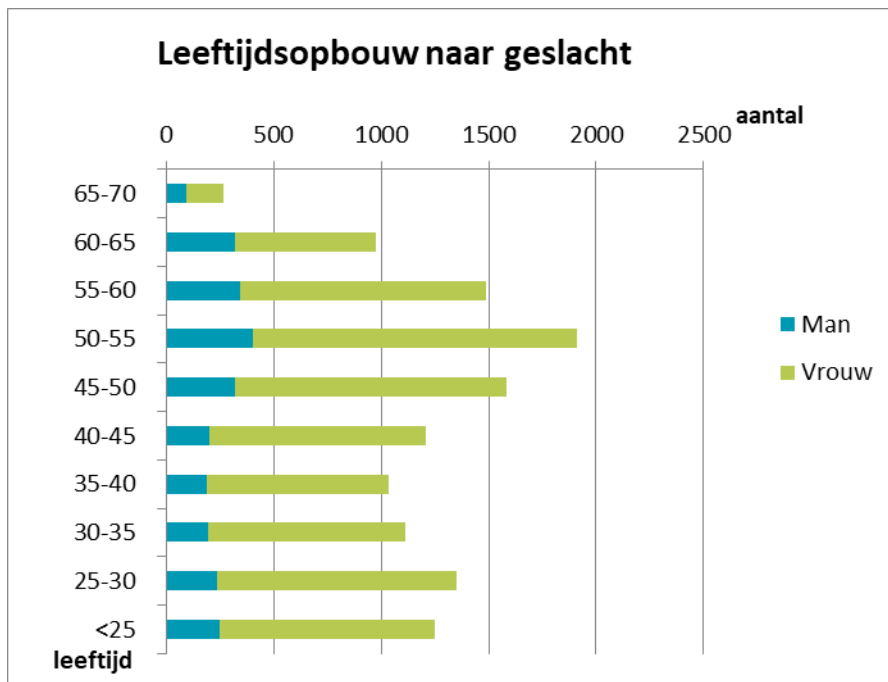
	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioengerechtigden		
			Ouderdoms-pensioen	Partner-pensioen	Wezen-pensioen
Ultimo 2021	12.060	10.298	4.259	1.193	84
Toetreding	1.264				17
Hernieuwde toetreding	249	-249			
Vertrek	-1.060	1.060			
Pensionering	-81	-134	215		
Overlijden, waardeoverdrachten en andere oorzaken	16	24	125	52	
	-270	-416	-252	-25	-14
Ultimo 2022	12.178	10.583	4.347	1.220	87

Leeftijdsopbouw deelnemers

In totaal bouwen 12.178 deelnemers pensioen op. De gemiddelde leeftijd van alle deelnemers is 43,6 jaar (2021: 43,4 jaar). Voor mannelijke deelnemers bedraagt de gemiddelde leeftijd 45,7 jaar (2021: 45,8 jaar); voor vrouwelijke deelnemers ligt die op 43,1 jaar (2021: 42,7). Van het totale deelnemersbestand hebben 408 deelnemers (2021: 410) een premievrije opbouw vanwege arbeidsongeschiktheid.

De gemiddelde leeftijd van de medewerkers in het notariaat is met 42,6 jaar iets gestegen ten opzichte van 2021 (42,5). De toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen hebben een gemiddelde leeftijd van 42,7 jaar (2021: 40,6) en voor de notarissen is dit 53,2 jaar (2021: 52,8).

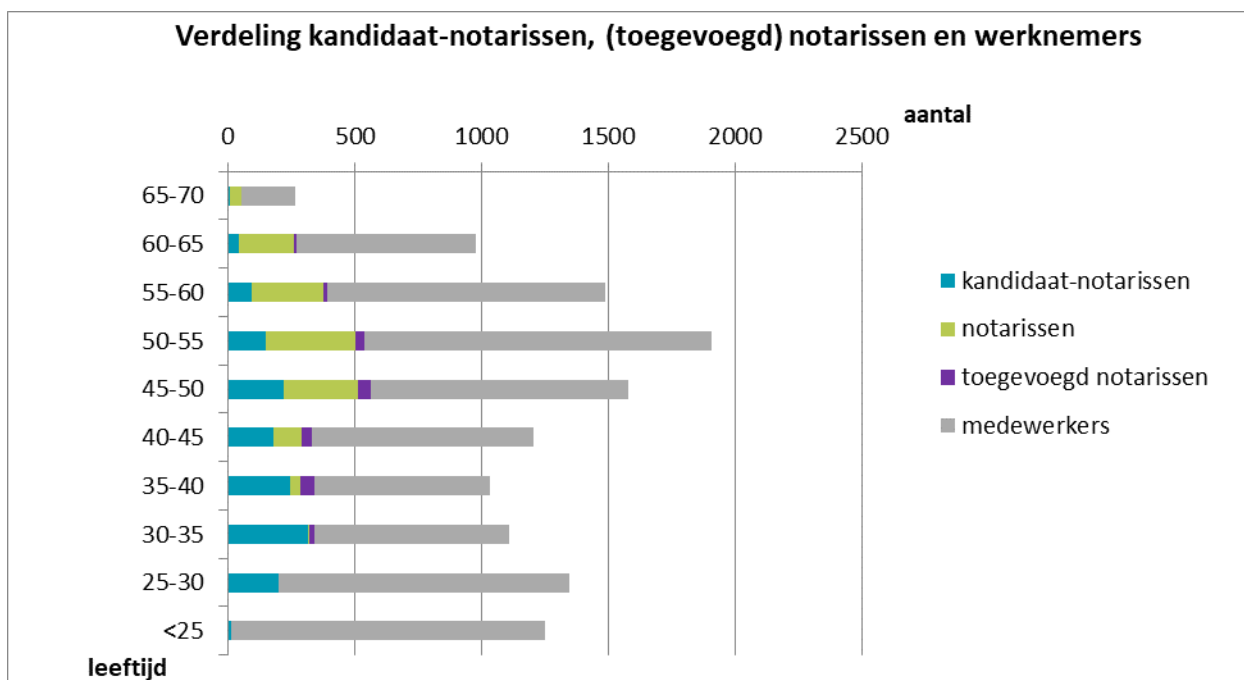
De volgende grafiek geeft inzicht in de verdeling van het deelnemersbestand over de leeftijdscategorieën en geslacht.

Het deelnemersbestand bestond eind 2022 voor 79% uit vrouwen (2021: 79%) en voor 21% uit mannen (2021: 21%).

Deelnemersgroepen

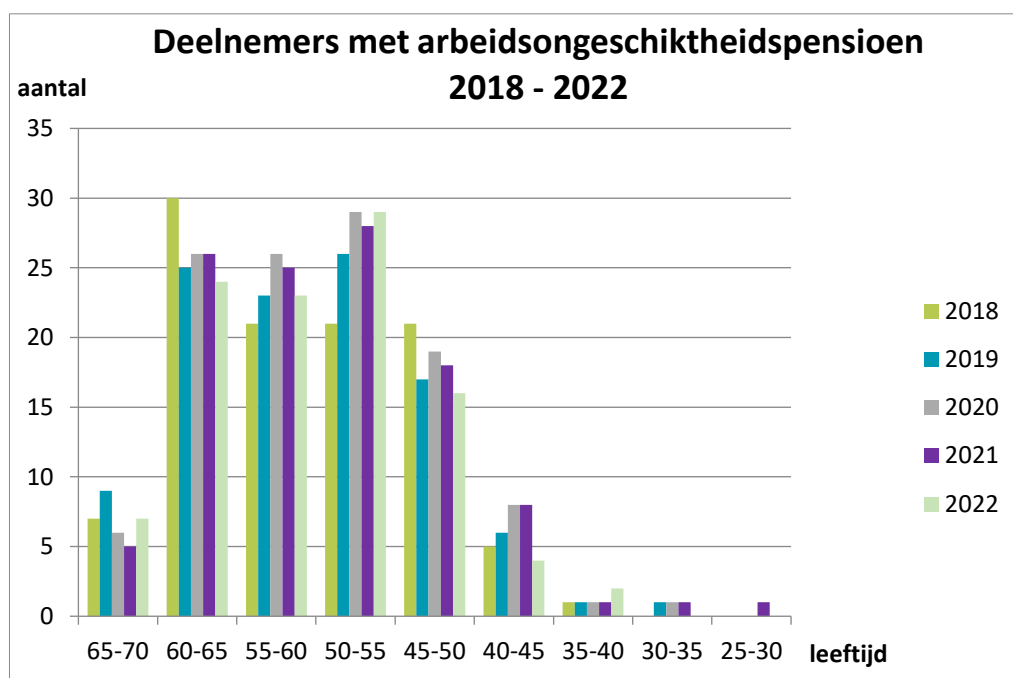
Pensioenfonds Notariaat voert drie pensioenregelingen uit: één voor notarissen (ondernemers), één voor toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen (in loondienst) en één voor de overige medewerkers in het notariaat. De verdeling tussen deze deelnemersgroepen is in de onderstaande grafiek in beeld gebracht.

Arbeidsongeschiktheid

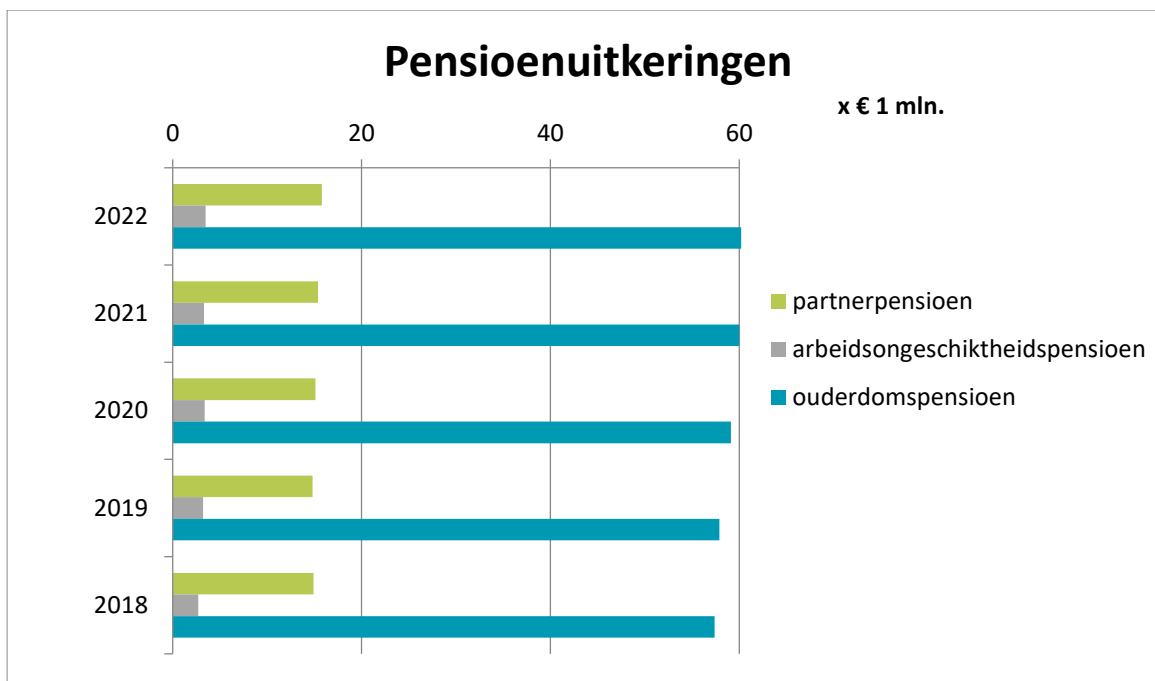
De pensioenregelingen van Pensioenfonds Notariaat kennen een premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid. Het percentage arbeidsongeschikte deelnemers binnen het totale deelnemersbestand bleef gelijk tot 3,4% (2021: 3,4%). Voor 303 medewerkers in het notariaat (2021: 297) en 105 kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen (2021: 113) wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet. Het totaal aantal arbeidsongeschikte deelnemers is 408 (2021: 410).

Daarnaast kent de regeling voor kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen een arbeidsongeschiktheidspensioen. In de volgende grafiek is inzicht gegeven in het verloop van het aantal kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen met een arbeidsongeschiktheidspensioen over de periode 2018 – 2022.

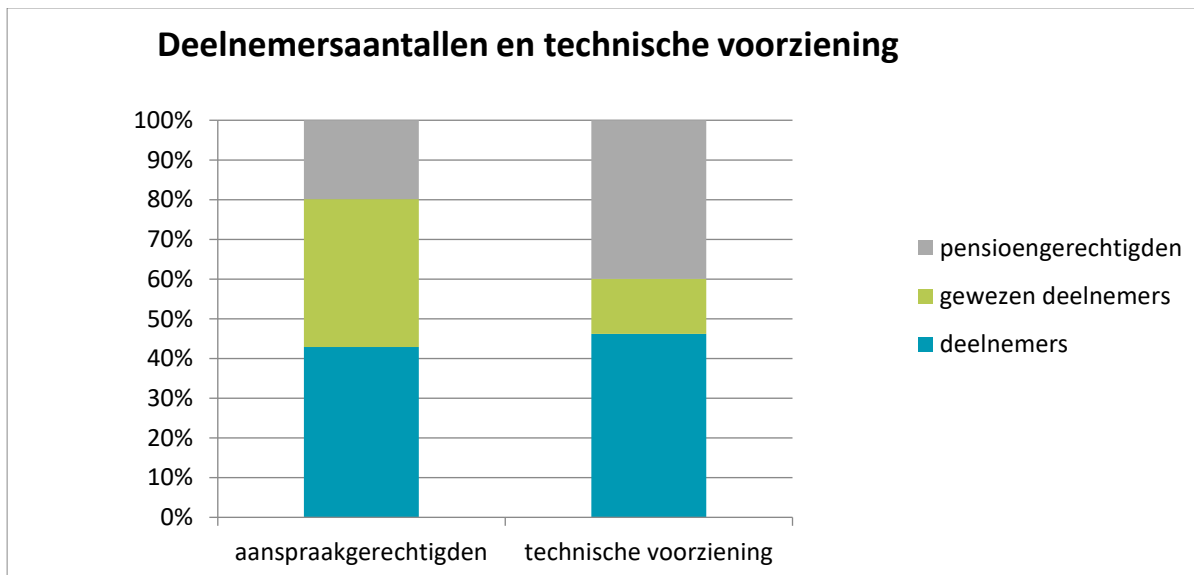
Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen over 2022 bedroegen in totaal € 80,0 mln. Dit is € 0,8 miljoen meer dan in 2021 (79,2 mln.). De pensioenuitkeringen kunnen worden verdeeld in ouderdoms-, partner- en arbeidsongeschiktheidspensioen en overige uitkeringen. Onder deze laatste categorie valt onder meer het wezenpensioen. In de volgende grafiek zijn de pensioenuitkeringen naar soort weergegeven.

De gemiddelde leeftijd van de pensioengerechtigden met een ouderdomspensioen is 75,0 jaar (2021: 74,7). De mannen zijn gemiddeld 76,1 jaar en de vrouwen 74,0 jaar oud.

Technische voorziening per categorie

In de bovenstaande grafiek is de technische voorziening voor de pensioenverplichtingen van het fonds weergegeven, verdeeld over de verschillende categorieën. De deelnemersaantallen in de verschillende groepen zijn ook aangegeven. Circa 40% van de technische voorziening is gereserveerd voor pensioengerechtigden. Zij maken circa 20% van het totaal aantal deelnemers uit. Een veel geringer deel van de technische voorziening (14%) is toe te delen aan een veel grotere groep, namelijk de gewezen deelnemers (37% met veelal kleine pensioenrechten). Circa 46% van de technische voorziening is gerelateerd aan de deelnemers die 43% van het deelnemersaantal uitmaken.

13.2 Personalia

Samenstelling bestuursorganen per 31 december 2022:

Raad van toezicht

drs. P. Braams, voorzitter
drs. C.A.M. van Eggermond
mr. H. de Graaf

Bestuur

mr. N.E. Bijlholt
dr. mr. R.V. van der Kuijp
mr. L.T.M. de Leede
drs. R. Oosterhout
drs. H.D. Panneman
drs. L. van Pol
drs. T. Stanoevska
mr. J.H.F. Wilmink

Risicomanagementcommissie

drs. R. Oosterhout, voorzitter
mr. J.H.F. Wilmink

Balansmanagementcommissie

mr. L.T.M. de Leede, voorzitter
drs. L. van Pol

Communicatie-, governance-, compliance- en pensioenregelingencommissie

dr. mr. R.V. van der Kuijp, voorzitter
drs. H.D. Panneman

Interne auditcommissie

T. Stanoevska

Directie

E.H.W. Zondag CPV

Adviserend actuaris

drs. A.G.M. den Hartogh AAG, verbonden aan Aon Hewitt, Rotterdam

Certificerend actuaris

drs. R. van de Meerakker AAG, verbonden aan Willis Towers Watson B.V. Netherlands, Amstelveen

Accountant

drs. J. Slager RA, Partner, verbonden aan Ernst & Young Accountants LLP, Den Haag

Relevante nevenfuncties per 31 december 2022

Raad van toezicht

drs. P. Braams

Functie in raad van toezicht voorzitter
Nevenfuncties directeur Pensioenfonds Horeca en Catering

drs. C.A.M. van Eggermond

Functie in raad van toezicht lid
Nevenfuncties bestuurslid en lid commissie Vermogensbeheer Bpf Bouw
 lid beleggingscommissie Pensioenfonds SNS REAAL
 extern lid asset liability comité en risk comité counterparties
 TCX Fund/tim investment management
 lid raad van commissarissen Nationale Hypotheekgarantie
 lid raad van toezicht PVF Particuliere Hypotheekfonds en achmea
 dutch mortgage fund
 adviseur Hypoport

mr. H. de Graaf

Functie in raad van toezicht lid
Nevenfuncties advocaat,
 voorzitter raad van toezicht Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor
 het Kappersbedrijf

Bestuur

mr. N.E. Bijlholt

Functie in bestuur voorzitter
Nevenfunctie bestuurslid, pensioenfonds Vliegend Personeel KLM
 consultant/mede-eigenaar Abaud B.V.
 Trusted Advisor voor ondernemers FCN
 Trusted Advisor voor zorginstellingen en toezichthouders NVTZ

dr. mr. R.V. van der Kuijp

Functie in bestuur bestuurslid
Nevenfuncties notaris
 bestuurslid C.V. Notarishuis
 (Plaatsvervangend) bestuurslid Stichting De Nederlandse Senaat
 (Plaatsvervangend) lid Bezwaarcommissie geschillen intercollegiale
 toetsing
 Lid Raad van Toezicht Stichting JCI Water toolkit
 Oprichter en voorzitter De Euromasters (toastmasters) Rotterdam
 Plaatsvervangend lid Kamer van Toezicht Dordrecht
 Docent Ondernemingsrecht Erasmus school of Accounting &
 Assurance
 Lid Ledenraad KNB
 Voorzitter V.V.E. Robert Baeldestraat 61-219
 Penningmeester Stichting Het Letterhuis Rotterdam

mr. LT.M. de Leede

Functie in bestuur
Nevenfuncties

bestuurslid
voorzitter Pensioenfonds voor het Slagersbedrijf
bestuurslid Bedrijfstakpensioenfonds Levensmiddelen

drs. R. Oosterhout

Functie in bestuur
Nevenfuncties

bestuurslid
voorzitter belanghebbendenorgaan Kring Sligro Food Group bij
Centraal beheer APF
bestuurslid belanghebbendenorgaan Kring Holland Casino bij
Stap Algemeen Pensioenfonds

drs. H.D. Panneman

Functie in bestuur
Nevenfuncties

bestuurslid
bestuurslid en sleutelfunctiehouder risk Stichting Pensioenfonds TDV
sleutelfunctiehouder Audit Stichting Pensioenfonds Lloyd's Register
DGA One Ten B.V.

drs. L. van Pol

Functie in bestuur
Nevenfuncties

bestuurslid
uitvoerend Bestuurder StiPP
lid private equity commissie CFA Society NL
eigenaar Van Pol FBA
lid commissie risk/beleggingen KPS
schaakdocent basisscholen

T. Stanoevska

Functie in bestuur
Nevenfuncties

bestuurslid
bestuurslid Stichting Pensioenfonds PostNL
bestuurslid en sleutelfunctiehouder risicobeheer en voorzitter
IRM commissie Stichting Pensioenfonds Staples
sleutelfunctiehouder risicobeheer Stichting Bedrijfstakpensioenfonds
voor de Reisbranche i.l.

lid commissie risicomanagement van de Pensioenfederatie
lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Mercer
lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Pensura

mr. J.H.F. Wilmink

Functie in bestuur
Nevenfuncties

bestuurslid
notaris
bestuurslid Ring Drenthe KNB

Sleutelfunctiehouders

drs. R. Oosterhout, sleutelfunctiehouder risicobeheer

T. Stanoevska, sleutelfunctiehouder interne audit

drs. R. van de Meerakker AAG, verbonden aan Willis Towers Watson B.V. Netherlands,
sleutelfunctiehouder/-vervuller Actuarieaat

Verantwoordingsorgaan

Samenstelling verantwoordingsorgaan per 31 december 2022:

mr. J. Nobel, voorzitter
L. Bosselaar
P.E. de Gijt
mr. J.W.A.P. Michels
A.J. Schreuders
M.M. Rosenkrantz-Koeslag
mr. M.T.F. van Schaijk

13.3 Nadere gegevens leden bestuursorganen

Raad van toezicht

Naam	m/v	Geboortejaar	Zittingsrooster	Termijn
drs. P. Braams (voorzitter)	m	1958	2022 - 2026	2 ^e
drs. C.A.M. van Eggermond	v	1963	2021 - 2025	2 ^e
mr. H. de Graaf	v	1957	2020 - 2024	1 ^e

Bestuur

Naam	m/v	Geboortejaar	Zittingsrooster	Termijn
mr. N.E. Bijlholt	v	1982	2022 - 2026	2 ^e
dr. mr. R.V. van der Kuijp	m	1970	2021 - 2025	1 ^e
drs. R. Oosterhout	m	1954	2019 - 2023	2 ^e
drs. H.D. Panneman	m	1968	2022-2025	1e
drs. L. van Pol	m	1961	2022-2026	1e
mr. L.T.M. de Leede	v	1962	2019 - 2023	1 ^e
drs. T. Stanoevska	v	1965	2020 - 2024	1 ^e
mr. J.H.F. Wilmink	m	1961	2020 - 2024	1 ^e

Verantwoordingsorgaan

Naam	m/v	Geboortejaar
L. Bosselaar	m	1951
P.E. de Gijt	v	1968
mr. J.W.A.P. Michels	v	1973
mr. J. Nobel (voorzitter)	m	1979
A.J. Schreuders	v	1972
M.M. Rosenkrantz-Koeslag	v	1950
mr. M.T.F. van Schaijk	v	1987

13.4 Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid, die hiermee normen formuleren voor 'goed pensioenfondsbestuur'. In het onderstaande overzicht zijn de normen per thema opgenomen. Als het fonds niet (geheel) voldoet aan deze normen, wordt dit toegelicht en worden de noodzakelijke stappen genomen met het doel om wel te voldoen aan deze normen.

Thema 1: vertrouwen waarmaken

Zij die voor het pensioenfonds verantwoordelijkheid dragen maken het in hen gestelde vertrouwen waar. Dat blijkt vooral uit adequaat bestuur, verantwoord beleggingsbeleid en zorgvuldig risicomanagement.

Nr.	Norm	Toelichting
1	Het bestuur voert de pensioenregeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	✓
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	✓
3	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	✓
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	✓
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	✓
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	✓
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	✓
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	✓
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	✓

Thema 2: Verantwoordelijkheid nemen

Het bestuur neemt zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling.

Nr.	Norm	Toelichting
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	✓
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener - of een door hem ingeschakelde derde - onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft en/of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	✓
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	✓
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken, maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	✓
14	Het bestuur evalueert jaarlijks kritisch de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	✓

Thema 3: Integer handelen

Het bestuur bevordert een cultuur van integriteit en compliance.

Nr.	Norm	Toelichting
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	✓
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring en zij gedragen zich daarnaar.	✓
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	✓
18	Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremgeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	✓
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.	✓
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	✓
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	✓

Thema 4: Kwaliteit nastreven

Het fonds stelt hoge kwaliteitseisen, voert daar beleid op en is een 'lerende organisatie'.

Nr.	Norm	Toelichting
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	✓
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	✓
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	✓
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	✓ In 2022 zijn voor alle geledingen een zevental studiedagen georganiseerd en is verder gewerkt aan de individuele opleidingsplannen voor de bestuursleden.
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	✓
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	✓
29	Het eigen functioneren is voor het belanghebbendenorgaan een continu aandachtspunt. Het belanghebbendenorgaan evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het belanghebbendenorgaan één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.
30	Het eigen functioneren is voor het verantwoordingsorgaan een continu aandachtspunt. Het verantwoordingsorgaan evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	✓

Thema 5: Zorgvuldig benoemen

Het fonds handelt zorgvuldig bij (her)benoeming en ontslag en zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit in de samenstelling van de organen van het fonds.

Nr.	Norm	Toelichting
31	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	✓
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	✓
33	In zowel het bestuur als in het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	✓
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, het belanghebbendenorgaan en de raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het belanghebbendenorgaan kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatie-commissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	✓
35	Het bestuur, het belanghebbendenorgaan en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het verantwoordingsorgaan houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	✓
36	Het bestuur, het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan en de raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	✓
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	✓ Toelichting: binnen de mogelijkheden die het bestuur heeft, wordt hieraan invulling gegeven.
38	Het bestuur en het belanghebbendenorgaan toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het verantwoordingsorgaan bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	✓
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of	✓

Nr.	Norm	Toelichting
	visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	
40	Het bestuur zorgt ervoor dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	✓

Thema 6: Gepast belonen

Het fonds voert een verantwoord en beheerst beloningsbeleid, gericht op kwaliteit, continuïteit en consistentie.

Nr.	Norm	Toelichting
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	✓
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	✓
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	✓
44	Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	✓
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	✓

Thema 7: Toezicht houden en inspraak waarborgen

Het fonds waarborgt intern toezicht op de kwaliteit en integriteit van de bedrijfsvoering.

Nr.	Norm	Toelichting
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	✓
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	✓
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
	Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	✓
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van de raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	✓
51	Het belanghebbendenorgaan voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.
52	Het belanghebbendenorgaan zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.
53	Het belanghebbendenorgaan bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het belanghebbendenorgaan of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.
54	Het belanghebbendenorgaan onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan dan wel het belanghebbendenorgaan bij het afleggen van verantwoording.	✓
56	Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	✓
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan van de uitkomst op de hoogte.	✓

Thema 8: Transparantie bevorderen

Het fonds streeft openheid na, communiceert over missie, strategie en risico's en legt verantwoording af over gevoerd beleid.

Nr.	Norm	Toelichting
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	✓
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	✓
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	✓
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	✓
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	✓
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	✓
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	✓

14 BEGRIPPENLIJST

Actuariële en bedrijfstechnische nota

De actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn) geeft de criteria aan op basis waarvan het (financieel) beleid van een pensioenfonds wordt gevoerd.

AMvB

Een algemene maatregel van bestuur (AMvB) is een besluit van de regering waarin regels uit een wet verder worden uitgewerkt.

Asset liability management (ALM)-studie

Een studie waarbij in onderlinge samenhang de ontwikkeling van de beleggingen en verplichtingen wordt geanalyseerd om het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid te toetsen.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals aandelen, bedrijfsobligaties en vastrentende waarden met een nadere onderverdeling in binnen- en buitenlandse beleggingen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Compliance

Maatregelen die zich richten op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving en de interne procedures en gedragsregels.

Custodian

De custodian is de financiële partij die de effecten bewaart.

Dekkingsgraad

De verhouding tussen het pensioenvermogen en de pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Het geeft de mate aan waarin het fonds zijn verplichtingen heeft gedekt en wordt gebruikt als indicator voor de financiële positie van een pensioenfonds.

Derivaten

Financiële producten, zoals opties, futures en swaps, die zijn afgeleid van effecten. De prijsontwikkeling is (mede) afhankelijk van de prijsontwikkeling van de onderliggende waarde.

Doorsneesystematiek

De doorsneesystematiek is de combinatie van een tijdsevenredige pensioenopbouw met een leeftijdsonafhankelijke (doorsnee)pensioenpremie.

Dotatie

Toevoeging aan de reserve.

Duration

De gemiddelde gewogen looptijd van kasstromen.

Feitelijke premie

De daadwerkelijk door een pensioenfonds in rekening gebrachte premie.

Financieel Toetsingskader (FTK)

Door de externe toezichthouder opgestelde beleidsregels voor de toetsing van de financiële positie van een pensioenfonds.

Gedempte kostendekkende premie

Om jaarlijkse fluctuaties in de premiebijdrage door schommelingen in de marktrente tegen te gaan, mogen pensioenfondsen bij de vaststelling van de premie uitgaan van een over enkele jaren vast te stellen gemiddeld rekenpercentage. De premiebijdrage die op deze manier wordt vastgesteld, is de gedempte premie.

Herstelplan

Plan van aanpak gericht op het herstel van een dekkingstekort of een reservetekort bij een pensioenfonds. Het bestuur van het pensioenfonds moet het herstelplan indienen bij DNB.

High yield

Dit zijn obligaties van bedrijven of landen met een relatief lage rating. Deze obligaties kennen vanwege het hoge risico een verhoudingsgewijs hoog rendement.

IBNR

Voorzieningen voor schade die zich wel hebben voorgedaan, maar die nog niet gemeld zijn of bekend zijn bij de (her)verzekeraar.

Interest

De kosten voor het gebruiken van geld, uitgedrukt in een percentage en over een bepaalde periode.

IORP II

De Europese richtlijn IORP II (Institutions for Occupational Retirement Provision) stelt een aantal minimumvereisten aan pensioenfondsen, vooral op het gebied van bestuur en transparantie. Een pensioenfonds moet bijvoorbeeld zorgen voor goede bestuurders die prudent omgaan met het pensioengeld. Verder zijn er eisen aan risicobeheer, personeel en externe aanbieders en op communicatiegebied.

Kostendekkende premie

De in het Financieel Toetsingskader gedefinieerde premie die nodig is om de kosten van de pensioenregeling te dekken. Deze bestaat uit de actuariële premie voor de pensioeninkoop, een opslag voor het bereiken of in stand houden van een vereist eigen vermogen en een opslag voor uitvoeringskosten.

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille is dat deel van de beleggingsportefeuille dat is gericht op vermindering van het renterisico.

Middelloonsysteem

De hoogte van het pensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris van een deelnemer. Het pensioen dat jaarlijks wordt opgebouwd is afhankelijk van het in dat jaar verdiende salaris.

Mimimaal vereist eigen vermogen

Het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) is de ondergrens van het vereist eigen vermogen. Onder deze grens moet het fonds maatregelen treffen om direct weer aan het MVEV te voldoen.

Optie

Het recht, maar niet de verplichting, om een effect gedurende een bepaalde periode of op een bepaalde datum tegen een bepaalde prijs te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie).

Outperformance

Het verschil tussen het behaalde rendement en het rendement van de benchmark (positief of negatief).

Dit verschil geeft aan hoeveel waarde is toegevoegd door middel van actief beleggen.

Over-the-counter (OTC)

Over-the-counter (OTC)-transacties zijn financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen worden afgesloten.

Overlay

De combinatie van derivaten die het doel heeft de balans van het fonds minder gevoelig te maken voor veranderingen in de rente, wisselkoers of prijsveranderingen.

Paritair bestuursmodel

Bij een paritair bestuursmodel kennen de bestuursorganen vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden, met de mogelijkheid van externen als vertegenwoordiger van deze geledingen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is afkomstig uit de haalbaarheidstoets. Dit is de toets die uitgevoerd wordt om te beoordelen of het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau in voldoende mate aansluit bij de gewekte verwachtingen over het pensioenresultaat. Het werkelijk te behalen pensioenresultaat van de deelnemers wordt afgezet tegen het pensioenresultaat dat behaald kan worden bij het 100% volgen van de prijsinflatie (zonder het toepassen van verlagingen). Het percentage dat resulteert zegt of de actuele financiële positie en ontwikkelingen voor het fonds een hoger pensioenresultaat opleveren dan het volgen van de koopkracht (percentage hoger dan 100%) of een lager pensioenresultaat dan de koopkracht (percentage lager dan 100%).

Pensioenvermogen

Het eigen vermogen van het fonds, verhoogd met de technische voorzieningen.

Pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen zijn de totale waarde van alle uit te keren pensioenen, nu en in de (verre) toekomst.

Performancetoets

Het gemiddelde van door een bedrijfstakpensioenfonds behaalde beleggingsresultaten, gemeten over een langere periode. De performancetoets wordt bepaald door de som van opeenvolgende jaarlijkse Z-scores, gedeeld door de wortel van het aantal jaren.

Premiedekkingsgraad

De premiedekkingsgraad is de verhouding tussen de premie die wordt betaald en het pensioen dat daarmee wordt opgebouwd. Bij de totstandkoming van de hoogte van de te betalen pensioenpremie wordt rekening gehouden met een verwachte rente voor de toekomst.

Private equity

Effecten van bedrijven die niet aan een beurs zijn genoteerd. De verkoop van private equity is aan strenge regels gebonden. Omdat een markt ontbreekt, moet een belegger zelf een koper vinden als hij zijn aandeel in een dergelijk bedrijf wil verkopen. Het is dus een illiquide belegging.

Returnportefeuille

De returnportefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat gericht is op het realiseren van rendement voor de stijging van de dekkingsgraad.

Renteafdekking

Het nemen van maatregelen om het renterisico te beperken.

Rentetermijnstructuur (RTS)

De rentetermijnstructuur is een set van rentes voor iedere looptijd.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico (bijvoorbeeld rente) wisselt tegen dat van een andere partij.

Transitie-ftk

Transitie financiële toetsingskader. Het uitgangspunt daarvan is dat tijdens de overgangperiode al zoveel als mogelijk met de blik van het nieuwe stelsel naar de huidige situatie wordt gekeken.

Ultimateforwardrate-methodiek (UFR)

De ultimateforwardrate-methodiek is een methode om een rentecurve voor lange looptijden te bepalen. In het geval van de waardering van pensioenverplichtingen gaat het om de zogeheten forward rates van de door DNB gepubliceerde FTK-rentetermijnstructuur, die gebaseerd is op de swapmarkt.

Valutarisico

Het risico dat de valutakoers van een vreemde valuta verandert, zodat een vordering of schuld in die valuta ook in waarde verandert.

Vastrentende waarden

Verzamelnaam voor beleggingen waarvoor in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd gelden. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

Vereist eigen vermogen (VEV)

De buffer die een pensioenfonds moet aanhouden voor de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen ook daadwerkelijk worden uitgekeerd. Het vereist eigen vermogen wordt zodanig vastgesteld, dat de kans dat er binnen een jaar een situatie van dekkingstekort ontstaat kleiner is dan 2,5%.

Verzekeringstechnisch risico

Risico van negatieve verzekeringstechnische resultaten, zoals het langlevensrisico. Dit risico is afhankelijk van de gemiddelde leeftijd (hoe lager de gemiddelde leeftijd, hoe hoger de onzekerheid), de omvang van het fonds (hoe groter het fonds, hoe lager de opslag) en de pensioenregeling.

Z-score

De Z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf door het pensioenfonds gekozen benchmarks.

